

Päijät-Hämeen maakuntakaava 2060

Yhteenveto luonnosvaiheen lausunnoista ja Päijät-Hämeen liiton niihin antamat vastineet

Maakuntahallitus 16.3.2026

Sisällysluettelo

Sisäministeriö	4
Museovirasto	4
Aluehallintovirasto	7
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	9
Traficom	32
Väylävirasto.....	36
Fingrid.....	38
Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes).....	38
Geologian tutkimuskeskus.....	39
Metsähallitus	42
Kymenlaakson liitto.....	44
Etelä-Savon maakuntaliitto	47
Keski-Suomen liitto	48
Pirkanmaan liitto.....	49
Uudenmaan liitto.....	51
Hämeen liitto.....	53
Asikkalan kunta	54
Hartolan kunta.....	56
Heinolan kaupunki	58
Hollolan kunta.....	61
litin kunta.....	65
Lahden kaupunki.....	67

Kärkölän kunta.....	77
Orimattilan kaupunki.....	79
Padasjoen kunta.....	81
Sysmän kunta	82
Päijät-Hämeen ympäristöterveys	83
Lahden Museot	85
Lahden Seudun Kehitys LADEC Oy	87
Hämeen kauppakamari	88
Päijät-Hämeen Yrittäjät	91
Kouvola kaupunki.....	92
Hausjärven kunta	92
Kangasalan kaupunki	92
Suomen luonnonsuojeluliiton Uudenmaan piiri ry.....	93
Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiiri	94
Päijät-Hämeen lintutieteellinen yhdistys ry ja Itä-Hämeen luonnonsuojeluyhdistys	96
MTK Häme ja MTK Uusimaa	97
MTK Salpausselkä	99
Metsänhoitoyhdistys Päijät-Häme Ry	100
Lahti Energia Sähköverkko Oy	101
Kymenlaakson Sähköverkko Oy	101
Järvi-Suomen Energia	101
Nivos Verkot Oy	102
Caruna Oy	103
Suomen Vesitiet ry.....	104

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Sisäministeriö	Ei lausuttavaa.	Merkitään tiedoksi.
Museovirasto	Siniviheryhteysmerkintää on käytetty osoittamaan ekologisina yhteyksinä toimivia jokivarsia, joilla on seudullista merkitystä ja joita koskee kehittämissuositus: Maankäytön suunnittelussa tulee kiinnittää huomioita siniviheryhteyksien turvaamiseen. Museovirasto pitää merkin­nän käyttämistä hyvänä ja tarpeellisenä ratkaisuna, samoin kuin sitä, että siniviheryhteydet ovat mukana kohdeluettelossa.	Kiitos palautteesta, merkitään tiedoksi.
	Tuulivoima-alueita koskevassa suunnittelumääräyksessä edellytetään asianmukaisesti maisema- ja kulttuuriympäristöarvojen huomioon ot­tamista. Suunnittelumääräykseen on aiheellista vielä lisätä maininta, jonka mukaan suunnittelussa on otettava huomioon yhteisvaikutukset muiden tuulivoimahankkeiden kanssa.	Lisätään tuulivoiman tuotantoalueita koskevaan suun­nittelumääräykseen yhteisvaikutusten huomioon otta­minen muiden tuulivoimahankkeiden kanssa.
	Molemmilla kaavassa osoitettavilla tuulivoima-alueilla todetaan ole­van vaikutuksia arvokkaille maisema-alueille ja arvokkaisiin kulttuu­riympäristöihin. Museovirasto pitää suunnittelumääräykseen sisälty­vää kokonaiskorkeuden rajaamista erittäin tarpeellisenä.	Merkitään tiedoksi. Kaavaluonnosvaiheen palautteen perusteella kokonaiskorkeuden rajaamisen sanamuotoja kaavamääräyksessä tullaan tarkastelemaan ehdotusvaiheessa vielä uudelleen.
	Tuuli- ja aurinkovoimaan liittyvissä määräyksissä suositellaan käytettäväksi kulttuuriympäristöarvot-käsitettä kulttuuriarvot-käsitteen sijaan.	Tarkistetaan käsitteet määräyksiin lausunnossa esitetysti.
	Kaavassa esitetään uusia linjauksia sähkönsiirtoverkkoon, kaasulin­joihin, Savon oikorataan ja muihin liikenneväylien maankäytön tarpeisiin. Näistä saattaa aiheutua kulttuuriympäristöihin ja -maisemiin liittyviä vaikutuksia, joita on arvioitava tarkasti. Hankkeilta tulee edellyttää myös kulttuuriympäristöä koskevien selvitysten riittävyttä ja vaikutusten arviointia, silloinkin kun hanke ei edellytä YVA-menettelyä.	Maakuntakaavassa tarkastelutaso on yleispiirteinen ja siten myös selvitystarkkuus. Hankkeiden mahdollisesti edetessä tarkentuvat myös laadittavat selvitykset.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Museovirasto	Muinaisjäännökset ovat merkittävä osa Päijät-Hämeen kulttuuriympäristöä, mutta arkeologinen kulttuuriperintö on maakuntakaavan luonnoksessa jätetty vähäiselle huomiolle. Kaavaluonnoksessa ei ole arvioitu vaikutuksia kulttuuriympäristöön muinaisjäännösten näkökulmasta – onko esim. uusia tuulivoima-alueita tai sähkönsiirtoyhteyksiä osoitettu valtakunnallisesti arvokkaille muinaisjäännösalueille. Kaavaselistusta tulee täydentää tältä osin.	Muinaisjäännökset veloitetaan huomioimaan yleisissä kaavamääräyksissä. Laaditaan nyt tiedossa olevista muinaisjäännöksistä liitekartta kaava-aineistoon. Osoitetaan VARK-alueet kaavakartalla, ja kuvataan ne kohdeluettelossa. Täydennetään vaikutusten arviointia muinaisjäännösten näkökulmasta lausunnon mukaisesti.
	Maakunnassa on alueita, joilla ei ole tehty arkeologisia inventointeja tai inventoinnit ovat puutteellisia. Etenkin maankäytön muutosalueilla on varauduttava laatimaan arkeologiset inventoinnit ennen muutoshankkeiden toteuttamista. Vesialueilla sijaitsevilla muutosalueilla, kuten Heinolan Maitiaislahden suulle suunnitellun uuden sataman ja muun muuttuvan vesialueiden käytön alueilla, on varauduttava kuulemaan alueellista vastuumuseota vedenalaisen kulttuuriperinnön selvitystarpeesta.	Maakuntakaavan tehtävänä on osoittaa alueiden käytön periaatteet ja varautua maankäytön muutoksiin yleisellä tasolla. Arkeologisten selvitysten tarve ja toteutus on tarkoituksenmukaista arvioida hankekohtaisesti yksityiskohtaisemman suunnittelun yhteydessä. Yksityiskohtaisemmissa kaavoissa ja muissa maankäytön muutoshankkeissa tulee tarvittaessa laatia arkeologiset inventoinnit sekä vesialueilla kuulla alueellista vastuumuseota vedenalaisen kulttuuriperinnön selvitystarpeesta Museoviraston esittämällä tavalla.
	Yleisiin kaavamääräyksiin sisältyvä muinaisjäännöksiä koskevaan yleismääräykseen tulee lisätä tieto siitä, että muinaisjäännökset on suojeltu muinaismuistolain (295/1963) perusteella.	Täydennetään muinaisjäännöksiä koskevaan yleismääräystä lausunnossa esitetysti.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Museovirasto	Valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden (VARK) inventointi on tullut voimaan 1.3.2025, mutta sen tiedot puuttuvat kaavaluonnoksesta. Päijät-Hämeessä on VARK-kohteita kaikkiaan 51, ja ne sijaitsevat 37 eri VARK-alueella. Kohteiden rajausten lisäksi kaavassa on tunnistettava kohteiden yhteys laajempaan, tarvittaessa vaalittavaan maisemalliseen kokonaisuuteen. VARK-kohteet tulee osoittaa kaavassa joko alueellisina tai pistemäisinä kohteina: "Valtakunnallisesti merkittävä arkeologinen kohde, joka on muinaismuistolain (295/1963) rauhoittama kiinteä muinaisjäänös". Suunnittelumääräyksellä: "Kohteen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen on kielletty. Kohdetta koskevista suunnitelmista on pyydettävä alueellisen vastuumuseon lausunto. VARK-alueiden käytön suunnittelussa tulee edistää valtakunnallisesti merkittävien arkeologisten kohteiden säilymistä. Suunnittelussa tulee erityisesti kiinnittää huomiota VARK inventoinnissa todettuihin arvoihin ja ominaispiirteisiin." Kohteet tulee merkitä maakuntakaavakarttaan indeksinumeroilla, jolla viitataan kaavan kohdelistaukseen.	Merkitään VARK-alueet kaavakarttaan, ja osoitetaan niille lausunnossa esitetty suunnittelumääräys. Kaavaehdotusvaiheesta eteenpäin kaavakartasta on käytössä verkkopohjainen sovellus. Se mahdollistaa alueiden valinnat, jolloin kuvaukset on mahdollista yhdistää kaava-alueisiin. Kaavakartan luettavuuden vuoksi kohteita ei numeroida varsinaiselle kaavakartalle. Kohdeluetteloon kaikki VARK-alueet luetellaan ja nimetään.
	Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue tai rakennettu kulttuuriympäristömerkintää koskeva suunnittelumääräys on asianmukainen.	Merkitään tiedoksi.
	Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ja rakennetun kulttuuriympäristön alueet on esitetty kaavakartan lisäksi omilla liitekartoillaan sekä kohdeluettelona. Museovirasto pitää hyvänä, että niiden päällekkäisyydet ovat nähtävissä kaavakartalla. Merkintää koskeva suunnittelumääräys on riittävä ja selvitysten liittäminen kaavan aineistoihin hyvä ratkaisu. Maakuntaliitto on myönteisesti kiinnittänyt huomiota siihen, että käytössä olevat maakunnallisesti arvokkaiden alueiden selvitykset kohdekortteineen edistävät maakuntakaavan tavoitteiden mukaisesti keskeisten maisema-alueiden ja kulttuuriympäristöalueiden kehittämisen mahdollisuuksia.	Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Museovirasto	Maakuntakaavaa varten laaditussa maakunnallisesti arvokkaiden rakennetun kulttuuriympäristön kohteiden rajaukset ovat muutamaa yksittäistä poikkeusta lukuun ottamatta esitetty kaavakartalla sellaisenaan. Rajaumuutoksia on tehty kahteen Hollolassa sijaitsevaan alueeseen, jotka ovat Messilän kartano ja laskettelukeskus sekä Soramäen kerrostaloalue. Lahden museot on lausunnossaan 3.11.2025 esittänyt, että molemmat alueet osoitettaisiin maakuntakaavaan selvityksen mukaisina. Museovirasto pitää vastuumuseon näkemystä perusteltuna.	Esitetään kaavaselostuksessa perustelut rajaustarkistuksille, jotka on tehty Soramäen kerrostaloalueen ja Messilän laskettelukeskuksen osalta.
	Heinolan kansallinen kaupunkipuiston alue on osoitettu kaavaan asianmukaisesti.	Merkitään tiedoksi.
	Kaavaselostuksen osioon Miten tulkita maakuntakaavaa, kohtaan 7.1.1. Erityislait, lisätään kuvaus myös rakennusperinnön suojelulaista.	Lisätään kaavaselostukseen kuvaus siitä, miten laki rakennusperinnön suojelusta tulee ottaa huomioon.
Aluehallintovirasto	Osaan kaavamerkinnöistä sisältyy suunnittelumääräyksiä, joilla pyritään ehkäisemään asutukselle aiheutuvia haittoja. Asutuksen lisäksi suunnittelumääräysten tulisi koskea myös muita helposti häiriintyviä kohteita (koulut, päiväkodit, sairaalat, asumispalvelut) tai kaavaselostukseen tarkentaa, että asutuksella tarkoitetaan myös muita helposti häiriintyviä kohteita.	Suurin osa helposti häiriintyvistä kohteista sijoittuu taajamatoimintojen alueelle, jota koskee laaja suunnittelumääräys. Helposti häiriintyviä kohteita sijoittuu jonkin verran myös muiden kaavamerkintöjen alueille. Kaavaselostuksen osiossa "Vaikutukset ihmisten elinoloihin ja elinympäristöön" on käsitelty helposti häiriintyviä kohteita ja niiden huomioon ottamista.
	Ilmastomuutokseen sopeutuminen ja sään ääri-ilmiöiden haittojen ehkäisy tulisi sisällyttää yleisiin määräyksiin tai sen tulisi sisältyä taajamatoimintojen alueiden lisäksi myös seuraaviin aluevarauksiin: palvelut, työpaikka, teollisuus- ja varasto, kiertotalous ja jätehuolto.	Lisätään koko kaava-aluetta koskeva yleismääräys, jossa kuvataan ilmastomuutokseen sopeutuminen ja sään ääri-ilmiöiden haittojen ehkäisy.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Aluehallintovirasto	Kaavaselostuksen nykytilan kuvauksessa on hyvä tuoda esille tulvariskialueet.	Päijät-Hämeessä ei ole tunnistettuja merkittäviä tulvariskialueita. Täydennetään selostusta tältä osin.
	Yleisen kaavamääräyksen mukaan: ”Sähkönsiirto tulee ensisijaisesti keskittää olemassa oleviin johtokäytäviin ja toteuttaa yhteispölväissä muiden energiantuotannon toimijoiden kanssa. Uusien johtokäytävien avaamista tulee välttää. Mikäli sähkönsiirtoa ei voida toteuttaa nykyisiä johtokäytäviä hyödyntäen, on otettava huomioon vaikutukset kulttuuri-, maisema-, virkistysarvoihin, luonnonmonimuotoisuuteen sekä olemassa oleviin elinkeinoihin ja asutukseen. Tämä määräys koskee vähintään 110 kV voimajohtoja. Energiantuotanto- ja energian varastointialueiden suunnittelussa on ensisijaisesti selvitettävä mahdollisuus toteuttaa sähkönsiirto kokonaan tai osittain maakaapelein”. Suosittelemme rakentamaan uudet voimajohdot siten, että niiden asuinrakennuksiin aiheuttaman magneettikentän pitkäaikainen keskiarvo olisi korkeintaan 0,4 µT, jos se kohtuullisin toimenpitein on mahdollista. Lisäksi yleiseen kaavamääräykseen tulisi lisätä, että uusien voimajohtojen rakentamisessa tulee noudattaa Säteilyturvakeskuksen suosituksia. Puuterminalin ohjeellisen sijainnin kaavamerkintään tulisi lisätä suunnittelumääräys: Suunnittelussa ja toiminnassa on otettava huomioon asutukselle ja muille häiriintyville kohteille aiheutuvat melu-, värinä- ja pölyhaitat. Haitallisia vaikutuksia on pyrittävä ehkäisemään.	Maakuntakaavassa osoitetaan kantaverkkoyhtiö Fingridin ja paikallisten sähkön jakeluverkkoyhtiöiden olemassa olevat ja suunnitelmien mukaiset voimajohdot. Päijät-Hämeen liitto ei tee voimajohtosuunnittelua. Voimajohtojen suunnittelusta ja rakentamisesta vastaavien tahojen tulee varmistua siitä, että lausunnossa esitetyt asiat huomioidaan suunnittelussa ja voimajohtoja toteuttaessa otetaan huomioon STUK:n suositukset. Lisätään lausunnossa esitetty suunnittelumääräys ohjeellisen puuterminalin kaavamerkintään.
	Kaavassa osoitetaan seudullisesti merkittävä Maitiaislahden teollisuussatama. Merkintään sisältyy sen pääkäyttötarkoitusta tukevaa varastointi-, tuotanto-, palvelu- ja hallintotoimintaa. Merkintään tulisi lisätä suunnittelumääräys: Satama tulee suunnitella siten, että toiminnasta aiheutuvat melu- ja muut ympäristöhäiriöt ovat mahdollisimman vähäiset.	Lisätään lausunnossa esitetty suunnittelumääräys uusi satama kaavamerkintään.
	On hyvä, että kaavaa varten on laadittu useita tuulivoimaan liittyviä erillisselvityksiä. Esitetty suunnittelumääräys tuulivoiman tuotantoalueille on tarpeellinen.	Merkitään tiedoksi.
	On hyvä, että maakuntakaavaa varten on laadittu aurinkovoimaselvitys, vaikka kaavakartalla ei osoitetaakaan tuotantoalueita. Yleinen kaavamääräys on tarpeellinen.	Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Maakuntakaavan lähtökohdat ja tavoitteet	Maakuntakaavan ratkaisu perustuu periaatteellisella tasolla, kuten esimerkiksi väestön ja työpaikkojen mitoituksen osalta, Päijät-Hämeen rakennemalliin ja Lahden kaupunkiseutusuunnitelmaan. Päijät-Hämeen maakuntakaavaa 2060 laaditaan alueidenkäyttölaissa määriteltujen maakuntakaavan sisältövaatimusten mukaisesti.
	Maakuntakaavan tavoitevuodeksi on asetettu 2060, joka on sama kuin Päijät-Hämeen rakennemallissa ja Lahden kaupunkiseutusuunnitelmassa (KSS). Selostuksen mukaan myös kaavaratkaisu perustuu suurelta osin rakennemallin ja KSS:n periaatteisiin. OAS:sta antamamme lausunnossa kiinnitimme huomiota maakuntakaavan ja em. suunnitelmien suunnittelutasojen väliseen eroon ja korostimme maakuntakaavan roolia valtakunnallisten ja maakunnallisten alueiden käyttöä koskevien asioiden käsittelyssä. Selostuksessa on kuvattu maakuntakaavan tavoitteiden määrittelyssä huomioitua valtakunnalliset ja maakunnalliset ohjaustekijät. On hyvä, että valtakunnallinen alueidenkäytön kehityskuva on huomioitu ja selostuksessa on tehty vertailua siitä, kuinka maakuntakaava suhteutuu alueidenkäytön kehityskuvan tavoitteisiin. Maakuntakaavalle on asetettu seitsemän tavoiteteemaa, keskusverkko, elinkeinot ja kauppa, väestö ja asuminen, luonto ja virkistys, ympäristö ja luonnonvarat, liikenne sekä energia, joissa kussakin on 4–8 tavoitetta. Esitetyt teemat ovat kattavia. Kestävyys on tavoiteasetannassa ajateltu ylätason tavoitteeksi, joka sisältää ympäristökestävyyden lisäksi myös taloudellisen ja sosiaalisen kestävyuden näkökulmat. Huolimatta kestävyuden läpileikkaavasta luonteesta täsmällisiä ilmastotavoitteita ei ole asetettu.	

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Mitoitus, taajamarakenne Maakuntakaavan väestömitoitus pohjaa KSSan ja rakennemallityöhön, jossa suunnitteluratkaisu muodostettiin ja valittiin tulevaisuusskenaariomallien XL- ja M-vaihtoehtojen pohjalta vaihtoehdoksi M+. KSSan ja rakennemalliin perustuva väestötavoite 226 000 asukasta vuonna 2060 merkitsee aikavälillä 2024–2060 lähes 22 000 uutta asukasta ja kasvua maakunnan asukasmäärään 10,7 %. Valittu mitoitus tavoittelee työpaikkojen määräksi 88 000 työpaikkaa (15 000 uutta työpaikkaa) vuonna 2060. Selostuksen mukaan tavoitteena on asumisen sijoittuminen keskuksiin, raideliikenteen asemien ja seisakkeiden seuduille sekä keskeisten joukkoliikennekäytävien liikenteellisiin solmukohtiin. Painotus näkyy etenkin teitä ja raideliikenteen asemia ja seisakkeita myötäilevänä taajamarakenteena, johon KSS ja rakennemalli ovat myös perustuneet. Kaavassa on osoitettu kaikkiaan 26 taajamatoimintojen aluetta. Uusina liikennepaikkoina on osoitettu Nostava, Hennala, Pippo, Ahtiala, Vierumäki, Heinola, Pennala ja Orimattila. Voimassa olevaan maakuntakaavaan verrattuna uusia merkintöjä ovat Ahtialan liikennepaikan lisäksi Pennala ja Orimattila. Taajamien esittämistapaa on yleispiirteistetty ja alueet esitetään laajempina yhtenäisinä kokonaisuuksina verrattuna aiempiin maakuntakaavoihin. Erillinen Taajamatoimintojen alueiden muutoskuvaus -raportti on kattava, mutta selostuksessa on syytä tarkemmin tuoda esiin ja tunnistaa ne keskeiset kohteet, joissa taajama-alueen raja on muuttunut ja laajentunut niin, että sillä voi olla merkittäviä vaikutuksia yhdyskuntarakenteen toimivuuteen. Tällaisena nousee esiin mm. taajama-alueen laajentuminen mt 140 estevaikutuksen länsipuolelle Hennassa.	Täydennetään selostukseen keskeiset taajamatoimintojen alueiden rajauserämuutokset, joilla voi olla vaikutuksia yhdyskuntarakenteen toimivuuteen. Tilastokeskuksen väestöennuste perustuu oletukseen lyhyen aikavälin kehityksen jatkumisesta tulevaisuuteen. Ennuste ei sisällä vaihtoehtoisia tulevaisuusskenaarioita, eikä siinä tarkastella erilaisia mahdollisia kehityspolkuja, jotka voisivat toteutua esimerkiksi muuttoliikkeen, talouden rakenteellisten muutosten tai alueellisen vetovoiman vahvistumisen seurauksena. Näin ollen Tilastokeskuksen ennuste ei ole sen varmempi tai luotettavampi kuin maakuntakaavan laadinnan yhteydessä käytetty ennuste. Maakuntakaavan väestöennuste ei ole irrallinen oletus, vaan se pohjautuu alueen kehittämistavoitteisiin ja strategiaan linjauksiin. Kaavoituksen tehtävänä ei ole ainoastaan kuvata nykytilaa, vaan myös luoda edellytyksiä toivotulle kehitykselle. Ennuste toimii työkaluna, joka mahdollistaa maankäytön, palveluiden ja liikennejärjestelmän suunnittelun siten, että alueella on realistiset mahdollisuudet kasvuun ja elinvoiman vahvistamiseen. On huomioitava, että raideliikenteeseen tukeutuminen ei ole pelkkä epävarmuustekijä, vaan tietoinen strateginen valinta. Raideliikenne tarjoaa kestävä ja ympäristöystävällisen vaihtoehdon, joka tukee alueen saavutettavuutta ja houkuttelevuutta.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Maakuntakaavaan valittu väestöennuste poikkeaa merkittävästi Tilastokeskuksen väestöennusteesta, joka ennustaa nykyisen kaltaista, taantuvaa väestökehitystä. Maakuntakaavaan valittu suunnittelun aikajänne ja mitoitus sisältävät merkittävää epävarmuutta, joka on syytä huomioida kaavan laadinnassa. Lisäksi on syytä huomioida, että oletettu kasvu tukeutuu merkittävästi raideliikenteen varaan. Suunniteltujen raidehankkeiden ja uusien henkilöasemien ja seisakkeiden käyttäjäpotentiaaliin ja toteutumiseen liittyy paljon epävarmuutta. Vaikutusten arviointia on tältä osin syytä täydentää.	Vaikka yksittäisten hankkeiden toteutuminen voi sisältää epävarmuuksia, niiden suunnittelu maakuntakaavassa luo puitteet, joiden varaan voidaan rakentaa tulevaisuuden liikkumisen ja yhdyskuntarakenteen ratkaisuja. Sekä Tilastokeskuksen että maakuntakaavan ennuste sisältävät epävarmuutta, mutta maakuntakaavan ennuste on tarkoituksellisesti laadittu tukemaan alueen kehittämistavoitteita ja varautumaan erilaisiin tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Kaavoituksen näkökulmasta on perusteltua tarkastella vaihtoehtoisia kehityspolkuja ja luoda edellytyksiä kasvulle, sen sijaan että tyydyttäisiin vain menneen kehityksen jatkamiseen. Täydennetään vaikutusten arviointia raideliikenteen hankkeiden henkilöliikenneasemien ja seisakkeiden toteutumiseen liittyvällä epävarmuuskuvauksella.
	Jatkotyössä esitetään 2060 tavoitevuoden lisäksi tarkasteltavaksi yhdyskuntarakenteen tavoitetilaa myös ns. keskipitkän aikajänteen osalta. Yhdistettynä maltillisen kasvun mitoitukseen tämä auttaisi tunnistamaan yhdyskuntarakenteen kasvusuunnat pitkän aikajänteen suunnittelussa. Tällöin olisi mahdollista tarkastella myös suunnittelumääräysten tarvetta eri alueiden ajoituksessa suhteessa esitettyihin ratiaan liittyviin toimenpiteisiin.	Keskipitkää aikajännettä tarkastellaan Lahden kaupunkiseudun MAL-työssä. Esimerkiksi mitoitus on tarkistettu myös vuoteen 2040, ja päivitetty sen pohjalta Päijät-Hämeen liikennemalli. Lisäksi laaditaan seudullista asuntostrategiaa, jossa tehdään mm. alueiden toteutuksen ajoitusta. MAL-työ on parempi väylä toteutuksen ajoittamiselle kuin maakuntakaava. Ajoitukseen otetaan kantaa kaupunkiseutusuunnitelman ja rakennemallin toimenpidetaulukossa, joka on tehty MAL-toimenpiteenä vuosille 2040 ja 2060.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Kauppa Maakuntakaavaan on osoitettu kaupan alueet Päijät-Hämeen kaupallisen selvityksen (2025) perusteella. Vähittäiskaupan suuryksiköitä keskusta-alueiden ulkopuolella ovat Heinolan Vuohkallio ja Vuohkallio pohjoinen, Lahden Laune, Renkomäki ja Renkomäen itäosa, Holma, Uudenmaankadun varsi ja Kauppakaari. Vähittäiskaupan kohdemerkintöjä on osoitettu kuusi: Hartolan Kustaantien risteysalue, Heinolan Vierumäen urheiluopisto ja Tähtiniemi, Hollolan Hopeakallio sekä Lahden Karisto ja Hennala. Tilaa vaativan erikoiskaupan alueita on kahdeksan: Hollolan Nostava, litin Kausalan uusi eritasoliittymä, Kärkölän Järvelän risteysalue, Lahden Pekanmäki, Orimattilan Tuuliharja ja Mäntylä, Padasjoen Taulun risteysalue ja Sysmän Otamo. Poistuvia merkintöjä on kuusi voimassa olevaan maakuntakaavaan verrattuna, uutena kaupan alueena osoitetaan litissä Kausalan eritasoliittymän alue.	
	Kaupan osalta on annettu seuraava yleismääräys: "Vähittäiskaupan suuryksiköt (>4000 k-m²) on ensisijaisesti sijoitettava keskusta-alueille. Keskustatoimintojen ulkopuolelle niitä voidaan osoittaa maakuntakaavassa osoitetuille sijainneille kaavassa esitetyn mukaisesti tai jos voidaan perustellusti osoittaa, ettei suunnitellulla maankäytöllä ole merkittäviä haitallisia vaikutuksia keskustojen kaupallisiin palveluihin tai palveluverkon toimivuuteen." Kaavamääräysten yksiselitteisyyden vuoksi määräystä on syytä tarkistaa siltä osin, että se voimassa olevan alueidenkäyttölain mukaisesti kieltää suuryksiköiden sijoittamisen maakuntakaavassa osoitettujen seudullisten suuryksiköiden ulkopuolelle.	Tarkistetaan kaupan yleismääräystä ja selkeytetään sitä niin, että se kieltää suuryksiköiden sijoittamisen osoitettujen kaupan alueiden ja keskustatoimintojen alueiden ulkopuolelle. Seuraamme kuitenkin alueidenkäyttölain muutoksia kaupan sääntelyn osalta ja tarkistamme kaupan merkinnät uudistetun alueidenkäyttölain mukaisesti sen voimaan tullessa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Maakuntakaavassa vähittäiskaupan suuryksiköitä osoitetaan km (vähittäiskauppa) ja kme (paljon tilaa vaativa erikoistavarakauppa) -merkinnöillä. Voimassa olevan maakuntakaavan kma -alueet eli kaupallisen kehittämisen kohdealueet poistuvat, ja se selventää kaavaratkaisua. Maakuntakaavan tehtävän mukaisesti Kaupallisten palveluiden alueen (KM) ja Tilaa vaativan tai liikennettä palvelevan erikoiskaupan alueen (kme) merkinnöissä esitetään myös käytettävän vähittäiskaupan suuryksikkö -termiä. Suunnittelumääräykset huomioivat alueiden saavutettavuuden kaikilla liikennemuodoilla, suunnittelussa huomioimisen lisäksi määräys on tältä osin syytä ulottaa koskemaan myös alueiden toteuttamista.	Maakuntakaavaan varten laaditun kaupan selvityksessä on suosituksena erotella kaupan laatu vähittäiskaupan suuryksiköiksi ja osoittaa erikseen tilaa vaativan erikoiskaupan mahdollistavia alueita. Tarkistamme ehdotusvaiheessa kme -merkinnän terminologiaa. Tarkistetaan kaupan saavutettavuuden suunnittelumääräystä siten, että se kattaa myös toteuttamisen suunnittelun lisäksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Luonnonsuojelu Luonnonsuojelualueisiin ja luontoon kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa on tunnistettu yleispiirteisesti uusien ja kehitettävien alue- ja yhteysmerkintöjen vaikutukset sekä arvioitu yksittäisten merkintöjen vaikutuksia erityisesti Natura 2000 -alueisiin. Maakuntakaavassa tulee arvioida kattavasti kaavamerkintöjen vaikutukset Natura 2000 -alueisiin, ja arviointia tulee laajentaa yksittäisiä tuulivoima-, rata- ja taajama-aluemerkintöjä kattavammaksi. Lisäksi tulee tarkastella luonnonsuojelulain mukaisen Natura-arvioinnin tarvetta eri kaavamerkintöjen osalta perusteellisesti. Savon oikoradan ajantasaisuusselvityksessä on todettu mahdollisia heikentäviä vaikutuksia erityisesti vaikutusalueen Natura-alueiden suojeluperusteena olevan liito-oravan kulkuyhteyksiin, mutta ratalain 41 §:n mahdollistaman puustoisena säilytettävän suoja-alueen takia hankkeen ei arvioida merkittävästi heikentävän niitä luonnonarvoja, joiden perusteella alueet on liitetty Natura 2000-verkostoon. Selvityksessä ei ole arvioitu heikennyksen merkittävyyttä ilman puustoista suoja-aluetta, eikä maakuntakaavassa ole annettu suoja-aluetta koskevia määräyksiä. Maakuntakaavaratkaisun ja selvityksessä arvioidun ratahankkeen vaikutukset eivät tältä osin vastaa toisiaan. Selvityksessä suoja-alueen säilymistä puustoisena edellytetään radanvarren metsänomistajilta. Suoja-alueen toteuttamisen on oltava hankkeesta vastaavan vastuulla. Mikäli todennäköisesti merkittäviä heikentäviä vaikutuksia ei maakuntakaavassa voida poissulkea, on luonnonsuojelulain 35 §:n mukainen arviointi tehtävä maakuntakaavan yhteydessä. Ohjeellisen pääradan kaavamerkinnän vaikutuksia Natura-alueisiin tulee tarkentaa, ja tarvittaessa laadittava Natura-arviointi. Vaikutusten arvioinnin keskeiset johtopäätökset tulee kuvata kaavaselostuksessa.	Natura-alueisiin kohdistuvia vaikutuksia arvioidaan kaavaselostuksessa sellaisten maankäytön muutosten osalta, joilla voi olla Natura-alueisiin kohdistuvia vaikutuksia. Savon oikoradan ohjeelliselle linjaukselle haetaan vielä vaihtoehtoista reittiä kaavaehdotusvaiheessa. Uuden linjauksen täsmennyttyä arvioidaan, onko radan uusi ohjeellinen linjaus sellainen, joka edellyttää Natura-arviointia. Arvioidaan myös muiden kaavamerkintöjen osalta tarvetta varsinaiselle Natura-arvioinnille.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Rekolanvuorten tuulivoima-alueen osalta on laadittu luonnonsuojelulain 35 §:n mukainen Natura-arviointi. ELY-keskus antaa arvioinnista erillisen lausunnon. Maakuntakaavan tuulivoimaloiden luontoon kohdistuvia vaikutuksia on tarkasteltu erityisesti linnuston osalta erillisselvityksissä. Selvityksissä on tunnistettu maakuntakaavaan osoitettavien alueiden osalta lajistollista herkkyyttä, sekä jatkosuunnittelussa selvitettäviä ja arvioitavia lajikohtaisia suunnittelukysymyksiä. Kaavaselistukseen on nostettu Rekolanvuorten tuulivoima-alueen mahdolliset vaikutukset pesiviin selkälokkeihin. Kaavaselistuksessa on syytä tuoda ilmi myös muut merkittävät jatkoselvitys- ja arviointitarpeet selvityksissä tunnistettujen lajien osalta.	Rekolanvuorten tuulivoima-alueen keskeisistä jatkoselvitystarpeista lisätään kuvausta kaavaselistukseen.
	Maakuntakaavan tarkkuustaso huomioiden luonnonsuojelualueiden 5 ha pinta-alaraja on perusteltu. Maakuntakaava ei kuitenkaan ohjaa liitekarttoille osoitettujen perustamattomien alle 5 ha suuristen luonnonsuojelualueiden maankäyttöä, joten ohjausvaikutusta ja -tarvetta näiden alueiden osalta tulee arvioida. Luonnonsuojelualueiden kohdeluetteloa tulee selkeyttää niin, että luettelossa tuodaan ilmi, onko alue jo perustettu luonnonsuojelualueeksi. Kaavakartan SL- ja luo-merkintöjä ei ole numeroitu, eikä liiteluettelon kohdekuvauksia ole mahdollista yhdistää yksittäisiin merkintöihin.	Liitekarttoilla osoitetut luonnonsuojelualueiksi perustamattomat Metsähallituksen luontopalveluiden alueet lisätään varsinaiselle kaavakartalle. Kaavaehdotusvaiheesta eteenpäin kaavakartasta on käytössä verkkopohjainen sovellus. Se mahdollistaa kohteiden valinnat, jolloin kuvaukset on mahdollista yhdistää kaavakohteisiin. Kaavakartan luettavuuden vuoksi kohteita ei ole numeroitu varsinaiselle kaavakartalle. Kohdeluetteloon lisätään tiedot siitä, onko alue jo perustettu luonnonsuojelualueeksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Viherverkosto Maakuntakaavassa on osoitettu viherverkoston ydinalueita, niiden välisiä kriittisiä yhteyksiä sekä siniviheryhteyksiä, mikä on maakuntakaavatasolla tärkeää. Kaavaehdotusta valmisteltaessa tulee tarkastella myös Päijät-Hämeen alueella laadittuja kuntakohtaisia viherverkostoselvityksiä ja arvioida, onko niissä tunnistettu maakunnallisesti merkittäviä viheryhteyksiä. Kriittisten viheryhteyksien turvaaminen on erityisen tärkeää laajentuvan ja tiivistyvän kaupunkirakenteen alueilla. Viherverkostolle on annettu kehittämissuosituksia suunnittelumääräysten sijaan. Kriittiset ekologiset yhteydet ja siniviheryhteydet tulee turvata maakuntakaavassa vahvemmin, ja yhteyksille tulee antaa riittävät kaavamääräykset. Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet edellyttävät luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaiden alueiden ja ekologisten yhteyksien säilyttämistä. Kaavaselostuksessa esitetään tarkasteltavaksi ekologisten yhteyksien toimivuuden kannalta olennaisia jatkosuunnittelukysymyksiä, kuten yhteyden leveyttä. Luonnon ydinalueen kaavamerkinän ohjausvaikutus jää epäselväksi, ja kaavaluonnoksessa on osoitettu ydinalueelle merkittävää maankäyttöä esimerkiksi tuulivoima-alue. Selvityksessä ydinalueena todettua Miekiö-Mustajärven aluetta ei ole osoitettu maakuntakaavassa. Perustelut eroavaisuuksille selvityksessä todettujen ja maakuntakaavassa osoitettavien alueiden ja yhteyksien välillä tulee avata kaavaselostuksessa.	Kaavaehdotusvaiheessa tarkastellaan myös kunta-kohtaisia viherverkostoselvityksiä ja tarvittaessa täydennetään kaavamerkintöjä. Viherverkoston kehittämissuosistusten sisältöä ja määräävyyttä tarkastellaan vielä kaavaehdotusvaiheessa. Kriittisten ekologisten yhteyksien leveydestä lisätään tarkastelua kaavaselostukseen. Lisätään kaavaselostukseen perusteluja viherverkoston ydinalueiden luonteesta. Siirretään viherverkostoselvityksen sivulla esitetyt perustelut eroavaisuuksille kaavaselostukseen. Lähtökohtana viherverkoston ydinalueiden osalta on, että alueiden tarkemmassa suunnittelussa tulee huomioida viherverkoston ja sen välisten yhteyksien toiminnallisuuden säilyminen.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Tieliikenne Maanteiden osalta kaavaratkaisu perustuu pitkälti olemassa olevan verkon hyödyntämiseen ja sen parantamiseen. Kaavassa on kattavasti listattu maanteiden kehittämiseen liittyviä aineistoja, joiden perusteella parannettavia ja kehitettäviä maantieosuuksia ja liittymiä on kaavassa esitetty. Valtateiden 4, 12 ja 24 merkinnät perustuvat pääosin yhteistyössä laadittuihin selvityksiin. Kaavaluonnoksessa on kuitenkin myös alemman tieverkon uusia yhteystarpeita, joiden tarve ja suunnittelutilanne jäävät epäselviksi. Tällaisia ovat yhteystarve Kärkölen Hongiston ja Orimattilan Hennan välillä sekä ohjeellinen uusi yhdystie Heinolan keskustan pohjoispuolella. Yhteystarpeiden ja ohjeellisten tieyhteyksien merkintöjä tulee perustella paremmin, ja niiden vaikutukset tulee arvioida.	Tarkistetaan Heinolan kirkonkylän uuden ohjeellisen yhdystien Lakeasuontie-kantatie 46 merkintätapaa sekä perusteluja ehdotusvaiheessa. Uuden väylän tarkoituksena on palvella erityisesti raskasta liikennettä, joka kulkee nykyisin taajaman läpi. Kärkölen Hongiston ja Orimattilan Hennan välille osoitettu yhteystarve on osoitettu myös voimassa olevassa maakuntakaavassa. Tämä yhteystarvemerkinntä perustuu Hennan alueen tulevaisuuden kasvuun, jonka toteutuessa voi syntyä lisääntyvää liikennetarvetta Kärkölen ja Hennan välillä. Perustellaan yhteystarvemerkinntää paremmin kaavaselostukseen ehdotusvaiheeseen. Yhteystarvemerkinntät eivät tavallisesti edellytä selvityksiä ja vaikutusten arviointoja. Tieyhteyden tarkempi tarve ja vaikutukset tulee arvioida erikseen siinä vaiheessa, jos Hennan kasvu etenee kaavassa ennakoidulla tavalla.
	Luonnoksessa on esitetty uusi eritasoliittymä valtatielle 4 Miekkioon, mutta liittymästä ei ole laadittu selvityksiä, joiden perusteella se voitaisiin osoittaa kaavassa. Kaavaselostuksessa mainitaan, että liittymästä laaditaan tarveselvitys ehdotusvaiheeseen. Selvityksen tulee olla riittävän kattava liittymän osoittamiseksi, ja siinä on tarkasteltava laajaa vaikutusaluetta, jotta vaikutukset liikennemääriin, liikenneverkon toimintaan ja liikenteen siirtymiin saadaan selville. Liittymiä pääväyläverkolla tulee tarkastella kokonaisuutena yksittäisen liittymätarpeen sijaan, eikä liittymä saa tukea tai perustella yhdyskuntarakennetta hajauttavaa kehitystä. Lisäksi tarkastelua tulee tehdä liittymään tukeutuvaksi esitetystä maankäytöstä. Valtatien 4 osalta tulee huomioida sen kuuluminen TEN-T-verkkoon ja valtakunnalliseen pääväyläverkkoon. Selvitysten riittävyyden varmistamiseksi ELY-keskus osallistuu mielellään niiden laadintaan.	Miekkion eritasoliittymästä on valmistunut joulukuussa 2025 tarveselvitys, joka on julkaistu maakuntakaavan selvitykset-sivulla. Selvityksen tarkastelualue kattaa karkeasti Lahden eteläisen kehätien (pohjoinen), Orimattilan Tuuliharjan (etelä), Hollolan Herralan (länsi) ja Orimattilan Pennalan (itä) alueet sisältäen läheiset eritasoliittymät. Selvityksessä on arvioitu maankäytön kehittymistä ja sen ajoitusta. Selvityksen mukaan eritasoliittymä on liikenteellisesti perusteltu vuoden 2060 tilanteessa. Uudenmaan ja Kaakkois-Suomen ELY-keskusten edustajat olivat mukana ohjausryhmässä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Kaavan liikennettä koskevat tavoitteet ovat hyviä, mutta ne eivät täysin välity kaavaluonnoksesta. Kestävien matkaketjujen edistämiseksi olisi harkittava keskeisten joukkoliikenteen vaihtopaikkojen ja liityntä-pysäköintialueiden merkitsemistä kaavaan myös linja-autoliikenteen osalta. Raskaan liikenteen osalta karttaan on merkitty päästöttömien käyttövoimien jakelupisteitä, mutta kartalla tai selostuksessa ei ole käsitelty raskaan liikenteen taukopaikkoja, jotka osin ovat samoja jakelupisteiden kanssa. Taukopaikat liittyvät kiinteästi saavutettavuuden teemaan, ja Päijät-Hämeessä on niille kysyntää keskeisen sijaintinsa ansiosta. Logistiikkaselvityksen mukaan alueen taukopaikkoihin liittyy kehittämistarpeita.	Tehdään ehdotusvaiheeseen liitekartta, jossa esitetään nykyinen linja-autoliikenteen kattavuus ja joukkoliikenteen vaihtopaikat Kestävät matkaketjut Päijät-Hämeessä-selvityksen (2022) perusteella. Tarkistetaan päästöttömien käyttövoimien jakelupisteisiin liittyvää suunnittelumääräystä ja selostusta kuvaamalla, että niissä voi olla myös raskaan liikenteen taukopaikkapalveluita ja poliisin liikennevalvontaa. Vt 4 Tuuliharjan liittymän avaamisen esisuunnitelmassa (Uudenmaan ELY-keskus 2026) on tarkasteltu Tuuliharjan raskaan liikenteen taukopaikan kehittämistä. Uudenmaan ELY-keskuksen raskaan liikenteen taukopaikkaselvityksessä (2023) suurin tarve taukopaikoille on tunnistettu erityisesti Päijät-Hämeen eteläosassa ja Tuuliharjan kehitettävä alue vastaa tähän tarpeeseen. Päijät-Hämeessä on myös muita taukopaikkoja, mutta ne sijoittuvat joko taajaman tai palvelualueiden varausten alueille tai ovat yksittäisiä huoltoasemia valtateiden varressa, eikä niitä maakuntakaavan yleispiirteisen tarkkuustason takia osoiteta.
	Liitekartassa esitettyjen poliisin valvontapisteiden osalta valtatielle 12 sijoitettu valvontapiste Lähdekioskin kohdalle tulee poistumaan Joutjärvi–Uusikylä-tiesuunnitelman toteutuessa.	Liitekartalla esitetään nykyiset ja suunnitellut poliisin valvontapisteet poliisin pyynnöstä, mutta niitä ei osoiteta oikeusvaikutteisella maakuntakaavakartalla. Tarkistetaan liitekartan merkintää ja kuvataan selostukseen, että valtatielle 12 sijoitettu valvontapiste Lähdekioskin kohdalle tulee poistumaan Joutjärvi–Uusikylä-tiesuunnitelman toteutuessa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Selostuksessa mainitaan, että kantatie 54 osoitetaan valtatieksi, seututie 167 kantatienä ja yhdystie 3143 seututienä. Kaavakartassa toiminnallisen luokan muutos on esitetty seututien 167 muuttamiselle kantatieksi ja yhdystien 3143 muuttamiselle seututiekseksi. Maanteiden toiminnallisten luokkien päivitystarpeiden tarkastelua on tehty Väyläviraston selvityksessä (47/2023). Tarkastelun lopputuloksena kummallekaan maanteista ei esitetty toiminnallisen luokan muutosta, ja tämä tulee huomioida maakuntakaavassa. Yhdystien 3143 muuttamista seututiekseksi ei käsitelty Väyläviraston julkaisussa. Yhdystie 3143 on lyhyt maantie, josta puolet sijoittuu asemakaavoitetulle alueelle. Uudenmaan ELY-keskuksen maantieverkon seudullinen merkitys 2024-tarkastelun mukaan maantie tulisi muuttaa kaavoituksen yhteydessä kaduksi. Yhdystie 3143 ei ole alueidenkäyttölain 83 § mukainen pääasiallisesti pitkänmatkaista liikennettä palveleva maantie, joka voitaisiin asemakaavoissa maantienä osoittaa. Tämä tulee huomioida myös maakuntakaavassa asianmukaisin merkinnöin (yt/kk).	Maakuntakaavassa osoitetaan Päijät-Hämeen maakunnan tavoitetila vuodelle 2060. Valtio voi tehdä toiminnallisen luokan muutoksen maakuntakaavasta riippumatta.
	Kaavaluonnoksessa pääkatu (st) ja kokoojakatu (yt) -merkinnöillä on osoitettu sekä nykyisiä asemakaavoitetuilla tai asemakaavoitetavilla alueilla kulkevia maanteitä, että ohjeellisia tieyhteyksiä, jotka ovat lähtökohtaisesti katuja. Esimerkiksi valtatie 12 parantamisen toteutuessa Joutjärven ja Uudenkylän välillä seututie 312 muuttuisi kaduksi, joten pelkkä st-merkintä on harhaanjohtava. Yt-merkintä voi kaavamääräysten mukaan tarkoittaa myös kokoojakatua, mutta harkittavaksi jää, olisiko yt/kk-merkintä informatiivisempi erityisesti taa- jamien ja niiden lähistöjen yhdysteiden sekä uusien yhdystietasoisten tieyhteyksien kohdalla.	Tarkistetaan merkintöjä siten, että huomioidaan kaduksi muuttuvat maantiet suunnittelu- ja rakentamishankkeiden osalta.
	Savon oikorata Savon oikoradan ajantasaisuusselvityksessä on kuvattu rataosuuden Lahti-Heinola nykytila sekä toimintaympäristön asettamat lähtökohdat ja reunaehdot kattavasti. Selvityksessä asemien paikat on tarkasteltu ja perusteltu suunnittelun tarkkuustasoon nähden riittävällä tavalla. Selvityksessä on lisäksi kuvattu rataosuuden kehittämisen tarpeet. Itse ratalinjauksen suunnitteluratkaisun perustelut ovat kuitenkin selvityksessä jääneet vähäisiksi ja ELY-keskuksen näkemyksen mukaan esitetyn ratalinjauksen perustelut tulee käydä ilmi selostuksesta.	Tarkennetaan Savon oikoradan suunnitteluratkaisun perusteluja kaavaselostukseen.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Pohjavesi Pohjavesialueet on pääosin huomioitu kaavaluonnoksessa hyvin, eikä merkittävää ristiriitaa aluevarausten ja pohjaveden suojelun välillä ole. Kaavaratkaisun ja pohjavesialueiden osalta esitetään kuitenkin seuraavia huomioita: • Heinolan Syrjälänkankaan 1-luokan pohjavesialueella teollisuus-alue esitetään laajenevan kaavassa länteen ja Vääksyntien pohjoispuolelle. Teollisuusalueen rajausta on syytä tarkentaa niin, että se ei ulotu pohjavesialueelle, sillä alue on Heinolan kaupungin Syrjälänkankaan pohjavedenottamon vedenmuodostumisaluetta. • Asikkalan Anianpelto B:n 2-luokan pohjavesialueella teollisuusalue laajenee Anianpellontien molemmilla puolilla. Teollisuusaluetta ei tule laajentaa pohjavesialueella, vaikka pohjavesialueella ei tällä hetkellä ole yhdyskuntien pohjavedenottoa. • Heinolan Hevossaaren 1-luokan pohjavesialueelle on kaavassa merkitty taajamatoimintojen alue. Alueella sijaitsevalla Hevossaaren pohjavedenottamolla on Etelä-Suomen aluehallintoviraston 2014 antama suoja-aluepäätös. Päätöksen suoja-alue-määräysten mukaan mm. asuinrakennusten rakentaminen on vedenottamon lähisuojavyöhykkeellä kielletty. • Hämeen vesienhoidon toimenpideohjelmassa 2022–2027 on esitetty, että maankäytön suunnittelulla tulee ohjata pohjaveden laadua ja määrää uhkaavat toiminnot pohjavesialueiden ulkopuolelle. Siten myös uudet liikenneväylät tulee ensisijaisesti sijoittaa pohjavesialueiden ulkopuolelle. Maanteiden ja ratojen parantamis- sekä uudelleen linjaamishankkeissa tulee rakentaa tarvittavat pohjavesisuojausalueet pohjavesialueilla kulkeville tie- ja rataosuuksille.	Heinolan Syrjälänkankaan teollisuusalueen rajausta muutetaan siten, että se säilyy voimassa olevan maakuntakaavan mukaisena, eikä laajene pohjavesialueella. Tarkistamme Anianpelto B:n alueella olevien Loukkuharjun ja Vehkoon teollisuusalueiden rajauksia siten, että teollisuusalueet eivät laajene pohjavesialueella. Huomioidaan Hevossaaren pohjavedenottamon suoja-aluepäätös, ja poistetaan taajamatoimintojen alue suoja-alueelta. Uusien liikenneväylien sijoittumista pohjavesialueille on pyritty välttämään. Väylien rakentamis- ja parantamishankkeissa suunnitellaan tarvittavat pohjavesisuojausalueet.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	- Asikkalan Vesivehkaankankaan 1E-luokan pohjavesialueelle sijoittuu kaavaluonnoksessa päästöttömien käyttövoimien jakelupiste Vesivehmaan lentokentälle. Jakelupiste tulee sijoittaa pohjavesialueen ulkopuolelle samoin periaattein, kuten lentokentän hallialueen asemakaavassa oleva polttoaineen jakeluasema. - Orimattilan Ämmäntöyrään ampumarata ei sijaitse pohjavesialueella, mutta kaavassa melualueen keskipiste sijaitsee Ämmäntöyrään 1-luokan pohjavesialueella. Melualue on merkittävä kaavaan mallinnetun melualueen mukaan, sillä nykyinen merkintä saattaa ohjata ampumaratatoimintaa pohjavesialueelle. - litin Miehonkankaan 2E-luokan pohjavesialueella työpaikka-alue ulottuu itäosastaan lähelle pohjavesialueen E-luokituksen perusteena olevaa lähdeettä. Lähteen vesitaseen ja vedenlaadun turvaaminen tulee ottaa huomioon alueen jatkosuunnittelussa.	Uusien liikenneväylien sijoittumista pohjavesialueille on pyritty välttämään. Väylien rakentamis- ja parantamishankkeissa suunnitellaan tarvittavat pohjavesisuojaukset. Tarkistetaan päästöttömien käyttövoimien jakelupisteen sijaintia sijoittamalla se pohjavesialueen ulkopuolelle. Tarkistetaan Ämmäntöyrään ampumaradan melualue kaavakarttaan.
	Maa-ainesten otto Kaavassa on osoitettu EO-merkinnällä vain pinta-alaltaan ja/tai ottomääriltään merkittävät maa- ja kalliokiviaineksen ottoalueet, joilla on voimassa olevat luvat. Kaavassa olisi perusteltua osoittaa myös kalliokiviainesten ottamiseen soveltuvia alueita pitkän aikavälin tarpeita varten. Maa-ainesten kestävä käytön edistämiseksi on myös maakuntakaavan tasolla tarve ohjata maa-aineshuoltoa siirtymään pohjavesialueilla tapahtuvasta harjukiviainesten otosta kalliokiviainesten ottoon ja maa-ainesten kierrätykseen. Monilla kaavassa esitetyillä maa-ainesten ottamisalueilla otettavissa olevat ainekset on jo lähes kokonaan otettu, tai maa-ainestenoton jatkaminen ei ole mahdollista voimassa olevien maa-ainestulpien umpeuduttua. EO-alueiden soveltuvuus maa-ainesten ottoon tulee tarkistaa ja tarvittaessa poistaa merkinnät tai rajata alueet uudelleen. Erityisesti pohjavesialueilla tulee välttää edistämästä laajojen maa-ainesten muodostumista, ja rajata ottamisalueet enintään olemassa olevien maa-ainestulpien laajuisina. Lisäksi kaavamääräyksellä tulee edellyttää pohjavesialueille sijoittuvien ottoalueiden jälkihoidon suunnittelemista vaiheittain toteutettavaksi.	Osoitettujen EO-alueiden soveltuvuus maa-aineksenottoon tarkistetaan ja tehdään tarvittavia rajausmuutoksia. Kaavamääräystä täydennetään pohjavesialueille sijoittuvien ottamisalueiden jälkihoidon osalta.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Kaavassa osoitetut arvokkaat harju- ja kallioalueet (ge-1, ge-2 ja ge-3) ovat sellaisia, joilla sijaitsee maa-ainesten ottoa rajoittavia maa-aineslain 3 §:n 1 momentin mukaisia luonto- ja maisema-arvoja. Maakuntakaavan ohjaavan vaikutuksen lisäämiseksi tämä tulee mainita kaavaselostuksessa ja määräyksissä.	Ge-1 kaavamääräystä tarkennetaan kaavaehdotukseen ja asiaa täydennetään myös kaavaselostukseen.
	litissä sijaitseva Isoharjun maa-ainesalue tulee rajata niin, ettei se ulotu ge-1-merkinnällä osoitetulle valtakunnallisesti arvokkaalle kallioalueelle. Alueen viimeisimmässä maa-ainesluvassa ei ole maa- tai kalliokiviaineksen ottoa arvokkaalta kallioalueelta.	Tarkistetaan Isoharjun maa-aineksenottoalueen kaavamerkinnän rajausta siten, ettei se ulotu valtakunnallisesti arvokkaalle kallioalueelle. Kiitos huomioista.
	Kulttuuriympäristö, maisema	
	Kaavan kulttuuriympäristöä koskevat tavoitteet ovat oikeansuuntaiset, ja maisema- sekä kulttuuriympäristöselvitykset ovat kattavia ja ajantasaisia. Kaavaratkaisu on merkintöjen osalta selkiytynyt verrattuna aiempiin maakuntakaavoihin. Esitetyt kaavaratkaisut poikkeavat kuitenkin selvitysten esittämistä aluerajauksista, joten kartalla esitetyt rajaukset tulee perustella selostuksessa tarkemmin.	Aluerajausten tarkistuksia on tehty kahden alueen osalta. Perustellaan ne kaavaselostukseen tarkemmin.
	Kaavan tavoitteiden mukaisesti kulttuuriympäristöä koskevien suunnittelumääräysten tulee tukea arvojen säilymistä ja alueiden kehittämistä. Arvoalueita koskevia kaavamääräyksiä tulee kehittää siten, että ne ohjaavat jatkosuunnittelua valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvojen turvaamisen mukaisesti.	Kaavamääräysten sisältöä tarkastellaan vielä uudelleen kaavaehdotukseen.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Kulttuuriympäristöä ja maisemaa koskevat aluerajaukset ja niihin liittyvät määräykset on esitetty kahdella erilaisella merkinnällä valtakunnallisiin ja maakunnallisiin merkityksiin perustuen. Maisema-alueiden ominaispiirteet ja arvot perustuvat erilaisiin tekijöihin kuin kulttuuriympäristöjen. Määräysten kohdentaminen ja maakuntakaavan ohjausvaikutuksen tulkinta voisi olla selkeämpää, jos määräykset koskisivat erityyppisiä alueita merkitykseen perustuvan jaottelun sijaan.	Iso osa kulttuuriympäristöalueista kattaa sekä rakennetun kulttuuriympäristön että maiseman arvoalueen. Tämän yhdistetyn merkintätavan on todettu parantavan maakuntakaavan luettavuutta. Ehdotusvaiheessa kaavakarttaan voi tutustua sekä pdf-muodossa että karttapalvelussa, jossa rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman rajaukset on helpompi erottaa toisistaan. Lisäksi on tärkeää, että alueen arvotaso – onko kyse valtakunnallisesti vai maakunnallisesti merkittävästä kohteesta – käy selkeästi ilmi. Näin lukija löytää aluetta koskevat selvitykset helposti joko Museoviraston aineistosta tai maakuntaliiton maakuntakaavaa varten tilaamista selvityksistä.
	Päijät-Hämeen eteläosan kulttuuriympäristön ja maiseman erityisiä arvoja ovat agraarimaisema ja laajat avoimet peltoalueet, joiden säilyminen voi vaarantua teollisen aurinkovoiman sijoituessa metsäisten alueiden ulkopuolelle. Pohjoisessa Päijät-Hämeessä vesi- ja rantamaisema on merkittävä erityispiirre, jonka arvot on tunnistettu. Rannoille kohdistuva rakentamispaine voi vaikuttaa sekä maisemaan että kulttuuriympäristöön. Kaavaluonnos tunnistaa nämä piirteet tuulivoiman ja matkailualueiden osalta, mutta jatkotyössä tulee arvioida, miten pohjoisen erityispiirre voidaan huomioida kokonaisvaltaisemmin. Vaikutusten arvioinnissa on tärkeää tunnistaa myös uuden ja muuttuvan maankäytön välilliset vaikutukset kulttuuriympäristöön. Esimerkiksi kaupan sijoittumisella on merkittävä vaikutus keskustojen elinvoimaan ja olemassa olevien rakennusten säilymiseen käytössä.	Kulttuuriympäristön ja maiseman arvoalueet on tunnistettu ja osoitettu kaavakartalle myös pohjoisen Päijät-Hämeen osalta. Lausunnosta jää hieman epäselväksi, millaista kokonaisvaltaisempaa huomiointia pohjoisen Päijät-Hämeen vesi- ja rantamaisemien osalta olisi toivottu.
	Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset (VARK) olisi syytä esittää kaavakartalla. Lisäksi valtakunnallisten ja maakunnallisten maisema-alueiden sekä rakennettujen kulttuuriympäristöjen osalta lausunnon pyytämistä koskevan kaavamääräyksen tarpeellisuus jää epäselväksi, koska kaavoitukseen ja rakentamiseen liittyvä vuorovaikutusmenettely ohjataan lainsäädännöllä.	Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännösalueet lisätään kaavaehdotusvaiheessa kaavakartalle. Lausunnon pyytämiseen liittyvä kohta poistetaan kaavamääräyksistä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Virkistys Maakuntakaavaa varten laaditussa virkistysalue selvityksessä on kuvattu kaavassa osoitettujen virkistysalueiden ja -kohteiden nykytilaa. Liitekartalla on esitetty vertailu maakuntakaavaluonnoksen ja aiempien maakuntakaavojen virkistysaluevarauksista. Virkistyskohteiden osalta on tapahtunut useita muutoksia, ja selostusta on syytä täydentää ratkaisun perusteluilla.	Kaavaselostuksen liitteeksi lisätään dokumentti, jossa on esitetty perustelut virkistyskohteiden muutoksille.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Energian tuotanto, voimajohdot OAS:sta annetussa lausunnossamme on todettu, että maakuntakaa-voituksella on roolinsa alueen kestävyysmurroksen, sekä hiilineutraa-lisuus- ja kiertotaloustavoitteiden saavuttamisen tavoittelussa ja on kannustettu tarkastelemaan energiateemaa mahdollisimman laajasti ottaen huomioon yhteensovittamistarpeet. Maakunnan energiatuo-tannon muutoksen ja kestävyysmurroksen tavoittelun konkretisoitumi-ssa olisi tärkeää muodostaa näkemys esimerkiksi energiaskenaar-ioita hyväksi käyttäen, millaisilla ratkaisuilla asetettuihin tavoitteisiin voi päästä. Päijät-Hämeen maakuntakaavaa varten tuulivoimapotentiaalia ja vaikutuksia on selvitetty useassa eri selvityksessä. Selvitysten perus-teella on muodostunut ratkaisu, jossa kaavaluonnoksessa esitetään vain kaksi maakunnallisesti merkittävää tuulivoima-aluetta, jotka mahdollistavat 8 tai useampia voimaloita. Nämä ovat Rekolanvuorten alue Sysmässä ja Perheniemen alue litissä. Voimassa oleviin maakun-takaavoihin nähden tuulivoima-alueiden määrä vähenee kahdek-sasta kahteen. Päijät-Hämeen väestötiheys ja loma-asutuksen merkittävä määrä asettaa rajoitteensa maakunnallisesti merkittävien tuulivoima-aluei-den osoittamiselle. Tuulivoima-alueiden osalta kaavassa annetaan seuraava suunnittelumääräys: Tuulivoimaloiden kokonaiskorkeus saa olla enintään 250 m. Alueen suunnittelussa on otettava huomioon vai-kutukset pysyvään asumiseen, vapaa-ajan asumiseen ja virkistykseen sekä maisema-, kulttuuriympäristö- ja luonnonarvoihin sekä pyrittä-vä ehkäisemään haitallisia vaikutuksia. Lisäksi tulee ottaa huomioon Puolustusvoimien toiminnasta aiheutuvat rajoitteet, radioyhteyksien turvaaminen sekä Ilmatieteen laitoksen säätutkien ja lentoliikenteen asettamat rajoitteet. Tuulivoima-alueiden tarkemmassa suunnittelus-sa on kiinnitettävä erityistä huomiota asutukseen kohdistuvien vaiku-tusten lieventämiseen sekä linnuston elinolosuhteiden turvaamiseen. Tuulivoimaa koskevassa yleismääräyksessä todetaan mm. Alle seu-dullisen kokoluokan tuulivoima-alueiden (alle 8 voimalaa) suunnitte-lu on mahdollista myös maakuntakaavassa osoitettujen seudullisesti merkittävien tuulivoimatuotantoalueiden ulkopuolella. Edellytyksenä on, että maakuntakaavan keskeisiä tavoitteita ei vaaranneta.	Perusteluja tuulivoimaloiden korkeuden rajaamiselle lisätään kaavaselostukseen. Lisäksi tarkastellaan vie-lä määräysten tarkempaa sisältöä, myös kokonais-korkeuden rajaamisen sitovuuden osalta. Kaavan yleismääräystä päivitetään, jotta se ei es-täisi seudullisten tuulivoima-alueiden osoittamista maakuntakaavassa osoitettujen tuulivoima-alueiden ulkopuolelle. Perustelut suositukselle tuulivoimaloiden kokonais-korkeuden rajaamisesta avataan kattavammin kaavaselostuksessa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Kaavaselostuksessa todetaan enimmäiskorkeuden rajoittamisen olevan tarpeellista maisemavaikutusten vuoksi, mutta perusteita ei ole avattu kattavasti. Selostusta tulee täydentää tältä osin. Lisäksi kaavamääräyksiä on syytä kehittää, jotta ne eivät perusteettomasti rajoita tuulivoiman toteuttamista huomioiden tavoitevuoden, teknologian kehityksen ja ilmastotavoitteet. Kokonaiskorkeuden rajoittaminen voi tulevaisuudessa vaikuttaa merkittävästi hankkeisiin ja uusien tekniikoiden hyödyntämiseen. Sen sijaan, että kokonaiskorkeudesta määrätään kaavassa sitovasti, maisemavaikutukset voidaan huomioida jatkosuunnittelussa muilla keinoin. Kaavan yleismääräys käytännössä estää seudullisten tuulivoima-alueiden osoittamisen yleiskaavoituksella maakuntakaavassa osoitettujen tuulivoima-alueiden ulkopuolelle, mikä on haastavaa tilanteessa, jossa teknologinen kehitys mahdollistaisi seudullisen kokoluokan tuulivoiman selvittämisen ja osoittamisen yleiskaavassa.	Huomioidaan palaute ja muokataan kokonaiskorkeutta rajaavaa kaavamääräystä kaavaehdotukseen.
	Maakuntakaavaa varten on laadittu yleispiirteinen selvitys aurinkovoimapotentialista, mutta kaavakartalla ei osoiteta aurinkovoiman tuotantoalueita. Aurinkoenergian osalta maakuntakaavaan sisältyy yleinen suunnittelumääräys. Yleismääräys ottaa pääosin hyvin huomioon aurinkoenergian suunnittelussa huomioitavat seikat mutta erityisesti aurinkovoimalle potentiaalisen Päijät-Hämeen eteläosan kulttuuriympäristön ja -maiseman laajat avoimet peltoalueet ja niiden arvot olisi syytä huomioida.	Eteläisen Päijät-Hämeen osalta kaavakartalla on osoitettu maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. Yksityiskohtaisempi aurinkovoimahankkeiden arviointi tehdään hankekohtaisesti maakuntakaavatasoa tarkemmilla kaavatasoilla.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Maakuntakaavassa osoitetaan useita uusia tai kehitettäviä voimajohd- toja ja voimajohdon yhteystarpeita. Kaavaselostuksessa on kuvattu voimajohtoyhteyksien nykytila ja tiedossa oleva kehitys- tai suunnit- telutarve, jotka eroavat toisistaan merkittävästi. Sanallisen kuvauksen tueksi on hyvä liittää selkeitä karttakuvia voimajohtojen sijoittumisen, ti- lantarpeen ja vaikutusten hahmottamiseksi. Kaavaselostuksen mukaan Heinolan ja Hartolan väliselle alueelle sijoittuvan yhteystarpeen vaiku- tusten arviointi täydentyy ehdotusvaiheessa. Uudet ja parannettavat voimajohdot sijoittuvat useilla alueilla luonnon- ja maisemasuojelun kannalta huomionarvoisille alueille sekä olemassa olevan yhdyskun- tarakenteen yhteyteen tai sen vaikutusalueelle. Uusien ja kehitettävien voimajohtojen vaikutukset tulee tunnistaa maakuntakaavassa, huomi- oiden myös nykyisten voimajohtojen rinnalle rakennettavat yhteydet. Vaikka nykyisen voimajohdon rinnalle rakentuu vaikutukset ovat yleensä uutta maastokäytävää vähäisempiä, voivat vaikutukset ker- taantua ja muodostua huomattaviksi huomionarvoisille alueille.	Lisäämme kaavaan sähkönsiirtoverkoston nykyti- laa ja tavoiteltua tilannetta koskevia ja selventäviä karttoja. Maakuntakaavassa voimajohtojen vaikutukset ku- vataan yleispiirteisellä tasolla. Reittisuunnittelun tar- kentueessa ohjeellisena osoitettujen voimajohtojen ympäristövaikutukset arvioidaan YVA-menettelyssä (400 kV voimajohdot) sekä ympäristöselvityksissä (110 kV voimajohdot). Ehdotusvaiheessa voimajohtojen ja voimajohdon yh- teystarpeiden vaikutusten arviointia täydennetään maakuntakaavan mittakaavassa siten, että arvioinnis- sa tunnistetaan keskeiset vaikutukset erityisesti luon- non- ja maisema-arvoiltaan merkittävillä alueille, ole- massa olevan yhdyskuntarakenteen läheisyyteen sekä nykyisten voimajohtojen rinnalle sijoittuvien yhteyksien mahdolliset kumulatiiviset vaikutukset. Lisäksi vaikutus- ten hahmottamista tuetaan yleispiirteisillä liitekartoilla.
	Tulvariskit Päijät-Hämeessä ei ole tunnistettuja merkittäviä tulvariskialueita, joten näitä ei myöskään ole tarpeen tunnistaa maakuntakaavassa. Maankäytön suunnittelulla tulee kuitenkin pyrkiä siihen, ettei uusia tulvariskialueita muodostu. Tulvaherkät alueet esimerkiksi Teuronjoen, Luhdanjoen ja Porvoonjoen varrella voidaan huomioida yleis- ja ase- makaavoituksessa. Kaavamääräyksissä on taajama-alueiden osalta hyvin tunnistettu ilmastomuutoksen sopeutumisen ja sään ääri-ilmii- öiden haittojen ehkäisyn tarve.	Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Pintavedet	Tarkistetaan yleismääräystä ehdotetun mukaisesti siten, että huomioita tulee kiinnittää myös vesien tilan heikkenemisen estämiseen. Energiaan liittyvien kaavamerkintöjen suunnittelu- määräyksiä tarkastellaan kaavan ehdotusvaiheessa. Merkitään tiedoksi.
	Yksi maakuntakaavan tavoitteista on pintavesien hyvä ekologinen tila, joka on huomioitu mm. yleismääräyksissä. Niissä vesien ekologinen tila ja sen parantaminen on nostettu omaksi kaavamääräykseen ohjaamaan yksityiskohtaisempaa suunnittelua. Tätä kaavamääräystä olisi hyvä täydentää niin, että ekologisen tilan parantamisen lisäksi huomiota tulee kiinnittää vesien tilan heikkenemisen estämiseen. Tällöin kaavamääräys tukisi tarkemmin vesienhoidon tavoitteita. EU:n vesipolitiikan puitedirektiiviä kansallisesti toimeenpaneavassa laissa vesienhoidon järjestämisestä (1299/2004) pintavesien osalta tavoitteena on, että järvien ja jokien tila ei heikkene ja että niiden ekologinen tila on vähintään hyvä.	
	Yleisissä kaavamääräyksissä on aurinkovoiman kohdalla ohjeistettu, että haitallisia vesistövaikutuksia ei saa aiheutua. Aurinkovoiman tuotantoalueiden ohella haitallisten vesistövaikutusten estämisen tulisi näkyä myös sähkönsiirtoverkostoa ja energiahuollon alueita koskevassa yleisessä kaavamääräyksessä, johon tulisi lisätä 'vesien ekologinen tila' huomioon otettavien vaikutusten listaan uusissa johtokäytävissä. Maakunnallisten ekologisten verkostojen nostaminen kaavakartalle edesauttaa yhtenäisen vihervihervestoston ja alueiden välisten yhteyksien säilymisen ohella vesien hyvän tilan tavoitteessa sekä vesiluonnon monimuotoisuuden säilymisessä, suojaamalla rakentamattomien alueiden (mm. metsien) muokkaamista ja siitä aiheutuvaa eroosiota ja kuormitusta pintavesiin. Myös vesienhoidon näkökulmasta jatkosuunnittelua riittävästi ohjaavat suunnittelumääräykset turvaisivat vesien hyvän tilan säilymistä kehittämissuosituksia paremmin.	

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Vesihuolto Vesihuoltoa on kaavaselostuksessa käsitelty niukasti. Selostusta esitetään täydennettävän kuvauksella vesihuollon nykytilasta ja arvioitavan kaavaratkaisun vaikutuksia vesihuoltoon erityisesti alue- ja yhdyskuntarakenteen osalta. Keskeistä tietoa vesihuollon osalta on saatavilla Vesihuollon nykytila ja toimenpide-ehdotukset sekä Hämeen haja-asutuksen vesihuoltostrategia 2030 julkaisuista.	Täydennetään selostusta vesihuollon osalta lausunnossa esitetysti.
	Ilmasto Ilmastomuutoksen hillinnän kannalta maakuntakaavan keskeisimmät vaikutukset liittyvät puhtaan energiantuotannon edellytysten luomiseen, maankäytön aiheuttamien hiilinielujen ja -varastojen poistumien minimoimiseen sekä liikenteen päästöjen vähentämiseen. Sopeutumisen osalta olennaisimmat teemat kytkeytyvät energia- ja liikennejärjestelmien toimintavarmuuden turvaamiseen sekä luonnon monimuotoisuuden ylläpitämiseen. Kaavaselostuksessa ilmastotavoitteet sekä niihin liittyvät kaavaratkaisut olisi hyödyllistä kuvata yksilöidymmin ja peilata vaikutuksia alueelliseen päästövähennyspolkuun ja hiilinegatiivisuustavoitteeseen.	Kuvataan kaavaselostuksessa ilmastotavoitteet sekä niihin liittyvät kaavaratkaisut yksilöidymmin ja peilataan vaikutuksia alueelliseen päästövähennyspolkuun ja hiilinegatiivisuustavoitteeseen.
	Kaavaluonnoksessa on osoitettu vain kaksi seudullisen kokoluokan tuulivoima-aluetta, mikä ohjaa uusiutuvan energian tuotantoa ja energiatehokkuuden parantamista muilla ratkaisuilla. Tämä lisää painetta pienemmän kokoluokan tuulivoima- ja aurinkovoimahankkeiden toteuttamiseen, mikä voi asettaa haasteita alueen kokonaiskestävän kehityksen toteutumiselle. Kaavaselostukseen olisi hyödyllistä liittää arvio siitä, miten puhdasta energiantuotantoa voidaan lisätä kestävästi ilman merkittävää seudullisen mittakaavan tuulivoimatuotantoa.	Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Yhdyskuntarakenteen kehittäminen tiiviisti olemassa olevan rakenteen ja erityisesti rataverkon yhteyteen tukee liikenteen päästövähennyksiä ja metsäkadon haittojen ehkäisyä. Myönteisten ilmastovaikutusten saavuttaminen voi kuitenkin olla haasteellista, mikäli optimistinen väestöennuste ei toteudu. Ilmastomuutoksen etenemisnopeus ja maakuntakaavan pitkä aikajänne huomioiden on erittäin tärkeää, että kaavaratkaisuissa huomioidaan kattavasti sopeutuminen sekä voimistuviin sään ääri-ilmiöihin että ilmasto-olosuhteissa tapahtuviin pitkäkestoisiin muutosprosesseihin. Sopeutumisen näkökulmat on huomioitu kaavaluonnoksessa pääosin riittävin tavoin. On kuitenkin huomattava, että ilmastomuutoksen edetessä on olennaista vahvistaa ekologisia verkostoja ja niiden kytkeytyneisyyttä niin tiiviisti rakennetuissa ympäristöissä kuin niitä ympäröivilläkin alueilla. Ekologisia yhteyksiä turvaavan viherverkoston säilyminen tulee varmistaa riittävin kaavamääräyksin ja -merkinnöin, jotta alueen eliölajiston sopeutumisen edellytykset vahvistuvat.	Tarkastellaan vielä kaavaehdotusvaiheessa ekologisen verkoston kaavamääräyksen/kehittämissuosituksen sisältöä.
	Kaavamerkinnät ja määräykset, kaavan ohjausvaikutus Yleisenä huomiona nostetaan esiin suunnittelumääräykset, jotka tässä vaiheessa tuuli- ja aurinkovoimaa lukuun ottamatta ovat niukkoja, ja joita olisi mahdollista kehittää huomioimaan paremmin laadullisia tekijöitä erityisesti luonnon, kulttuuriympäristön, maiseman, ilmastovaikutusten ja kestävän liikkumisen huomioimisen osalta.	Tarkastellaan suunnittelumääräyksiä vielä ehdotusvaiheessa.
	Kaavassa annetaan rakentamisrajoitusta koskeva yleismääräys. Kaavamääräysten yksiselitteisyyden vuoksi rakentamisrajoitus esitetään todettavan tarvittavilta osin ao. kaavamerkintöjen yhteydessä, jotta ei synny epäselvyyttä siitä mitä merkintää rakentamisrajoitus koskee.	Ehdollinen rakentamisrajoitus koskee useita kaavamääräyksiä. Myös muissa maakunnissa on ratkaistu asia vastaavalla tavalla maakuntakaavassa, ja ehdollisesta rakentamisrajoituksesta on esitetty yksi kaikkia merkintöjä koskeva yleismääräys.
	Kaavaselostuksen kappaleessa 7 on käsitelty maakuntakaavan ohjausvaikutusta. Kappale auttaa tulkitsemaan esitettyä kaavaratkaisua. Kirjausten osalta on kuitenkin syytä vielä tarkistaa, että ne tosiasiallisesti vastaavat voimassa olevan lain tulkintaa mm. valkoisten alueiden suunnittelun osalta.	Tarkistetaan kaavaselostusta maakuntakaavan valkoisten alueiden suunnittelun osalta siten, ettei siinä esitetä kategorista kieltä kunnille maakunnallisesti merkittävien toimintojen osoittamisesta valkoisille alueille.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, vaikutusten arviointi Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT) on kuvattu kaavaselostuksessa ja sekä esitetty arvio siitä, kuinka kaavaluonnos toteuttaa VAT:teja. Kaavaluonnos pääasiassa toteuttaa ja huomioi VAT:t mutta kuten edellä on tuotu esiin, että VAT:tien toimivat yhdyskunnat ja kestävä liikkuminen, elinvoimainen luonto- ja kulttuuriympäristö sekä luonnonvarat ja uusiutumiskykyinen energiahuolto toteutumisen osalta kaavaratkaisua on syytä kehittää huomioimaan em. osatavoitteita nykyistä paremmin. Kaavaluonnos perustuu monelta osin KSS:ssa ja rakennemallissa valittuihin ratkaisuihin. Tämä korostaa vaikutusten arvioinnin merkitystä koska ko. oikeusvaikutuksettomien suunnitelmien osalta vaikutusten arviointia tehtiin vain liikenteen ja ilmaston osalta. Kaavaselostuksessa on esitetty vaikutusten arviointia kattavien teemallisten otsikoiden kautta. On hyvä, että vaikutusten arviointia on tehty jo kaavaluonnoksesta mutta edellä lausunnossa on tunnistettu teemoja, joissa vaikutusten arviointia on syytä vielä täydentää. Suunnittelun aikajänne ja kaavan tavoitevuosi 2060 on kaukana tulevaisuudessa, joka luo oman epävarmuustekijänsä kaavan ratkaisuja arvioitaessa. Keskeistä on myös tunnistaa esitetyn kaavaratkaisun vaikutukset, mikäli ennustettu väestö- ja työpaikkamitoitus ja merkittävästi rataa painottuva liikennejärjestelmä eivät toteutuisi.	Täydennetään vaikutusten arviointia lausunnossa esitettyjen teemojen osalta, ja lisätään arvioinnin osaksi tarkastelu väestö- ja työpaikkamitoituksen sekä rataa painottuvan liikennejärjestelmän toteutumisen epävarmuudesta.
	Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle uudeksi alueidenkäyttölaiksi on ollut lausunnoilla 16.5.-11.7.2025. HE-luonnoksessa on esitetty muutoksia mm. maakuntakaavan tehtävään ja oikeusvaikutuksiin, vähittäiskaupan suuryksiköiden osoittamiseen maakuntakaavassa sekä tuulivoimakaavojen sisältövaatimuksiin silloin, kun voimalat eivät sijoitu maakuntakaavassa osoitetuille tuulivoimaloiden alueille. HE-luonnoksen siirtymäsäännöksen mukaan kaavoja, jotka on asetettu ehdotuksena julkisesti nähtäville ennen uuden lain voimaantuloa, laadittaessa ja hyväksyttäessä noudatetaan uuden lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Siten kaavaan, joka ei ole ollut nähtävillä ehdotuksena ennen uuden lain voimaantuloa, laatimiseen ja hyväksyntään sovellettaisiin uuden alueidenkäyttölain säännöksiä.	Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen ja Uudenmaan ELY-keskukset	Kaavaluonnos perustuu laajaan selvitysaineistoon ja kaavaratkaisua tarkentaviin aineistoihin. Kaavaselostuksessa on vielä tarpeen kattavammin esittää aiemmin lausunnossa mainitut erillisselvitysten johtopäätökset, joihin kaavaratkaisut perustuvat sekä täydentää kaavan vaikutusten arviointia.	Täydennetään kaavaselostukseen johtopäätöksiä ja vaikutusten arviointeja.
	Kaavaselostusta esitetään myös luettavuuden osalta tarkennettavan niin, että selostuksessa monissa kohdin mainitut sijainnit ja paikat tarkennetaan selvyiden vuoksi myös kuntasijainnilla.	Täydennetään kaavaselostusta lisäämällä kuntasijainteja paikkoja koskeviin kuvauksiin.
	Nähtävillä oleva maakuntakaavaluonnos ja sen selvitysaineisto antaa hyvän pohjan kaavaehdotuksen valmisteluun.	Merkitään tiedoksi.
Traficom	Kaavaluonnosaineisto ja taustaselvitykset ovat varsin kattavia. Maakuntakaavaa laaditaan alueelle, joka on suurimmalta osaltaan EU:n TEN-T asetuksen mukaista kaupunkisilmukohtaa, jolle tulee laatia seudullinen kestävä kaupunkiliikenteen suunnitelma ja kytkeä se olennaiseen maakäytön suunnitteluun sekä varmistaa multimodaalisten terminaalien toteutuminen. Kaavaluonnoksessa multimodaaliterminaalien käsittely on otettu hyvin huomioon. Rahtiterminaaliksi on osoitettu Nostavan alue. Lahden asemanseutu täyttää jo nykyisellään henkilöliikenteen multimodaalisen terminaalin vaatimukset. Asetuksen mukaisen linja-autoliikenteen latausaseman järjestämistä terminaaliiin vuoteen 2030 mennessä maakuntakaava ei estä.	Merkitään tiedoksi.
	Ottaen huomioon Lahden kaupunkiseudun kuulumisen TEN-T asetuksen mukaisiin kaupunkiseutuihin, tulisi kaavaluonnoksessa käsitellä kestävää kaupunkiliikennettä vielä vahvemmin. Luonnoksen tausta-aineistona olevan Päijät-Hämeen liikennejärjestelmäsuunnitelman 2040 tavoitteissa nostetaan esiin kestävä liikunnan edistäminen. Kaavaluonnoksessa ja taustamateriaaleissa olisi tarpeen korostaa työpaikkojen sekä arjen palveluiden saavutettavuutta nimenomaan kestävin kulkumuodoin, millä on keskeinen rooli kestävä liikunnan houkuttelevuuteen.	Tehdään ehdotusvaiheeseen liitekartta, jossa esitetään nykyinen linja-autoliikenteen kattavuus ja joukkoliikenteen vaihtopaikat Kestävät matkakäytöt Päijät-Hämeessä-selvityksen (2022) perusteella. Liikennejärjestelmäsuunnitelmassa ja MAL-sopimuksessa viedään eteenpäin tarkemmalla tasolla maakuntakaavan ylemmän tason tavoitteita. Tarkistetaan selostusta kaupunkisilmukohtaan liittyvien vaatimusten osalta ja korostamalla saavutettavuuden merkitystä kestävin kulkumuodoin.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Traficom	Kaavaluonnoksessa nostetaan hyvin esiin liikenteen aiheuttamien kasvihuonekaasupäästöjen vähentämisen merkitys maakunnan päästö- vähennystavoitteiden saavuttamisen kannalta. Kaavaselostuksessa kuitenkin mainitaan, että vaikka maakuntakaava edesauttaa pitkällä aikavälillä maakunnan hiilineutraaliustavoitteen saavuttamis- ta liikennepäästöjen vähentämisellä, tahti ei ole riittävä maakunnan vuoden 2030 hiilineutraalisuustavoitteeseen nähden. Näin ollen olisi suositeltavaa pohtia lisätoimien tarvetta ja toteuttamista tavoitteiden saavuttamiseksi.	Päijät-Hämeen hiilineutraaliustavoite on edelleen 2030. Maakuntakaavalla vaikutetaan positiivises- ti ilmastonmuutoksen hillintään. Erityisesti tämä nä- kyy panostuksina tiiviiseen yhdyskuntarakenteeseen, uusiutuvaan energiatuotantoon, kestäväan liiken- teeseen ja liikenteen vaihtoehtoihin käyttövoimiin. Viherverkoston ydinalueilla, luonnonsuojelualueilla sekä luonnonmonimuotoisuuden kannalta erityisen tärkeillä alueilla on myönteinen vaikutus ilmastomu- toksen hillintään ja siihen sopeutumiseen.
	Kaavaselostuksessa sekä merkinnät ja määräykset -osiossa maini- taan kestävä liikkuminen ja liikkuminen kestävillä kulkutavoilla. Koska kyseiset termit voidaan eri yhteyksissä ymmärtää hieman eri tavoin, olisi suotavaa avata, mitä kestävällä liikkumisella ja kestävillä kulku- tavoilla tarkoitetaan. Selostuksessa esitetyt tavoitteet ovat varsin hyviä. Merkintöjen ja suunnittelumääräysten kirjaukset eivät sisällöltään ja suunnittelu- määräyksiltään kuitenkaan tue riittävästi kaavan tavoitteita. Kestävän liikkumisen toimintaedellytysten kehittäminen on mainittu taajamatoi- mintojen suunnittelumääräyksissä. Vastaava merkintä ja joukkoliiken- teen, kävelyn ja pyöräliikenteen olosuhteiden edistämisen tärkeys, tu- lisi näkyä myös keskustatoimintojen sekä myös palvelujen alueiden ja työpaikka-alueiden suunnittelumääräyksissä. Suunnittelumääräykset ovat yleisesti ottaen hyvin niukkoja, eikä niissä ole taajamatoiminto- jen suunnittelumääräystä lukuun ottamatta laadullisia velvoitteita jat- kosuunnittelulle. Liikenneympäristön turvallisuutta ja esteettömyyttä olisi syytä korostaa virkistys- ja viheralueiden riittävyuden ohella.	Kuvataan selostukseen, mitä kestävällä liikkumisella ja kestävillä kulkutavoilla tarkoitetaan. Suunnittelumääräyksiä täydennetään kaavan eh- dotusvaiheeseen. Lisätään niihin mm. yleismääräys joukkoliikenteen, kävelyn ja pyöräliikenteen edistä- misestä sekä esteettömyydestä keskustatoimintojen alueella sekä palvelu- ja työpaikka-alueilla.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Traficom	Pyöräliikenteen pääreittien osoittamista kaavakartalla voisi harkita, jotta pyöräliikenteen verkon keskeisimmät yhteydet tulevat huomioiduksi yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa. Pyöräliikenteen rooli TEN-T kaupunkisolmun liikennejärjestelmässä on merkittävä ja sen tarpeet tulee huomioida kattavasti jo maakuntakaavasta lähtien. Kaavaluonnoksessa on käsitelty joukkoliikennettä vain raideliikenteen osalta. Suuri osa joukkoliikenteestä perustuu kuitenkin nykytilassa ja jatkossakin linja-autoliikenteeseen. Merkittävimmät valtakunnallisen ja maakunnallisen linja-autoliikenteen reitit olisi hyvä tunnistaa vähintään liitekartalla. Oikeusvaikutteisella kartalla tulisi esittää merkittävimmät liityntäpysäköintialueet ja mahdolliset vaihtopaikat, että ne voisi huomioida yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa.	Pyöräliikenteen pääreitit sijaitsevat pääosin taajama- ja keskusta-alueilla, ja kaavakartan luettavuuden vuoksi vain Eurovelo 11 -reitti osoitetaan kaavakartalla. Eurovelo 11 -reitin sijaintiin liittyvä selvitys on käynnissä. Liitekartalla on esitetty pyöräliikenteen pääverkko, ja Päijät-Hämeen pääpyörätieverkko -selvityksessä (2022, https://paijat-hame.fi/wp-content/uploads/2022/07/PHpaapyoratieverkko_20220630.pdf) on kuvattu reitit kattavammin. Tehdään ehdotusvaiheeseen liitekartta, jossa esitetään nykyinen linja-autoliikenteen kattavuus ja joukkoliikenteen vaihtopaikat Kestävät matkakäytöt Päijät-Hämeessä -selvityksen (2022) perusteella. Nykyisten ja uusien liityntäpysäköintipaikkojen suuren määrän sekä maakuntakaavan tarkkuustason vuoksi niitä ei esitetä kaavakartalla eikä liitekartalla. Päijät-Hämeessä oli liityntäpysäköinnin kehittämissuunnitelman (2023, https://paijat-hame.fi/wp-content/uploads/2024/01/Paijat-Hameen_liityntapysakointi_raportti_21.12.2023.pdf) mukaan yhteensä 31 pyörä- ja 16 autojen liityntäpysäköintikohdetta vuonna 2023. Selvityksessä tunnistettiin kehittämistarpeita pyörä- ja autojen liityntäpysäköinnille 113 kohteessa ja autojen liityntäpysäköinnille 36 kohteessa. Liikennepaikkoja koskevissa suunnittelumääräyksissä korostetaan joukkoliikenteen vaihtomatkojen sujuvuutta ja esteettömyyttä sekä liityntäpysäköinnin tarpeita.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Traficom	Kaavaluonnoksessa on osoitettu uusia raideliikenteen asemia ja niiden alueille taajamatoimintoja. Raideliikenteeseen tukeutuva yhdyskuntarakenne on kannatettava tavoite, mutta asemanseutu- ja ei tule kehittää laajamittaisesti asumisen alueina, ennen kuin aseman toteuttamisesta on sitova päätös. Tälläkin hetkellä Päijät-Hämeen junatarjonta perustuu Lahden kaukoliikenteen junavuoroja lukuun ottamatta ostoliikenteeseen ja tämänhetkisen tiedon mukaan ostoliikenteen määrää ei ainakaan valtion toimesta olla lisäämässä. Asemanseudut voisivat toimia ennen junayhteyttä myös linja-autoliikenteen varassa mutta sekin edellyttäisi yhteiskunnan ostoliikennettä. Uusiin ja niitä ympäröivien taajama-alueiden suunnittelumääräyksiin esitetään lisättäväksi ajoitusmääräys, jonka mukaan uusia taajama-alueita ei voi ottaa käyttöön tai nykyisiä laajentaa, ennen kuin aseman rakentamisesta on sitova päätös. Kaavaselostuksessa tulisi arvioida, miten joukkoliikennetarjonta rahoitetaan.	Tarkastellaan ehdotusvaiheessa uusiin raideliikenteen asemiin tukeutuvia alueita ja käyttöönottoon liittyvän ajoitusmääräyksen tarvetta. Osoitetuista raideliikenteen uusista asemista useat sijoittuvat jo toteutuneen rakenteen sisälle, ja ovat myös joukkoliikenteen piirissä. Asemien käyttöönottoon sidotut ajoitusmääräykset saattaisivat muodostua esteeksi rakenteen luontaiselle kehittämiselle useiden alueiden osalta. Kuvataan kaavaselostukseen joukkoliikennetarjonnan rahoittamismahdollisuuksia.
	Liitekartalla on esitetty raskaan liikenteen valvontapaikat, joita tarvitaan poliisin tienvarsitarkastuksia varten. On hyvä, että aihe on käsitelty maakuntakaavassa. Kaavaluonnoksessa on osoitettu kohdamerkinnoilla päästöttömien käyttövoimien jakelupisteitä, joka vastaa TEN-T asetuksen AFIR-velvoitteisiin. Suunnittelumääräykseen ei ole kirjattu, voisiko samoilla alueilla sijaita myös raskaan liikenteen kuljettajien tarvitsemia taukopaikkapalveluita. Kaavakartalla tai -selostuksessa ei myöskään ole käsitelty erikseen raskaan liikenteen taukopaikkoja. Kaavassa tulisi käsitellä ja tarvittaessa osoittaa taukopaikat erikseen ja/tai mahdollistaa suunnittelumääräyksellä taukopaikkatoiminnot päästöttömien käyttövoimien jakelupisteissä.	Merkitään tiedoksi. Tarkistetaan päästöttömien käyttövoimien jakelupisteisiin liittyvää suunnittelumääräystä ja selostusta kuvaamalla, että niissä voi olla myös raskaan liikenteen taukopaikkapalveluita. Raskaan liikenteen taukopaikat sijoittuvat joko taajaman tai palvelualueiden varausten alueille tai ovat yksittäisiä huoltoasemia valtateiden varressa, eikä niitä maakuntakaavan yleispiirteisen tarkkuustason takia osoiteta.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Väylävirasto	Savon oikorata Savon oikorata on esitetty ohjeellisena linjauksena Päijät-Hämeen ja Etelä-Savon voimassa olevissa maakuntakaavoissa. Päijät-Hämeen maakuntakaavan 2014 mukainen linjaus kulkee Heinolan Lusin alueen kautta vt 5 lähialueella. Ratalinjakseen ja asemanpaikkojen ajantasaisuutta on tarkasteltu Savon oikoradan ajantasaisuusselvityksessä. Maakuntakaavaluonnoksessa linjausta on muutettu Heinolan pohjoispuolella siten, että se kulkee Sulkavankosken ja Ala-Rääveli-järven itäpuolella. Uuteen maastokäytävään sijoittuvat osat on esitetty ohjeellisena päätätana, johon liittyy suunnittelumääräys: <i>”Alueiden yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on säilytettävä mahdollisuus ratayhteyden suunnitteluun ja toteuttamiseen.”</i> Ajantasaisuusselvityksessä on tunnistettu useita jatkoselvitystarpeita, kuten linjauksen tarkempi arviointi ja kustannustaso. Suunnittelumääräystä olisi hyvä tarkentaa siten, että yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa kiinnitetään erityistä huomiota seudullisiin ulkoilu-, virkistys- ja viheryhteystarpeisiin, luonnonsuojeluun, kulttuuriympäristöön ja -perintöön, maisemaan, pohja- ja pintavesien suojeluun sekä lajiston liikkumiseen. Lisäksi tulee pyrkiä minimoimaan liikenteestä aiheutuvat melu-, värinä- ja päästöhaitat. Vaikka Savon oikoradan toteutumiseen liittyy epävarmuutta, maakuntakaavassa voidaan esittää uuden linjauksen mukainen ohjeellinen ratalinjaus pitkän tähtäimen tavoitteena.	Tarkistetaan suunnittelumääräystä lausunnossa esitetysti.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Väylävirasto	Uudet liikennepaikat ja lähijunaliikenne Maakuntakaavaluonnoksessa on osoitettu kahdeksan uutta raideliikennepaikkaa: Nostava, Hennala, Pippo (aiemmin Karisto), Ahtiala, Vierumäki, Heinola, Pennala ja Orimattila. Näistä uusia merkintöjä verrattuna voimassa olevaan maakuntakaavaan ovat Ahtiala, Pennala ja Orimattila. Potentiaalisimmat uudet seisakkeet ovat: Hennala, Ahtiala, Heinola, Orimattila ja Karisto. Väyläviraston selvityksessä ”Alueellisen junaliikenteen selvitys: Osaprojekti 2 - Maankäyttö” (2022) on Orimattilan seisakkeen osalta esitetty, että seisakkeen sijoittamista olisi hyvä tutkia myös Käkelään, joka voisi olla saavutettavuudeltaan ja toteutettavuudeltaan optimaalisempi. Seisakkeiden toteuttamiskelpoisuutta tulee tarkastella maankäytön lisäksi myös ratatekniikan ja liikenteellisen toimivuuden näkökulmasta. Aikaisemmat selvitykset lähijunaliikenteen kysyntäpotentiaalista on laadittu pääosin 2010-luvulla, eikä niissä ole tarkasteltu kaikkia uusia seisakkeita. Olisi hyvä, että henkilöjunaliikenteen kysyntäpotentiaalista laadittaisiin selvitys, joka sisältäisi kaikki ehdotetut uudet seisakkeet.	Orimattilan kaupungin kanssa on käyty keskustelua asemanseisakkeen paikasta Lahden kaupunkiseutusuunnitelman laatimisen yhteydessä, ja uusi liikennepaikka on päädytty osoittamaan nyt maakuntakaavaluonnoksessa esitettyyn sijaintiin. Käkelän seisaketta ei ole nähty realistisena. Duoraitiotien mahdollisuudet – Heinolan, Lahden ja Orimattilan duoraitiotieselvityksessä (2019, https://www.lah-ti.fi/tiedostot/paijat-hameen-duoraitiotieselvityksen-loppuraportti/) käsitellään mm. lähijunaliikenteen aikataulutarkasteluja, tarvittavia inframuutoksia, liikenteen laajuutta ja mahdollista vaiheistusta sekä kalustoa. Laaditaan ehdotusvaiheessa tarkastelu henkilöliikennepaikkojen kysyntäpotentiaalista.
	Mäntyharjun kanava Kaavaluonnoksessa on osoitettu ”Uusi tai kehitettävä laivaväylä”-merkinnällä Mäntyharjun kanava ja siihen liittyvien uusien syväväylien ohjeellinen sijainti. Vastaava merkintä on voimassa olevassa Päijät-Hämeen maakuntakaavassa 2014. Mäntyharjun kanavalla ei ole osoitettu olevan yhteiskuntataloudellista kannattavuutta eikä Väylävirasto pidä hanketta ajankohtaisena.	Mäntyharjun kanava on Päijät-Hämeelle alueellisesti tärkeä ja poliittisesti laajasti tunnustettu. Sen merkittäminen maakuntakaavaan on asetettu maakuntakaavan yhdeksi liikenteen teeman tavoitteeksi. Vaikka Väylävirasto ei näe hanketta ajankohtaisena, esitämme sen pitämistä maakuntakaavassa ohjeellisella merkinnällä myös jatkossa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Fingrid	Fingrid Oyj:llä ei ole huomautettavaa suunnitelmasta.	Merkitään tiedoksi.
	Maakunnan alueelle sijoittuu useita käynnissä tai suunnitteluvaiheessa olevia voimajohtohankkeita, ja lisäksi alueella on tunnistettu pidemmän aikavälin kantaverkon ylimaakunnallisia kehittämistarpeita. Maakuntakaavassa esitetyt kantaverkon tarpeet perustuvat tämänhetkiseen suunnittelutilanteeseen. Kantaverkon hankkeiden suunnittelu etenee maakuntakaavatyön rinnalla.	Merkitään tiedoksi.
	Fingrid esittää, että maakuntakaavaehdotuksen laatimisen yhteydessä järjestetään Päijät-Hämeen liiton ja Fingridin välinen työneuvottelu.	Järjestetään Fingridin ja Päijät-Hämeen liiton välinen työneuvottelu maakuntakaavan ehdotusvaiheessa.
Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes)	Tukes on antanut OAS-vaiheessa lausunnon, jonka huomiot on vastineraportin mukaan otettu huomioon maakuntakaavatyössä. Aikaisemman lausunnon lisäksi Tukes pyytää huomioimaan seuraavat asiat: Kaavaselostuksessa mainitaan, että T/kem-merkinnät osoitetaan vain sellaisille toimintaperiaateasiakirja- ja turvallisuusselvityslaitoksille, joiden konsultointivöhykkeet ovat vähintään 500 m. Tukesin näkemyksen mukaan kaikkien Tukesin valvonnassa olevien kemikaalikohteiden konsultointivöhykkeet tulee huomioida kaavoituksessa ja rakentamisessa toiminnan laajuudesta tai konsultointivöhykkeen pituudesta huolimatta. Olemassa olevien kemikaalikohteiden konsultointivöhykkeissä voi tapahtua muutoksia ja laitoksissa on vuosittain vaihtuvuutta, joten kaavat eivät välttämättä ole pitkään ajan tasalla. Joissain kunnissa konsultointivöhykkeiden huomiointi on kirjattu yleismääräyksenä. Tärkeää on kuitenkin varmistaa, että konsultointivöhykkeet ovat kaavoittajan helposti saatavilla ja että kemikaalikohteet tulevat huomioiduiksi kaavoituksessa ja merkittävässä rakentamisessa. Tukesin aikaisemman lausunnon jälkeen konsultointivöhykkeiden toimittamisesta kaavoittajille on tapahtunut muutos: luetteloita ei ole enää Tukesin verkkosivuilla saatavilla vaan ne toimitetaan kaavoittajien kirjaamoihin.	Tukesin kanssa käydyn neuvottelun pohjalta tulemme osoittamaan kaavassa suuronnettomuusvaaralliset laitokset T/kem-merkinnöillä, tarkennamme merkintöjä ja määräyksiä ja lisäämme yleismääräyksen, jossa korostamme, että konsultointivöhykelistaus päivittyy vuosittain, ja että listaus tulee tarkistaa maakuntakaavamerkinnöistä riippumatta maankäytön suunnittelussa tai kaavoituksessa. Maakuntakaavassa T/kem-merkinnöin tulee osoittaa suuronnettomuusvaaraa aiheuttavat laitokset eli nk. ylemmän SEVESO-tason laitokset (toimintaperiaateasiakirjalaitokset ja turvallisuusselvityslaitokset). Alemman SEVESO-tason mukaisia laitoksia ei osoiteta maakuntakaavassa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Geologian tutkimuskeskus	Pohjavedet Selostuksessa kerrotaan, että pohjavesialueet on huomioitu kaavan aluevarauksissa ja että uusia teollisuusalueita ei ole osoitettu pohjavesialueille. Selostuksessa todetaan Päijät-Hämeen pohjavesivarantojen olevan runsaat ja yhdyskuntien vedenhankinnan perustuvan käytännössä kokonaan pohjavesiin. Merkittävät taajamat ja liikenneväylät ovat sijoittuneet pääosin pohjavesialueille. Suurimmat pohjavesivarat sijaitsevat Salpausselkien alueilla sekä pitkittäisharjuissa. Pohjavedet ovat pääosin hyvälaatuisia, mutta osa alueen pohjavesistä on riskipohjavesialueita. Pohjaveden tila on vaarantunut Päijät-Hämeessä erityisesti niillä pohjavesialueilla, joille on sijoittunut huomattavasti erilaisia ihmistoimintoja. Pohjaveteen perustuvat vesihuoltoratkaisut edistävät ja turvaavat puhtaan veden riittävyyttä ja maankäytön suunnittelussa tarvitaan yleisesti pohjavesialueisiin liittyviä selvityksiä. Päijät-Hämeen alueelta on tehty asiakaskohtaisesti suunniteltuja pohjavesialueiden rakenneselvityksiä yhteistyössä GTK:n, ELY-keskuksen, kuntien ja vesihuoltolaitosten kesken. Päijät-Hämeen alueella on vedenhankintaan soveltuvia pohjavesialueita, joissa selvityksiä ei ole vielä tehty. Huolto- ja toimintavarmuuden takaamiseksi tietopohjaa potentiaalisista varavesilähteistä tulee lisätä ja rakenneselvityksien tekemistä pitäisi pyrkiä organisaatioiden välisellä yhteistyöllä jatkamaan. Pohjaveteen perustuvat luonnonmukaiset vesihuoltoratkaisut ovat oikein toteutettuna energiatehokkaita ja auttavat vähentämään ilmastopäästöjä.	Merkittään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Geologian tutkimuskeskus	Maa- ja kalliokiviainekset Kaavaselostuksessa mainitaan, maa-ainestenottoalueiden osalta kaavassa on osoitettu pinta-alaltaan ja/tai ottomääriltään merkitävät maa- ja kalliokiviaineksen ottoalueet, joilla on voimassa olevat luvat. Kaavaan ei ole otettu mukaan POSKI-projektin tuloksena osoitettuja suositeltavia ja osittain suositeltavia maa- ja kiviaineksen ottoalueita, vaikka ne voisivat turvata kestävää kiviaineshuoltoa pitkälle tulevaisuuteen. Näitä alueita on usein osoitettu muiden maakuntien maakuntakaavoissa. Useissa maakunnissa kaavaan on otettu mukaan myös luonnonkiviesiintymät, joita tosin ei ole vielä kartoitettu Päijät-Hämeessä. Resurssiviisas kiviaineshuolto olisi aiheellista huomioida esim. uusien, suunniteltujen raide- ja tieyhteyksien toteuttamisen yhteydessä. Samoin kaavassa esitettyjen tuulivoima-alueiden rakentamisessa tulisi hyödyntää paikallisesti ko. alueen kiviainesvaroja niin, että tuulivoima-alueiden rakentamisessa pyrittäisiin massatasapainoon. GTK:n asiantuntemusta voisi hyödyntää tämän tyyppisten hankkeiden yhteydessä. Yhteistyön aihe voisi olla myös varautuminen geopolitiittisiin ja ympäristöllisiin muutoksiin huoltovarmuuden näkökulmasta, esimerkiksi infrarakentamisen kiviaineksen saatavuuden kannalta tarkasteltuna.	Monissa uusissa maakuntakaavoissa POSKI-projektin tuloksena osoitetut alueet on jätetty osoittamatta, vaikka vanhemmissa maakuntakaavoissa alueita olisikin osoitettu. Päijät-Hämeessä on päädytty harkinnan jälkeen jättämään POSKI-projektissa kartoitetut alueet osoittamatta. Luonnonkiviesiintymien kartoitusta Päijät-Hämeestä ei toistaiseksi ole käytettävissä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Geologian tutkimuskeskus	Puhdas energia ja kiertotalous Ilmastonmuutoksen sopeutumisesta tuomme esimerkkinä geoenergian ja uusiutuvien energiaratkaisujen edistämisen, esimerkkinä vetytalous. Louhitut maanalaiset kalliotilat tarjoavat yhden tulevaisuuden ratkaisun vedyn varastointiin ja samoin tilan myös kaukolämpöakuille. Nämä edellyttävät yleensä korkeatasoista osaamista paikallisen geologian sekä kiviaineksen ominaisuuksien tuntemisessa ja monialaista TKI yhteistyötä. Vetytalouden kehittämisessä geologisella osaamisella on oma roolinsa. Samoin tuulivoima-alueiden rakentamisessa tulisi hyödyntää alueen kiviainesvaroja. Myös suurialaiset aurinkovoiman tuotantoalueet voisi osoittaa maakuntakaavassa. Näihin aihealueisiin GTK:lla on tarjolla asiantuntemusta. Materiaalitehokkuus ja kiertotalous ovat keskeisiä kehittämistavoitteita, jotta luonnonvarojen käyttö olisi mahdollisimman kestävä ja vähäpäästöistä. Suurten rakennuskohteiden maa- ja kiviainekset tulisi huomioida kiertotalouden raaka-aineina. Mineraaliperäisten sivuvirtojen hyödyntäminen on osa kansallista mineraalistrategiaa ja sivuvirtojen hyödyntämisellä säästetään primäärisiä luonnonvaroja. Geologinen osaaminen on tärkeää uusien materiaaliratkaisujen ja resurssitehokkuuden kehittämisessä.	Materiaalitehokkuus ja kiertotalous ovat myös Päijät-Hämeen maakuntastrategian, maakuntaohjelman ja vihreän siirtymän ohjelman tavoitteita ja toimenpiteitä, jotka ohjaavat maakuntakaavan laadintaa. Lisäksi maakuntakaavalle asetettuna tavoitteena on kiertotalouden mahdollistava maankäyttö. Lainvoiman vuonna 2023 saanut Päijät-Hämeen jätteenkäsittelyalueenvaihemaakuntakaavajää voimaantämän kaavan saatua lainvoiman. Vaihemaakuntakaavassa ja sen yhteydessä tehdyssä ympäristövaikutusten arviointimenettelyssä tutkittiin koko Päijät-Hämeen alue sopivan maakunnallisesti merkittävän kiertotalousalueen löytämiseksi. Hollolan kunta ja Lahden kaupunki selvittävät vaihemaakuntakaavan mahdollistamalle Nostavan kiertotalousalueelle Green Logistics & Technology Park GLTP-hanketta. Hanketta vetää Lahden seudun kehittämissyhtiö Ladec oy. GLTP-hanke tuo toteutuessaan Lahden alueelle muun muassa kiviainesta hyödyntävää teollisuutta ja vähentää logistiikkakuluja raaka-aineen läheisyyden ansiosta. Samalla hanke tukee alueen kestävä kehitystä, kuten CO₂-päästöjen talteenottoa ja kiertätyspohjaisten materiaalien käyttöä valmistavassa teollisuudessa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Metsähallitus	Kaavaselostuksen kappaleessa 1.7.3. (s. 25) todetaan ekologisen verkoston sisältävän kaikki valtion luonnonsuojeluun varaamat alueet. Lähtökohta on oikea, mutta kaavakartassa on Padasjoella Evon retkeilyalueen pohjoisreunan SL-aluevarauksiin sisältyy Met-sähallituksen liiketoiminnan käytössä olevia alueita. Kaavamerkintä noudattaa rantojensuojeluohjelman ja soidensuojelun täydennysehdotuksen mukaisia rajauksia. Kyseisiä alueita ei olla siirtämässä Luontopalveluiden hallintaan eikä niistä ole tarkoitus perustaa suojelualueita. Alueet sisältyvät myös Evon Natura-alueeseen, jonka yhtenä toteutuskeino on Metsälaki. Alueilla olevat luontoarvot voidaan turvata Natura-luontotyyppien suojelun ja alue-ekologisen suunnittelun keinoin. Esitämme SL-alueiden rajaamista siten, että liiketoiminnan käytössä olevat alueet eivät sisälly niihin. SL-merkinnän suojelumääräys on asianmukainen.	Kaavaluonnoksessa on osoitettu SL-merkinnällä kaikki luonnonsuojeluohjelmien alueet, mukaan lukien rantojensuojeluohjelman alueet. Kaavaehdotukseen etsitään vaihtoehtoisia ratkaisua rantojensuojeluohjelman kaavamerkinnän osalta.
	Viherverkosto on osoitettu kaavaan viherverkostoselvityksen perusteella. Selvitys on laadittu kattavan lähtöaineiston avulla. Valtakunnallisen soidensuojelun täydennysohjelman alueet on osoitettu luo-merkinnällä. Huomautamme, että sen Metsähallituksen hallinnassa olevat SSTO-alueet kuuluvat luonnonsuojelualueiksi perustettaviin alueisiin ja ovat tältä osin SL-merkinnän alla.	Esitetty huomio koskee Päijät-Hämeen alueella vain yksittäistä SSTO-aluetta Puolustusvoimien Hälvälän harjoitusalueen rajalla. Lisäksi osa SSTO-alueesta sijoittuu eri maanomistajan alueelle. Maakuntakaavan esitystarkkuus huomioden pienehkön SSTO-alueen pilkkominen eri kaavamerkinnöillä osoitettaviin palasiin ei ole mielekäästä.
	Salpausselkä Geopark on mainittu kaavaselostuksen sivulla 27 virkistys- ja ulkoilun yhteydessä. Geopark-status perustuu geologisiin luonnonarvoihin, joten sen voisi mainita myös geologisten arvokohteiden yhteydessä kappaleessa 3.2.6. Geopark-alueen merkitystä maakunnan ympäristökasvatuksessa ja luonnon virkistyskäytössä voisi tuoda esille hiukan enemmän. Alueen voisi esittää karttana kaavaselostuksessa.	Geopark-alueen merkityksestä lisätään kuvausta kaavaselostukseen. Karttaesitystä on harkittu jo aiemmin, mutta yksiselitteisen kartan puuttuessa myös Salpausselkä Geoparkin sivuilta, ei karttaa ole nähty kaavaselostuksessakaan välttämättömäksi.
	Energian tuotannon ja energiainfrastruktuurin kehittäminen ovat tavoitteita, jotka voivat olla ristiriidassa viherverkoston kehittämisen kanssa. Päijät-Hämeessä näihin tarkoituksiin osoitetaan verrattain vähän alueita, joten yhteensovittamiseen ja vaikutusten lieventämiseen on hyvät edellytykset.	Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Metsähallitus	Tuulivoima-alueiden suunnittelumääräykseen voisi lisätä luonnon-suojelulain 35 § mukaisen Natura-arvioinnin, joka on tehtävä, mikäli arviointikynnyksen katsotaan ylittyvän. Sama huomio koskee voimajohdon yhteystarvemerkintää koskevaa suunnittelumääräystä. Voimajohtoyhteyden tarkemmassa suunnittelussa mahdollisesti arvioitava kohde näyttäisi olevan Lusin lähellä Vitsajärvien vanhan metsän Natura-alue (FI0500163, SAC).	Tarkistetaan kaavamääräyksiä ehdotetun mukaisesti.
	Tuulivoimatuotantoon osoitetaan kaksi seudullisesti merkittävää aluetta. Näistä litin Perheniemi on jo luvitettu seudullista mittaluokkaa pienempänä tuulivoima-alueena. Sysmän Rekolanvuorten tv-alueen vaikutusalueella sijaitsee Sysmän lintuvedet -Natura-alue (FI0500046, SAC/SPA), johon sisältyy myös Metsähallituksen suojeluun varattuja alueita. Natura-alueella on erityisesti vaateilaiden kosteikkolintulajien, kuten rantakanojen suosimaa elinympäristöä. Sysmän lintuvedet on myös kansallisesti tärkeä lintualue. Lausumme Rekolanvuorten tuulivoima-alueen Natura-arvioinnista erillisessä lausunnossa.	Huomioidaan tarvittavilta osin erillisen lausunnon sisältö kaavaehdotuksen valmistelussa.
	Heinolan Kuijärvi-Sonnasen luonnonsuojeluun varattujen alueiden ympärille osoitetut virkistysalueet ovat sopivia tukialueita myös luontoarvojen turvaamiseen. Alueidenkäyttöön liittyviin haasteisiin parhaat ratkaisut ovat usein monihyötyisiä.	Kiitos palautteesta, merkitään tiedoksi.
	Suomi tavoittelee hiilineutraaliutta vuoteen 2035 mennessä, mikä edellyttää uusiutuvan energian merkittävää lisäämistä. Uusiutuvan energian kasvu vahvistaa Päijät-Hämeen maakunnan energiaomavaraisuutta ja vähentää riippuvuutta fossiilisista polttoaineista. Maakuntakaavassa tulisi huomioida vihreän siirtymän hankkeet alueellisen hyvinvoinnin ja talouskasvun mahdollistajana.	Päijät-Hämeen asutustiheydestä johtuen seudullisen mittaluokan tuulivoima-alueiksi soveltuvia alueita on Päijät-Hämeessä valitettavan vähän. Aurinkovoiman osalta maakuntakaava ohjaa hankkeita vain yleismääräyksillä. Tarkastellaan kaavaehdotusvaiheessa vielä uudelleen tuuli- ja aurinkovoimaan liittyviä suunnittelumääräyksiä uusiutuvan energian kasvun vahvistamisen näkökulmasta.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Kymenlaakson liitto	litin kunnan alueella on voimassa Kymenlaakson maakuntakaavat. Kymenlaakson Energiamaakuntakaavassa on osoitettu kaksi tuulivoima-alueita littiin (Tillola ja Kylmänojanvuori-Korkeamäki). Molemmat alueet jatkuvat Kymenlaakson puolella Kymenlaakson lainvoimaisessa maakuntakaavassa. litin osalta Energiamaakuntakaavan mukaisia tuulivoima-alueita ei ole osoitettu nyt lausunnolla olevassa kaavaluonnoksessa. Alueiden osoittaminen myös jatkossa Päijät-Hämeen maakuntakaavaan olisi tarkoituksenmukaista ylimaakunnallisesta näkökulmasta. Tuulivoimarakentaminen on Etelä- ja Kaakkois-Suomessa haastavaa ja maakuntakaavoituksella tulisi turvata uusien energiamuotojen kehittämisedellytykset.	Päijät-Hämeen maakuntakaavaa 2060 varten on laadittu lukuisia selvityksiä tuulivoimasta. Maakuntakaavaan on osoitettu tuoreiden selvitysten ja vaikutusten arviointien pohjalta ne seudullisen mittakaavan tuulivoima-alueet, jotka on arvioinneissa todettu toteuttamiskelpoisiksi. Jo Päijät-Hämeen maakuntakaavan tavoitevaiheessa on linjattu, että maakuntakaavassa osoitetaan vain seudullisen mittaluokan tuulivoima-alueet (8 tai enemmän voimaloita). Kymenlaakson liiton lausunnossaan mainitsevat alueet, Tillola ja Kylmänojanvuori-Korkeamäki, eivät ympäristöllisistä syistä mahdollista mittakaavaltaan seudullisia tuulivoima-alueita. Kyseisiä alueita on mahdollista edistää myös ilman tv-aluevarauksen merkintää maakuntakaavassa.
	Maakuntakaavoituksessa tulisi huomioida Suomen rooli osana Euroopan vetytaloutta sekä edistää ylimaakunnallisten energiansiirtoyhteyksien kehittämistä. Päijät-Hämeen maakuntakaavassa olisi hyvä huomioida vetyverkon laajenemistarpeet Lahdesta itään yhteystarvemerkinnällä Gasgridin vetyverkon kehittämissuunnitelman mukaisesti.	Päijät-Hämeen liitto on käynyt keskustelua Gasgridin kanssa maakuntakaavan valmisteluvaiheessa. Kaavakarttaan on merkitty Päijät-Hämeen alueella sijaitseva maakaasuputkisto. Kansallisella tasolla kaasuverkoston liittyy keskeisesti vedyn siirtoverkon suunnittelu. Vedyn runkoputki kulkisi Päijät-Hämeessä Orimattilan ja litin alueella, ja se on alustavasti suunniteltu kulkemaan samassa maastokäytävässä maakaasun runkoputken kanssa. Vetyverkoston suunnittelua seurataan maakuntakaavan edetessä, ja runkoputki merkitään kaavaan, jos suunnittelu ja vaikutusten arviointi on edennyt sellaiseen vaiheeseen, että se on mahdollista. Lähtökohtaisesti kaasunsiirtoa osoitetaan kaasulinjan runkoputken/pääkaasulinjan merkinnällä, sekä vedyn että maakaasun tapauksissa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Kymenlaakson liitto	Maakuntakaavaan on osoitettu uusi tai kehitettävä laivaväylä -merkinnällä Mäntyharjun kanavan ja siihen liittyvien uusien syväväylien ohjeellinen sijainti. Merkintä ulottuu Kymenlaakson rajalla Kimolan kanavalle sekä Pyhäjärvellä Kymijoen suuntaan. Kaavaselostuksessa on todettu, että "Mäntyharjun kanava ja Kymenlaakson Kymijoen kanavat mahdollistaisivat toteutuessaan Saimaan meriyhteyden tavaraliikenteelle." Vastustamme Päijät-Hämeen maakuntakaavassa olevaa Kymijoen kanavaan viittaavaa suunnitteluratkaisua. Kymijoen alueilla on tehty 2000-luvulla laajoja ympäristövaikutusten arviointia ja pohjasedimenteistä. Selvityksissä on todettu joenpohjan kunnostamisen olevan erittäin riskialtista. Kanavointi ruoppauksineen aiheuttaisi maailmanlaajuisesti ainutkertaisen dioksiini-furaani-kulkeuman Itämereen, mikä olisi mm. Valtioiden rajat ylittävän ympäristövaikutusten arviointia koskevan yleissopimuksen näkökulmasta ongelmallista. Kymijoen kanavoiminen on ympäristösyistä mahdotonta. Mikäli Kymenlaakson alueella ryhdyttäisiin suunnittelemaan kanavaa, olisi sen nimi Kymenlaakson kanava, joka kulkisi muualla kuin Kymijoen uomassa.	Tarkistamme nimistöä kaavaselostukseen, ja poistamme sieltä maininnat Kymijoen kanavasta.
	Kaavaluonnoksessa Mäntyharjun kanava ja siihen liittyvien uusien syväväylien sijainti on osoitettu merkinnällä uusi tai kehitettävä laivaväylä. Kaavan vaikutusten arvioinnissa kuitenkin puhutaan, että kaavaluonnoskartalla on esitetty ohjeellisella merkinnällä Mäntyharjun kanava, joka yhdistäisi Saimaan ja Päijänteen toisiinsa. Terminologian tulisi olla yhdenmukainen, ja vaikutusten arviointia tulisi täsmentää kanavasuunnitelmiin liittyvien merkintöjen osalta.	Mäntyharjun kanavan kaavamerkinnästä on jäänyt pois sana ohjeellinen, ja se on osoitettu kartalla uuden väylän merkinnällä. Tarkoituksena on ollut osoittaa kanava ohjeellisella merkinnällä. Tämä virhe korjataan kaavan ehdotusvaiheeseen.
	Kaavaluonnoksessa on osoitettu ohjeellinen pääradan linjaus Lahti-Mikkeli. Talouspoliittinen ministerivaliokunta puolsi linjauksia itäisen suunnan raideliikenneinvestoinnin edistämiseksi 2021, ja linjasi, että neuvotteluja jatketaan lentorata-Porvoo-Kouvola-linjauksesta. Itärata-hankeyhtiö on perustettu ja suunnittelu etenee. Kaavaluonnoksessa Kerava-Lahti-Kouvola rata on osoitettu kehitettävänä pääratana, jota koskee suunnittelumääräys "Yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on varauduttava henkilö- ja tavaraliikenteen mahdollistamiseen, välityskyvyn parantamiseen ja liikenteen nopeuttamiseen. Kerava-Lahti-Kouvola-rataosalla tulee varautua yhteensä neljään raiteeseen."	Merkitään tiedoksi. Linjauksella Itärata-hankeyhtiöstä ei suljettu pois muiden idän suunnan liikenneyhteyksien kehittämistä tulevaisuudessa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Kymenlaakson liitto	Kymenlaakson maakuntakaavassa 2040 on osoitettu sini-viheryhteystarpeita, jotka yhdistävät luontoarvoiltaan merkittäviä alueita. Kimolan kanavan suuntaan on osoitettu II Salpausselän sini-viheryhteystarve, joka myötäilee Kymenlaaksossa Kimolan kulttuurimaisema- ja kallioaluetta, joka on maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolla on erityisiä ympäristöarvoja (MY). MY-alue rajautuu maakuntien rajalle, mutta MY-alueen tai sini-viheryhteystarpeen jatkuvuutta ei ole huomioitu Päijät-Hämeen maakuntakaavaluonnoksessa. Maakuntakaavaluonnoksessa osoitetaan kriittisiä ekologisia yhteyksiä, ja merkintää käytetään osoittamaan niitä kriittisiä ekologisia yhteyksiä viherverkoston ydinalueiden välillä, joilla on valtakunnallinen, maakunnallinen tai seudullinen merkitys. II Salpausselän sini-viheryhteystarvemerkinä kulkee Kymenlaakson maakunnan läpi myötäillen II Salpausselkää, ja jatkuu Etelä-Karjalan maakunnan suuntaan. Salpausselät on myös nimetty Kaakkois-Suomen HELMI-keskittymäksi, jotka ovat alueellisesti tunnistettuja luonnon monimuotoisuudeltaan arvokkaita seutuja, joilla on luonnonhoidon ja ennallistamisen tarpeita. II Salpausselkää mukaileva yhteys on merkitykseltään maakuntarajat ylittävä, ja se tulisi huomioida Päijät-Hämeen maakuntakaavassa.	Kymenlaakson puolella MY-alueena osoitettu alue jatkuu maakuntarajan toisella puolella viherverkoston ydinalueena. Päijät-Hämeen maakuntakaavassa ei ole käytössä kaavamerkintää MY, mutta viherverkoston ydinalueen merkintä on alueen luontoarvoja riittävällä tavalla esiin tuova merkintä. Osoitetulta viherverkoston ydinalueelta on osoitettu ekologiset yhteydet edelleen lännen suuntaan. Vääksyn läheisyydessä II Salpausselälle sijoittuu toinen tunnistettu viherverkoston ydinalue, jolta yhteys lännen suuntaan jatkuu II Salpausselkää mukaillen. Näillä merkinnöillä on turvattu maakuntarajat ylittävä II Salpausselälle sijoittuva ekologinen yhteys.
	Kymenlaakson maakuntakaavassa 2040 osoitettuja ylimaakunnallisia virkistysreittejä ei ole huomioitu Päijät-Hämeen maakuntakaavaluonnoksessa Heisanharju-Paistjärvi alueella eikä Kimolan kanavan alueella. Ulkoilureitin yhteystarvemerkinä osoittaminen näille alueille olisi ylimaakunnallisten virkistysreittien jatkuvuuden kannalta tärkeää. Kymenlaakson maakuntakaavassa 2040 on lisäksi osoitettu Kimolan kanavan alueen kautta Päijät-Hämeen suuntaan jatkuva matkailun ja virkistyskehittämisen kohdealue -merkintä, jonka tavoitteena on luoda ylimaakunnallinen matkailun ja virkistysyhteys Etelä-Savon Mäntyharjulta Kymenlaakson Repoveden, Verlan, Pyhäjärven ja Kimolan kanavan kautta Päijät-Hämeen Vierumäen urheilupuiston alueisiin ja Konniveden kautta Päijänteelle asti. Vähintään matkailun ja virkistysreittien ylimaakunnallisen jatkuvuuden varmistaminen tällä alueella olisi tärkeää.	Kiitos huomioista ulkoilureittien yhteystarpeiden osalta. Ulkoilureitin yhteystarve Paistjärveltä maakuntarajalle on käännetty etelän suuntaan eli Heisanharjulle suuntautuvaksi. Kimolan kanavalta Vuolenkoskelle on lisätty maakuntarajalle ulottuva ulkoilureitin yhteystarve, jonka kohdekuvaus kertoo yhteystarpeen jatkuvan Kymenlaakson puolelle Verlaan. Päijät-Hämeeseen laadittavassa maakuntakaavassa ei ole käytössä matkailuun tai virkistykseen liittyviä kehittämismerkintöjä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Etelä-Savon maakuntaliitto	Päijät-Hämeen maakuntakaavaluonnos 2060 on kokonaisuutena selkeä ja hyvin perusteltu, ja se tarjoaa vahvan pohjan maakunnan keskeä kehittämiselle. Kaava huomioi keskus- ja kyläverkon, yhdyskuntarakenteen, luonnon monimuotoisuuden, liikenteen ja energian infrastruktuurin sekä kaupan ohjauksen nykyisen lainsäädännön ja mahdolliset tulevat muutokset.	Merkitään tiedoksi.
	Luonnon monimuotoisuuden ja viherrakenteen tarkastelu on kattavaa ja perustuu maakunnallisten ydinalueiden sekä ekologisten yhteyksien tunnistamiseen. Koska osa ekologisista yhteyksistä jatkuu Etelä-Savon suuntaan, viherrakenteen tarkastelu ei ole vain maakunnan sisäinen kysymys. Etelä-Savon viherrakenneselvityksessä tunnistetut ydinalueet ja ekologiset yhteydet muodostavat rajat ylittäviä kokonaisuuksia, joiden eheys on tärkeää turvata myös Päijät-Hämeen suunnitelmia laadittaessa.	Jatketaan yhteensovittamista yhteistyössä ja turvataan maakuntarajat ylittävät ekologiset yhteydet.
	Oikorata on luonteeltaan ylimaakunnallinen hanke, joten vaikutusten tarkastelu ei voi rajoittua Päijät-Hämeen alueelle. Päijät-Hämeen uusi linjaus ja Etelä-Savon puolella edelleen voimassa oleva seutu-kaavamerkintä muodostavat kokonaisuuden, joka tulee sovittaa yhteen maakuntarajat ylittävänä ratayhteytenä.	Maakuntakaavaa varten laaditussa Savon oikoradan ajantasaisuusselvityksessä (https://urly.fi/3JQr, luonnos 19.9.2025) on arvioitu vaikutuksia Päijät-Hämeen aluetta laajemmin. Vaikutusten arviointia täydennetään lopulliseen selvitysraporttiin ja kaavaselostukseen. Savon oikoradan linjauksesta on käyty maakuntakaavan luonnoksen nähtävilläolon jälkeen neuvotte-luja valtion viranomaistahojen kanssa. Lusin pohjois-puolelta kulkevaa uutta linjausta tullaan selvittämään maakuntakaavan ehdotusvaiheessa, ja Etelä-Savon liiton edustaja kutsutaan mukaan ohjausryhmään linjausten yhteensovittamiseksi.
	Erityistä huomiota jatkosuunnittelussa tulee kiinnittää ylimaakunnallisten ratkaisujen yhteensovittamiseen, ekologisten yhteyksien jatkuvuuteen, liikenne- ja vesireittihankkeiden huomioimiseen sekä voimajohtojen sijoittumiseen. Etelä-Savossa käynnistetään kokonaismaakuntakaavan laadinta alkuvuodesta 2026, ja siinä tarkastellaan myös voimajohtokäytäviä ja muita maakuntarajat ylittäviä maankäytön kysymyksiä. Tämä varmistaa, että Päijät-Hämeen ja Etelä-Savon kaavaratkaisut voidaan sovittaa yhteen sekä maakuntarajat ylittävän suunnittelun että kestävä kehityksen näkökulmasta.	Jatketaan ylimaakunnallisten ratkaisujen yhteensovittamistyötä Etelä-Savon maakuntaliiton kanssa Päijät-Hämeen maakuntakaavan 2060 ehdotusvaiheessa ja Etelä-Savon kokonaismaakuntakaavan valmisteluvaiheessa lausunnossa esitetyistä teemoista.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Keski-Suomen liitto	Molemmille maakunnille merkittävän valtatie 4 kehittämistarpeet on huomioitu kaavassa. Lusi-Oravakivensalmi välillä valtatie 4 on osoitettu merkinnällä "Uusi tai kehitettävä valtatie tai kantatie". Merkintä mahdollistaa tien parantamisen myös kaksiajorataiseksi. Liikenteen käyttövoimamurrokseen liittyen kaavaratkaisussa on myös huomioitu alueet, joilla voidaan edistää vaihtoehtoisten käyttövoimien jakelua erityisesti raskaan liikenteen tai lentoliikenteen tarpeisiin.	Merkitään tiedoksi.
	Maakuntia yhdistävä kansainvälinen EuroVelo 11-pyöräilyreitti on osoitettu luonnosvaiheessa liitekartta-aineistossa. Liittojen yhteistyönä EuroVelo 11-pyöräilyreittiin liittyvä esiselvitystyö on käynnistymässä ja Päijät-Hämeen kaavaprosessiin reitin linjaus tarkentuu ehdotusvaiheessa. Lainvoimaisessa Keski-Suomen maakuntakaavassa 2040 EuroVelo 11 on osoitettu yhteystarvemerkeinillä.	Osoitetaan Eurovelo 11 -pyöräilyreitti ehdotusvaiheessa kaavakartalla käynnissä olevan selvityksen pohjalta.
	Päijät-Hämeen valmisteluvaiheen aineistossa on ansiokkaasti ja kattavasti käsitelty vihervestoston (ml. ekologiset yhteydet) teemaa huomioiden samalla myös valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet. Uutena luontoarvoja kuvaavana merkintänä maakuntakaavassa on esitetty luonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen tärkeät alueet. Maakuntakaavakartalla on osoitettu myös vihervestoston ydinalueet, ydinalueiden väliset kriittiset ekologiset yhteydet sekä sini-viheryhteydet. Maakuntakaavan uusilla vihervestoston kaavamerkeinillä pyritään edistämään luonnon monimuotoisuutta sekä turvaamaan maakunnan ekologisen verkoston toimivuutta pitkällä aikavälillä. Vihervestoston ydinalueista yksi ulottuu myös yhteiseen maakuntarajaan. Maakuntakaavassa 2060 on haluttu korostaa ekologisen verkoston kriittisten epäjatkuuskohtien parantamisen ja turvaamisen tärkeyttä. Keski-Suomessa on parhaillaan menossa sini-viherrakenteen selvitystyö. Työssä on tunnistettu luonnon arvoalueita. Monimuotoisuuden näkökulmasta Päijänteen itäpuoli maakuntien rajalle asti näyttäytyy yhtenä Keski-Suomen tärkeimmistä alueista.	Kiitos palautteesta ja jatketaan yhteensovittamistyötä maakuntarajalla.
	Maakuntakaavaluonnoksessa on huomioitu Joutsan varalaskupaikan suojavyöhykkeen ulottuminen yli maakuntarajan. Maakuntien rajan tuntumaan ja rajalle on Päijät-Hämeen kaavaluonnoksessa linjattu ulkoilureitin yhteystarve. Keski-Suomen maakuntakaavassa ulkoilureitin jatkuvuus ylimaakunnallisena on huomioitu yhteystarve merkinnällä.	Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Pirkanmaan liitto	On hyvä ratkaisu, että Päijät-Hämeen maakuntakaava pohjautuu alueelta yhteistyössä kuntien kanssa laadittuun rakennemallin ja MAL-suunnitelman linjauksiin sekä kattavaan selvitysaineistoon. Päijät-Hämeen maakuntakaavassa 2060 käsitellään samoja teemoja ja tavoitteita kuin Pirkanmaalla voimassa olevissa maakuntakaavoissa. Erityisiksi yhtymäkohdiksi maakuntien välillä nähdään viherrakenne ja liikenneverkostoa koskeva suunnittelu. Kaavaluonnoksessa on kattavasti huomioitu luonnon monimuotoisuuden liittyvät tekijät, ja osoitettu hyvin kaavamääräyksillä luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaat alueet, viherverkoston ydinalueet, vesistöjen ekologinen tila sekä ekologiset ja siniviheryhteydet, ja näitä koskevat määräykset. Kesällä 2025 voimaan tullessa elonkirjon ja energian vaihemaakuntakaavassa on osoitettu maakunnallisesti merkittäviä luontoarvoksettymiä Pirkanmaan ja Päijät-Hämeen maakuntien raja-alueella. On tärkeätä, että Päijät-Hämeen maakuntakaavan 2060 luonnoksessa on kaavan taustaselvityksiin perustuen osoitettu vastaavia luonnon ydinalueita osoittavia kaavamerkintöjä maakuntarajalla. Uudet kaavamerkinnot turvaavat ylimaakunnallisia ekologisia yhteyksiä ja luovat jatkumolta luontoarvoilta tärkeäksi tunnistetuilla alueilla. Päijät-Hämeen kaavaluonnoksen ratkaisu luontoarvoilta tärkeiden alueiden kaavamerkinnoista on hyvä. Kaavassa luonnonmerkinnoilla on osoitettu alueet, joita koskee luontoarvoja turvaava suunnittelumääräys ja viherverkoston ydinaluemerkinnoilla alueet, joita koskee kehittämissuositus ekologisen verkoston huomioimisesta sekä luonnonympäristöjen pirstomisen välttämisestä. Ratkaisu on hyvä tilanteessa, jossa luontoarvoiltaan merkittäviksi tunnistetuissa alueiden tavoitteissa ja toteuttamisedellytyksissä on eroavaisuutta. Pidämme hyvänä kaavaluonnoksen ratkaisua kriittisten ekologisten yhteyksien sekä siniviheryhteyksien osalta. Pirkanmaan maakuntakaavassa 2040 sekä elonkirjon ja energian vaihemaakuntakaavassa ekologisilta yhteyksiltä merkittäviksi tunnistettuja alueita on osoitettu yhteysmerkintöjen sijaan vyöhykemerkinnöin. Pirkanmaan liitossa on tunnistettu tarve tarkentaa tietopohjaa ylimaakunnallisten ja maakunnallisesti merkittävien ekologisten yhteyksien ja luonnon ydinalueiden osalta, ja tähän asiaan paneudutaan seuraavan kokonaismaakuntakaavan aikana. Pidämme hyvänä lähtökohtana myös kaavaluonnoksessa olevaa yleismääräystä vesien ekologisen tilan parantamisesta.	Merkitään tiedoksi, kiitos palautteesta.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Pirkanmaan liitto	Pirkanmaan elonkirjon ja energian vaihemaakuntakaavan ratkaisulla on täydennetty voimassa olevan Pirkanmaan maakuntakaavan 2040 keskusta-, taajama-, teollisuus- ja työpaikka-alueiden kaavamerkintöjen suunnittelumääräyksiä siten, että alueiden kehittämisessä on huomioitava lähivirkistys, kaupunkiluonto ja luonnon monimuotoisuus sekä kestävä sopeutuminen ilmastomuutokseen. Suunnittelumääräysten täydentämisen tarve nousi esiin kaavan taustaselvityksissä, joissa maakuntakaavan tiivistä rakennetta osoittavien kaavamerkintöjen alueilla tunnistettiin erityistä merkitystä luonnon monimuotoisuudelle ja virkistyskäytölle. Kannustamme pohtimaan, onko Päijät-Hämeessä vastaavaa tarvetta myös tiiviin rakenteen aluevarausten määräysten kehittämiseksi esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden ja virkistyskäytön näkökulmista.	Kiitämme hyvästä ideasta, ja pohdimme tarvetta vastaaville suunnittelumääräyksille.
	Päijät-Hämeen maakuntakaavan 2060 luonnoksessa on osoitettu ylimaakunnallinen ulkoilureitti Padasjoella. Pirkanmaan maakuntakaavassa 2040 ei ole vastaavaa kaavamerkintää, mutta olemme valmiit yhteistyöhön mahdollisen kehittämistarpeen tunnistamisessa Pirkanmaan puolella.	Merkitään tiedoksi.
	Liikenteen osalta on hyvä, että molempien maakuntien kannalta merkittävän valtatie 12 sekä valtatie 24 varrelta on tunnistettu vaihtoehtoisten käyttövoimien jakeluverkon kehittämistarpeita.	Merkitään tiedoksi.
	Pienenä muutoksena ehdotamme viherverkoston ydinaluumerkintöjen rajauksien vahvistamista, jotta ne erottuvat kaavakartalta paremmin.	Tarkastellaan mahdollisuuksia kaavamerkinnän vahvistamisen osalta, osana kaavaehdotusvaiheen muutoksia.
	Jatkamme mielellään tiivistä yhteistyötä Päijät-Hämeen liiton kanssa myös jatkossa.	Jatketaan tiivistä ja hyvää yhteistyötä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Uudenmaan liitto	Pidämme Päijät-Hämeen maakuntakaavan 2060 luonnosta hyvin valmisteltuna ja kattaviin selvityksiin perustuvana.	Kiitos palautteesta, ja merkitään tiedoksi.
	Liikenteellisesti Päijät-Häme kytkeytyy Uuteenmaahan (TEN-T) ydinverkkoon ja pääväylien palvelutasoluokkaan I kuuluvalla valtatiellä 4, joka on osoitettu kaavaluonnoksessa moottoritieksi välillä Järvenpää-Lahti-Heinola. Rinnakkaistie maantie 140 on merkitty seututiemerkinäällä. Myrskylän ja Orimattilan välinen seututie 167 sekä Myrskylä-Kimonkylä välinen seututie 164/297 on merkitty kaavaluonnoksessa seututiemerkinäällä. Pääratamerkinäällä on osoitettu maakunnan olemassa olevista rataosista Kerava-Lahti-Kouvola. Yhdysratoina tai sivuratoina on osoitettu nykyinen Lahti-Loviisa-rata, josta Lahti-Loviisa-radon osuus Lahdesta Orimattilaan saakka on osoitettu kehittämismarkkinäällä. Lahti-Loviisa-rata on erittäin huonokuntoinen ja vaatii perusparannuksen lisäksi mahdollisesti muita toimenpiteitä. Mikäli kaavaehdotukseen mennessä Lahti-Loviisa-radon selvitykset ovat osoittaneet merkittäviä parantamistarpeita Orimattilasta Loviisaan, tulee se osoittaa kaavassa vastaavalla markkinäällä. Muutoin ei ole huomauttamista Päijät-Hämeen ja Uudenmaan välisistä väylämarkkinöistä, vaikka käytetty tieluokitus poikkeaa jonkin verran Uusimaakaavan periaatteista.	Kehittämismarkintää on käytetty, mikäli kehittämisellä arvioidaan olevan oleellista vaikutusta maankäyttöön. Päijät-Hämeen liitto pitää Lahti-Loviisa-radon parantamista kannatettavana, mutta radon kehittäminen nykyisellä sijainnilla ei edellytä kehittämismarkintää maakuntakaavaan.
	Kaavaluonnoksessa päästöttömien käyttövoimien jakelupiste -markkinäällä on osoitettu alueet, joilla voidaan edistää fossiilisille polttoaineille vaihtoehtoisten käyttövoimien jakelua erityisesti raskaan liikenteen tai lentoliikenteen tarpeisiin. Pidämme erityisesti Tuuliharjan eritasoliittymän yhteyteen suunniteltavaa raskaan liikenteen taukopaikkaa ja latausinfrastruktuuria tarpeellisenä logistiikan toiminnan ja raskaan liikenteen vähäpäästöisyyden edistämiseksi. Ehdotamme kuitenkin, että markkinän nimi voisi kuvata vähäpäästöisyyttä, sillä vaihtoehtoiset käyttövoimatkaan eivät ole päästöttömiä. Raskaanliikenteen taukopaikat voitaisiin kytkeä määräyksessä vaihtoehtoisten käyttövoimien jakelun sijainteihin.	Pidämme päästöttömien käyttövoimien jakelupistetermiä kuvaavampana tällä suunnittelutasolla. Tarkistetaan päästöttömien käyttövoimien jakelupisteisiin liittyvää suunnittelumääräystä ja selostusta kuvaamalla, että niissä voi olla myös raskaan liikenteen taukopaikkapalveluita.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Uudenmaan liitto	Maakuntakaavaluonnoksessa viher- ja sinirakenteen merkinnät ja määräykset muodostavat kattavan kokonaisuuden. Kannatamme sitä, että uusilla viherverkoston kaavamerkinnoilla pyritään edistämään luonnon monimuotoisuutta sekä turvaamaan maakunnan ekologisen verkoston toimivuutta pitkällä aikavälillä. Ekologisten yhteyksien jatkuvuus on huomioitu osin kaavakartalla ja osin viherverkoston liitekartalla. Kaavaluonnoskartalla on esitetty ekologisista yhteyksistä vain kriittiset ekologiset yhteydet, joissa on tunnistettu kriittisiä epäjatkuvuuskohtia. Metsäisemmille alueille sijoittuvat toimivat yhteydet sen sijaan ovat suuntaa antavia ja osoitettu kaavaselostuksen oikeusvaikutusettomalla liitekartalla. Pidämme ekologisten verkostojen jatkuvuuden vuoksi tärkeänä yli-maakunnallisten ekologisten yhteyksien keskeisimpien kohtien tuomista mukaan joko kaavakartalle tai oikeusvaikutteisena muutoin esiin kaavassa (suunnittelumääräykset, oikeusvaikutteiset liitekartat). Näitä keskeisiä kohtia ovat ensisijaisesti ne, joissa Uudenmaan puolella on maakuntarajalle asti merkitty joko MLY-alue (metsätalousvaltainen alue, joka on laaja, yhtenäinen ja ekologisen verkoston kannalta merkittävä) tai viheryhteystarve.	Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Uudenmaan liitto	Kaavaluonnoksen liitekartassa esitettyt maakunnan rajalle ulottuvat ekologiset yhteydet vastaavat pääosin kohtia, joissa Uusimaakaavassa 2050 on rajalla MLY-alue tai viheryhteystarve. Kaavaluonnokseen on merkitty Uudenmaan ja Päijät-Hämeen rajalla tunnistetuista ekologisista yhteyksistä vain yksi kriittinen ekologinen yhteys. Esitämme harkittavaksi kaavan viheryhteyksien täydentämistä viherverkoston liitekartan mukaisesti. Näin voitaisiin turvata yhteyksien säilyminen, mikäli alueille kohdistuisi uusia maankäyttöpaineita, kuten esimerkiksi uusiutuvan energiantuotannon tarpeita. Pidämme kaavaluonnoksen suunnittelumääräyksiä ja kehittämissuosituksia selkeinä. Kriittinen viheryhteys -merkintään liittyy kehittämissuositus, jonka mukaan maankäytön suunnittelussa tulee kiinnittää huomioita kriittisten ekologisten yhteyksien turvaamiseen ja mahdollisuuksien mukaan tukea yhteyksien laadun parantamista. Ehdotamme, että kehittämissuositus muutettaisiin suunnittelumääräykseksi ja sen sanamuotoja vahvistettaisiin siten, että yhteyden säilymisen tai toteuttamisen edellytykset varmistetaan. Uudenmaan ekologiset verkostot Zonation-analyysien perusteella (2018) löytyy tiedot Uudenmaan maakunnallisista verkostoista ja yhteyksistä. Tarkastelualue ulottuu yli maakuntarajojen, ja niitä kannattaa hyödyntää ylimaakunnallisissa tarkasteluissa.	Uudenmaan ja Päijät-Hämeen välisen maakuntarajan ylittävien ekologisten yhteyksien osalta tarkastellaan vielä uudelleen kaavakartalla osoitettavia yhteyksiä, huomioiden Uudenmaan ekologisten verkostojen Zonation-analyysit. Tarkastellaan mahdollisuuksia ekologisten yhteyksien kaavamerkinnän muuttamisen osalta, osana kaavaehdotusvaiheen muutoksia. Kriittisen ekologisen yhteyden osalta saatu palaute on ollut kaksijakoista. Osana kaavaehdotuksen laatimista tehdään kokonaisarvio kaavamerkinnän (suunnittelumääräys/kehittämissuositus) ja sen sanamuotojen ohjaavuuden osalta.
Hämeen liitto	Päijät-Hämeen maakuntakaava 2060 luonnos perustuu huolelliseen suunnittelutyöhön ja kaavaluonnos on asianmukaisesti laadittu. Kaavaluonnoksen alueidenkäytön ratkaisut vaikuttavat perustelluilta ja kaavassa käytetyt merkinnät ja määräykset toimivilta. Liikenteen osalta kaavaluonnoksessa on käsitelty erinomaisesti eri kulkumuotoja ja liikenteen teemoja. Hämeen liitolla ei ole kaavaluonnoksesta merkittävää huomautettavaa.	Kiitos palautteesta, merkitään tiedoksi.
	Kaavaluonnoksessa Kanta-Hämeen maakuntarajalle ulottuvat merkinnät, pääasiassa virkistys- ja ulkoilureitit, jatkuvat rajan yli harmoisesti eikä kaavaluonnos ole ristiriitainen Kanta-Hämeen voimassa olevan maakuntakaavan kanssa.	Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen liitto	Kaavaluonnoksessa esitetään kantatien 54 muuttamista toiminnalliselta luokaltaan valtatieksi. Myös Hämeen liiton mukaan tien toiminnallinen luokka tulee nostaa valtatieksi. Kanta-Hämeen maakuntakaavassa kantatie 54 on osoitettu merkittävästi parannettavaksi tieyhteydeksi välillä Lopen kirkonkylä–Oitti, ja parannustarpeen osoittaminen koko tien pituudelta nähdään perustelluksi.	Kehittämismerkintää on käytetty, mikäli kehittämisellä arvioidaan olevan oleellista vaikutusta maankäyttöön. Päijät-Hämeen liitto pitää kantatien 54 kehittämistä kannatettavana, mutta tien parantaminen nykyisellä sijainnilla Päijät-Hämeen alueella ei edellytä kehittämismerkintää maakuntakaavaan.
	Valtatie 12 on Päijät-Hämeen maakuntakaavaluonnoksessa esitetty uutena tai kehitettävänä valtatieksi, jota perustelee mm. se, että tie on osa Euroopan laajuisen liikenneverkon TEN-T kattavaa verkkoa. Lisäksi tiestä on laadittu kehittämisselvitys, jossa esitetään merkittäviä toimenpiteitä tien parantamiseksi. Pidämme hyvänä, että kaavaluonnoksesta välittyy tahtotila tien kehitykseen. Valtatie 12 yhdessä valtatie 10 kanssa ovat merkittäviä yhteyksiä Kanta-Hämeelle, sillä kantatien 54 tavoin niillä on tärkeä rooli maakuntien välisessä itä-länsisuuntaisessa liikenteessä.	Merkitään tiedoksi.
	Kiitämme Päijät-Hämeen liittoa sujuvasta yhteistyöstä kaavaprosessin aikana ja painotamme ylimaakunnallisen yhteistyön tärkeyttä myös tulevaisuudessa. Hämeen liitossa on vireillä Kanta-Hämeen maakuntakaava 2040 1. vaihemaakuntakaava, jonka aihealueita ovat puhdas siirtymä, kestävä liikkuminen sekä kulttuuriympäristö. Vaihemaakuntakaavan keskeisiä aihepiirejä on käsitelty myös Päijät-Hämeen maakuntakaavassa, ja kaavojen samanaikainen laadinta on hyödyttänyt myös Hämeen liiton suunnittelutyötä.	Kiitos hyvästä yhteistyöstä. Jatketaan ylimaakunnallisten ratkaisujen yhteensovittamistyötä Kanta-Hämeen maakuntakaavan 2040 1. vaihemaakuntakaavan luonnosvaiheessa ja Päijät-Hämeen maakuntakaavan 2060 ehdotusvaiheessa.
Asikkalan kunta	Kaavaluonnos vastaa pääosin Asikkalan kunnan toiveita, mutta esitämme joitain kehitysehdotuksia.	Merkitään tiedoksi.
	Taajama-aluetta esitetään laajennettavaksi länteen Asikkalantien pohjoispuolella noin 700 metriä laadukkaiden omakotitonttien tarjonnan turvaamiseksi tulevaisuudessa. Laajentuminen ei vaaranna harjumaiseman arvoja.	Ehdotettu taajamatoimintojen alueen laajennus sijoittuisi Natura 2000 –verkostoon kuuluvalla alueella, eikä taajaman osoittaminen alueen suojelluista luontotyypeistä johtuen ole lähtökohtaisesti mahdollista. Vääksyn osayleiskaavassa alue on osoitettu selvitysalueeksi. Kunnan on halutessaan mahdollista laatia arvoalueen edellyttämät selvitykset ja vaikutusten arvioinnit osayleiskaavan toteuttamista varten.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Asikkalan kunta	Tieyhteyden oikaisu Loukkuharjun teollisuusalueen kohdalla (mt 313-vt 24) on hyvä ratkaisu, koska se siirtää raskasta liikennettä pois Vääksyn taajamasta. Lisäksi Kirkkotien kehittäminen mahdollistaisi myös pohjoisen liikenteen ohjauksen taajaman ohi.	Merkitään tiedoksi. Maakuntakaavan merkintä ei estä Kirkkotien kehittämistä tien nykyisellä linjauksella.
	Maakuntakaavaan toivotaan merkintää Urajärven työpaikka-alueen laajentamisesta Syrjälänkankaan teollisuusalueen suuntaan. Metsä-Aakalan teollisuusalue tulisi näkyä kaavassa.	Metsä-Aakalan teollisuusalue maakuntakaavan mit-takaavassa tarkasteltuna pieni. Tarkastelemme aluet-ta kuitenkin vielä ehdotusvaiheessa. Syrjälänkankaan teollisuusalue ja Asikkalan Urajärven osayleiskaavas-sa osoitettu Urajärven työpaikka-alue (reservialue) ja niiden toivotut laajenemissuunnat sijoittuvat 1-luokan pohjavesialueelle ja näiden alueiden laajentaminen ei ole mahdollista.
	Salonsaaren osayleiskaavan laatimistarvetta selvitetään, ja Rismalahden virkistysalueen laajentamista luontoarvoja kunnioittaen esitetään tarkasteltavaksi.	Voimassa olevassa Päijät-Hämeen maakuntakaa-vassa 2014 on osoitettu matkailun- ja virkistyske- hittämisvyöhyke kyseiselle alueelle. Päijät-Hämeen maakuntakaavassa kehittämismerkintöjä ei näihin teemoihin liittyen ole osoitettu. Loma- ja matkai-lualueina (RM) nykyisessä kaavassa esitetään vain selvityksiin perustuen maakunnallisesti merkittävät tai sellaiseksi kehitettävät loma- ja matkailualueet.
	Vesivehmaan ampumarata tulisi merkitä maakuntakaavaan.	Päijät-Hämeen ampumarataverkoston kehittämis-suunnitelma laaditaan maakuntakaavan ehdotus-vaiheeseen. Sen yhteydessä tarkastellaan alueen ampumaratojen maakunnallista merkittävyyttä. Maakunnallisesti merkittävät ampumaradat merki-tään maakuntakaavaan.
	Uusien laivaväylien ja satamien merkintä Lehmonkärkeen ja Salonsaareen on kannatettavaa. Vääksynjoen merkitseminen maa-kuntakaavaan olisi perusteltua, sillä se tukisi vesistöjen välistä kalojen kulkuyhteyttä ja mahdollistaisi joen ennallistamisen.	Merkitään tiedoksi. Maakuntakaavamerkinnällä ei ole vaikutusta Vääksynjoen ennallistamisen edellytyksiin.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hartolan kunta	Maakuntakaavan valmistelu on ollut hyvin vuorovaikutteista sekä tavoitteellista kunnille. On tärkeää, että maakuntakaava on enemmän mahdollistava kuin rajoittava. Tällöin myös kunnan strategisten tavoitteiden edistäminen helpottuu. Kaavakartan yleispiirteisempi esittäminen ja päällekkäisten määräysten vähentäminen ovat tehneet kaavasta selkeän ja helposti tulkittavan.	Kiitos palautteesta, merkitään tiedoksi.
	Hartolan osalta maakuntakaavan luonnoksessa ei esitetä merkittäviä muutoksia keskustatoimintoihin tai teollisuus- ja työpaikka-alueisiin, eikä kunnalla ole näihin täydennystarpeita. Aluevaraukset ovat riittäviä Hartolan kehittämistavoitteille sekä kestäväälle yhdyskuntarakenteelle. Kaupallisten palveluiden alueisiin sisältyy Kustaantien risteysalue, jonka oikea nimi olisi Yhdystien risteysalue tai tulevaisuudessa Hartolan taajaman eritasoliittymän alue.	Tarkistetaan Kustaantien risteysalueen nimi Yhdystien risteysalueeksi tai Hartolan taajaman eritasoliittymän alueeksi.
	Korostamme tarvetta mahdollistaa maakunnassa suurten, jopa 100–200 ha yritysalueiden sijoittuminen, joissa on hyvä sähköverkkoyhteys. Valtatien 4 varrella ja uusien eritasoliittymien ympäristössä on potentiaalia tällaisille yritysalueille.	Tarkastelemme laajojen yritysalueiden potentiaalia kaavaehdotusvaiheessa vielä tarkemmin, etenkin eritasoliittymien ympäristössä. Jatketaan keskustelua kuntien kanssa laajojen uusien elinkeinoalueiden osalta.
	Kylät on kattavasti huomioitu kartta-aineistossa. Haasteena nykypäivänä on muuttunut kylärakenne ja kylätoimintaa harjoitetaan usean perinteisen kylän muodostamissa kokonaisuuksissa. Kylien rooli on murroksessa ja kylärakenteen sekä sen merkityksen tarkempi tarkastelu on tarpeen seuraavan maakuntakaavapäivityksen yhteydessä.	Tunnistamme kylärakenteeseen ja kylien rooliin liittyvät haasteet. Tarkastellaan asiaa seuraavan maakuntakaavapäivityksen yhteydessä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hartolan kunta	Hartolassa metsä- ja luontoalueet kattavat yli 85 % maapinta-alasta, mikä tuo mukanaan laajoja luonnonsuojelualueita. Hirtesalon V-alueen rajausta tulee supistaa siten, että se kattaa vain jyrkimmän rinneseudun, jotta rantarakentamisen mahdollisuudet säilyvät. Tainionvirran ja Jääsjärven vesistöreitit on huomioitu hyvin, mutta Vellamo-retkipyöräreitistö puuttuu kartta-aineistosta.	Hirttesalon virkistysalueen rajausta tarkistetaan kaavaehdotukseen. Hartolan kuntaan on osoitettu myös uusia virkistysalueita, eikä Hirttesalossa veneenlaskupaikkaa lukuun ottamatta ole yleistä virkistyskäyttöä palvelevia retkeilyrakenteita. Vellamo-retkipyöräreitistä on osoitettu osa (Ulkoilureitti Sysmä - Onkiniemi kattaa kyseisen reitin eteläisen osuuden). Pyöräliikenteen pääreitit sijaitsevat pääosin taajama- ja keskusta-alueilla sekä maanteiden varsilla, ja kaavakartan luettavuuden vuoksi vain Eurovelo 11 -reitti osoitetaan kaavakartalla. Tätä periaatetta on noudatettu myös Vellamo-retkipyöräreitistön osalta. Osa Vellamo-reitistöstä luokituu seudullisiin pyöräilyreitteihin, jotka on esitetty liitekartalla Päijät-Hämeen pääpyörätieverkko -selvityksen (2022) mukaisesti.
	Maakuntakaava huomioi vt 4:n kehittämisen ja eritasoliittymien sijainnit, jotka ovat tärkeitä Hartolan elinvoimalle. Pohjolan alueen tielinjasta tulee tarkastella uudelleen, jotta tien kehittäminen olisi mahdollista ja maatalouden toimintaedellytykset säilyvät. Rinnakkaisteiden sijoittelu tulee suunnitella niin, että yhtenäiset peltoalueet säilyvät mahdollisimman hyvin.	Uuden tiekäytävän varaus Pohjolan kohdalla on suljettu vaihtoehtona pois Vt4 Lusi-Oravakivensalmi toimenpidesuunnitelmassa. Koska vaihtoehtovertailun perusteella kaikissa tutkituissa vaihtoehdoissa oli sekä hyviä että huonoja puolia, esitetään Pohjolan kohdalle vaihtoehtoinen linjaus, ja neuvotellaan merkinnästä ehdotusvaiheen viranomaisneuvottelussa. Rinnakkaistiet esitettiin luonnoksessa uuden tien merkinnällä, mutta merkintätapa tarkistetaan ohjeelliseksi ehdotusvaiheeseen. Rinnakkaistiet osoitetaan toimenpideselvityksessä alustavasti määritellyn rinnakkais-tieverkon mukaisesti, mutta niiden sijainti tarkentuu jatkosuunnittelussa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hartolan kunta	Kaavaluonnoksessa esitetty uusi 400 kV voimajohto Lusi–Hartola on tärkeä kunnan ja koko maakunnan elinvoimalle. Voimalinjan sijoittelussa tulee huomioida kunnan maankäytön tarpeet ja suojavyöhykkeet, eikä se saa kulkea suoraan teollisuusalueen läpi.	Heinolan ja Hartolan välille osoitettu valtatie 4 linjausta mukaileva 400 kV voimajohdon yhteystarve perustuu Fingridin suunnitelmiin uuden Harjulinjan vaihtoehtoisista reittilinjauksista. Kaavakartta ei osoita voimajohdon tarkkaa sijaintia vaan yhteystarpeen. Fingrid käynnistää Harjulinjan reittivaihtoehtoja koskevan ympäristövaikutusten arviointimenettelyn (YVA). Kaavanvaikutusten arviointia ja voimajohdon linjausta täydennetään ja tarkistetaan YVA:sta saatujen tietojen pohjalta kaavaehdotukseen.
Heinolan kaupunki	Kaavan valmistelu on ollut vuorovaikutteista, kattavaa ja tavoitteellista kunnille. Maakuntakaavojen esittämistapaa on muutettu yleispiirteisempään suuntaan koko maassa. Yleispiirteisempi kaavakartta ja päällekkäisten määräysten vähentäminen ovat tehneet kaavaluonnoksesta selkeän ja helposti tulkittavan. On tärkeää, että maakuntakaava mahdollistaa elinvoiman ja vetovoiman kehittämisen sekä tukee kaupungin strategisia tavoitteita. Lähtökohtaisesti kaavaluonnos tukee niitä, mutta uusien kehittämistarpeiden vuoksi esitämme joitain täydennyksiä.	Kiitos palautteesta, merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Heinolan kaupunki	Taajamatoimintojen alueiden muutokset tukevat kaupungin elinvoiman kasvua erityisesti asumisalueiden kehittämisen osalta. Merkittävien positiivinen uudistus on esitetty Lahden kaupunkiseutusuunnitelman mukaisesti Vierumäelle. Lisäksi taajamatoimintojen alueita on laajennettu Myllykylässä, Myllyojalla, Jyrängössä, Korpinmaan ja Vasikkasaaren pohjoisosissa sekä Kirkonkylän ja Lakeasuontien itäpuolella. Aluelaajennukset tukevat Heinolan elinvoimaa mahdollistaen uusien asumiskohteiden lisäksi yritystoimintoja. Kirkonkylän asumisen kehittäminen on tarpeellista alueen palvelujen säilymiseksi. Taajamatoimintojen alueita on Kirkonkylän alueella pääosin riittävästi, mutta laajentamista tulisi pohtia itäsuuntaan, Kotajärven koillis- ja itäpuolelle. Vierumäen Urheiluopiston alueella kehittämisen ja laajentamisen mahdollistaminen palveluliiketoiminnan, vakituisen ja monipaikkaisen asumisen sekä matkailuliiketoiminnan keskittymänä edellyttää maakuntakaavassa laajempia aluevarauksia. Kehitystarpeena on saavutettavuus Konniveden rantavyöhykkeelle, mikä mahdollistaa uusia majoitus-, virkistys- ja vesiliikennepalveluja. Esitämme uusia loma- ja matkailupalvelujen alueita Tamppilahden lähiympäristöön. Näitä on luonnosteltu alustavasti Vierumäki-Urheiluopisto-Konnivesi-osayleiskaavaan.	Tarkastellaan ehdotusvaiheessa taajamatoimintojen aluerajauksia Heinolan Kirkonkylän läheisyydessä, kun alueelle osoitettavien muiden toimintojen sijainnit täsmentyvät. Vierumäen Urheiluopiston alueen maankäytön varaukset ovat kaavaluonnoksessa merkittävästi laajempia kuin voimassa olevassa maakuntakaavassa. Kun Heinolan kehittämissuunnitelmat Konniveden rantavyöhykkeen osalta ovat selkiytyneet, jatketaan keskusteluja sen edellyttämistä selvityksistä ja maakuntakaavan merkinnöistä.
	Maakuntakaavan luonnoksessa ei ole esitetty merkittäviä muutoksia Heinolan elinkeinoalueisiin. Kaupungille tulee paljon kyselyjä suurien yritystoimintojen toteuttamismahdollisuuksista, joissa haetaan 100–200 ha alueita. Näille on usein keskeistä saada laajan tontin lisäksi runsaasti sähköä. Sen perusteella esitämme uusia yritysalueita tarkasteltavaksi seuraavissa sijainneissa: • Lusi, kehitettävän sähkölinjan läheisyydessä tarve n. 200 ha:n laajuiselle työpaikka- tai teollisuusalueelle vt 4 länsipuolella • Vierumäen pohjoispuoli, mt 140:n ja radan välissä, 110 kV voimalinjan läheisyydessä teollisuus- tai työpaikka-alue • Vierumäen länsipuoli, Syrjälänkangas, 110 kV voimajohdon läheisyydessä. Tarve teollisuuden laajentamisalueelle. • Lakeasuontien itäpuoli, maakuntakaavassa kehitettäväksi esitetyn 110 kV + 400 kV Jyräkö-Lusi voimajohdon läheisyydessä tarve teollisuus- tai työpaikka-alueille.	Olemme tarkastelleet lausunnossa esitettyjä alueita, ja käyneet niistä keskustelun Heinolan kaupungin kanssa. Liitto laatii ehdotusvaiheen suunnittelun tueksi luontoselvitykset lausunnossa esitetyistä uusista teollisuusalueista, lukuun ottamatta Syrjälänkankaan aluetta. Se sijaitsee 1-luokan pohjavesialueella, eikä sovellu teollisuus- tai työpaikka-alueeksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Heinolan kaupunki	Kaavaluonnoksessa on esitetty 400 kV voimajohdon yhteystarvevälle Lusi-Hartola, joka on varautumista Fingridin suunnittelemaan Harjulinjaan. Oleva Jyräkö-Koria voimajohto on esitetty kehitettäväksi 2x110 kV + 400 kV voimajohdoksi. Nämä hankkeet ovat erittäin tärkeitä Heinolan ja maakunnan elinvoimalle. Nykyisin Heinolassa on vapaata sähkökapasiteettia vain 50 MW. Kapasiteetin kehitystarve on suuri, koska nykyvoima riittäisi kolmen yrityshankkeen osalta todennäköisesti vain yhdelle.	Tunnistamme haasteen liittyen rajalliseen liityntäkapasiteettiin Päijät-Hämeessä. Seuraamme Harjulinjan YVA-menettelyn etenemistä ja käymme Fingridin kanssa tiivistä vuoropuhelua kaavan ehdotusvaiheessa. Pyrimme tuomaan esille alueemme haasteita, ja vaikuttamaan Harjulinjan ja sen muuntoasemien sijoittumiseen siten, että se parhaalla mahdollisella tavalla edistää Päijät-Hämeen elinkeinohankkeita.
	Pitkän tähtäimen suuria liikennehankkeita edistetään hyvin tavoitteellisesti sekä maakuntakaavassa että Lahden seudun MAL-sopimuksessa. Heinolan osalta näistä merkittävimpiin kuuluu Savon oikorata. Radan suunnittelu ja toteuttaminen on huomioitu myös maakuntakaavan tavoitteissa ja Päijät-Hämeen liikennejärjestelmäsuunnitelman 2040+ kärkitoimenpiteissä. Pidämme kiitettävänä, että Savon oikoradan ajantasaisuusselvitys käynnistettiin. Alustavasti kaupunki esitti, ettei ratalinjaan tulisi merkittäviä muutoksia. Kun ratalinja säilyisi pääosin valtateiden 4 ja 5 läheisyydessä, tukisi se Lusin maankäyttöä tuotanto- ja logistiikka-alueille. Lusin seudulle toivottiin paikkaa tavaraliikenteen terminaalille. Vain muutama kuukausi sitten oikoradan selvityshankkeessa ilmeni tarve tutkia uutta linjausta Lusin alueella ristiriitaisten maankäytön toimintojen vuoksi. Maakuntakaavan luonnoksessa Savon oikorata on osoitettu uudella linjauksella Ala-Rääveli-järven itäpuolella Heinolan keskustan ja Etelä-Savon maakuntarajan välillä, mikä poikkeaa vuoden 2014 maakuntakaavasta. Heinola ei nopean aikataulun vuoksi voi vielä täysin vahvistaa maakuntakaavaluonnoksen mukaista linjausta. Toivomme, että uuden ohjeellisen pääradan ympäristön herkkiä kohteita tarkennetaan, mm. Sulkavankosken alue, Imjärven kyläalue.	Savon oikoradan linjauksesta on käyty maakuntakaavan luonnoksen nähtävillöön jälkeen neuvotteluja valtion viranomaistahojen kanssa. Lusin pohjoispuolelta kulkevaa uutta linjausta tullaan selvittämään maakuntakaavan ehdotusvaiheessa yhdessä Heinolan kaupungin kanssa. Puutermiinalin paikkaa tarkastellaan jatkoselvityksessä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hollolan kunta	Monta Hollolan esitystä on huomioitu maakuntakaavan luonnoksessa. Kuitenkin tulevaisuuteen tulisi varautua useita vaihtoehtoisia kehityssuuntia mahdollistamalla, koska tavoiteltujen alueiden kehittäminen voi tarkemmassa suunnittelussa rajautua suppeammaksi tai estyä kokonaan, esim. luontoarvojen, maasto-olosuhteiden tai toteutuskustannusten vuoksi. Liiton tulisi edistää kuntien elinvoimaisuutta ja mahdollisuuksia uusien yritys- ja asuinalueiden suunnittelussa. Kuntien esittämiä kehittämismahdollisuuksia ei tulisi rajoittaa jatkosuunnittelulta. Yritystoiminnalle tarvitaan useita vaihtoehtoisia alueita myös profiililtaan erityyppiselle yritystoiminnalle.	Maakuntakaavan tavoitteena on mahdollistaa monipuolisia yritysalueita, investointeja ja työpaikkoja Päijät-Hämeeseen. Hollolalle on osoitettu maakuntakaavaluonnoksessa yli kaksinkertainen määrä elinkeinoalueita verrattuna voimassa olevaan maakuntakaavaan. Voimassa olevassa maakuntakaavassa Hollolaan sijoittuvien työpaikka- ja teollisuusalueiden pinta-ala on n. 800 ha ja maakuntakaavaluonnoksessa n. 1660 ha. Jatketaan ehdotusvaiheessa elinkeinoalueista keskustelua kuntien kanssa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hollolan kunta	On hyvä, että uuden henkilöjunaliikennepaikan merkintä on maakuntakaavaluonnoksessa ja oikealla paikalla. Hollolan strategisen yleiskaavan 2020 mukainen asemataajama radan luoteispuolelle on erityisen tärkeä osoittaa myös maakuntakaavassa. Hollolan kunta on aiemmissa neuvotteluissa tuonut esille tavoitteen Nostavan asemataajaman kehittämisestä Salpakankaan pääkasvualueena. Kunta on laatinut alueelle kaavarungon, joka on esitelty kokouksissa. MAL-yhteistyösopimuksessa todetaan: "Nostavan seudullisesti merkittävän asumisen ja elinkeinotoiminnan alueet muodostuvat useiden toimintojen tiiviistä yhteenliittymästä. Hollolan kunta kehittää Salpakankaan taajaman päälaajentumissuuntana kestävästä liikkumisen asumiskeskittymää, jossa on henkilöjunaliikennepaikka. Yhteis-työssä seudun muiden kuntien kanssa kehitetään kiertotalousaluetta, multimodaaliterminaalia ja laajaa yhtenäistä työpaikka-aluetta TEN-T-ydinverkon ja kattavan verkon risteyskohdassa. Hollolan kunta laatii osayleiskaavat." Nostavan asemataajama on kunnan päättämä Salpakankaan taajaman laajentumissuunta, jonka työpaikka-aluevaraus maakuntakaavaluonnoksessa nyt katkaisee. Asumiselle suositeltu radan itäpuolella oleva Komolankallion alue on niin jyrkkäpiirteistä, että se ei käy muuhun kuin pientalorakentamiseen. Lisäksi Komolankallio on osa valtakunnallisesti merkittävää Patiokallion kallioaluetta, jonka muuttamista tulisi välttää. Jotta henkilöjunaliikennepaikka voisi tulevaisuudessa toteutua, kävelyetäisyydelle liikennepaikasta tarvitaan merkittävää asuinaluevarausta radan luoteispuolelle. Uusi henkilöliikenneasemapaikka on Salpakankaalle tärkeä tulevaisuuden julkisen liikkumisen muotopääkaupunkiseudulle. Nostavan osayleiskaavojen yhteydessä mallinnetaan asumisen lähelle tulevien toimintojen ympäristövaikutuksia ja tutkitaan millä edellytyksillä asumista voidaan sijoittaa noin 500 m etäisyydelle kiertotaloustoiminnasta. Suojaetäisyydet asuinalueiden ja kierrätysalueen ja maalogistiikkatoiminnan välillä ovat muodostumassa noin 1 km mittaisiksi. Loppuosuus asuinalueen meluntorjunnasta on mahdollista tehdä asemakaavatason ratkaisulla vastaavasti kuin radan varsille isommissakin kaupungeissa.	Päijät-Hämeen liitto on tunnistanut Hollolan Nostavan alueen maakunnan merkittävimpänä ja potentiaalisimpana elinkeinoalueiden kehittämiskohteena. Herkkien toimintojen, kuten asumisen, päiväkodin ja virkistysalueiden sijoittaminen Euroopan laajuisen liikenneverkon (TEN-T) ydin- ja kattavan verkon solmukohtaan, kiertotalousalueen sekä multimodaaliterminaalin läheisyyteen on nähty haastavana ja elinkeinotoimintojen kehittämistä rajoittavana. Hollolan laatimien ympäristöselvitysten perusteella liitto kuitenkin huomioi kunnan tahtotilan ja tarkastelee ehdotusvaiheessa Nostavan alueelle kunnan tavoittelemia toimintoja.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hollolan kunta	Yritysalueet vt12 varressa Paassillan-Nostavan eritasoliittymän välissä ovat maakuntakaavaluonnoksessa pienempiä kuin Hollolan strategisessa yleiskaavassa. Esitämme yritysalueiden laajentamista vt12 eteläpuolella Paassillan ja Nostavan alueen välille. Paassillan yritysalueen laajentamiselle on kriittinen tarve elinkeinotoiminnan kehittämiseksi, koska nykyiset tontit ovat pääosin luovutettuja tai varattuja. Maakuntakaavaluonnoksessa esitetty puutavaraterminaali kt54 varressa ei ole kannatettava. Alue esitetään tehokkaampaan yrityskäyttöön Paassillan yritysalueen laajentumisalueeksi. Tasattavalle kallioalueelle rakentaminen nostaa esirakennuskustannuksia, ja taloudellinen kannattavuus puoltaa yritysaluekäyttöä puutavaraterminaalin sijasta. Puutavaraterminaalille sopiva paikka on Miekkiössä mt140 varressa. Paassillan yritysalueen T-merkintää tulisi laajentaa etelään/lounaaseen kt 54:n varrella.	Kunnan kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta tarkastamme Paassilta-Nostavan alueen selvitysalueeksi maakuntakaavan ehdotukseen tai kunnes Hollolan kunnan toteuttamat selvitykset alueella osoittavat kunnan tavoitteleman maankäytön mahdolliseksi. Ohjeellinen puutermiinaali on osoitettu Metsäkeskuksen energiapuutermiinaaliselvityksen perusteella, ja sijainnit ovat yleispiirteisiä. Osoitetaan puutermiinaalille paremmin soveltuva paikka kaavan ehdotusvaiheessa.
	Maakuntakaavan eritasoliittymä Miekkiössä yritysalueen edistämiseksi nähdään hyvänä. Myös yhteystarvemerkinä eritasoliittymästä Syväojantien T-alueelle ja itään Pennalaan on merkitty kaavaluonnokseen. Asuinalueen koko ja sijoitus Miekkiössä on kaavaluonnoksessa hyvä. Yritysaluetta esitetään vielä suurennettavan kunnan syksyllä 2025 tekemän esityksen suuntaan. Kokoojakatujen varsilta tulisi osoittaa yritysalueita. Nopea ajoyhteys ja näkyvyys vt 4:lle on vetovoimatekijä.	Tarkistetaan Miekkion alueen rajausta lausunnon ja kunnan kanssa käydyn keskustelun perusteella.
	Kaunkorven taajamamerkinnän muuttaminen MU-alueeksi on kannatettavaa maaston jyrkkäpiirteisyyden ja viheryhteystarpeiden perusteella.	Merkitään tiedoksi, kiitos palautteesta.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hollolan kunta	Hämeenkoskelle on tarve esittää yritysalue Koskikartanoa vastapäätä, jossa kunnalla on maanomistusta. Raskaan liikenteen yhteydet alueelle ovat vt12:lta hyvät. Vt12 läheisyys ei ole asumiselle vetovoimatekijä Hämeenkoskella.	Tampere–Lahti kehittämisselvityksessä (2024) on esitetty kaksi uutta eritasoliittymää Hämeenkoskelle valtatielle 12. Useita nykyisiä yksityistieliittymiä ollaan sulkemassa tien kehittämisen yhteydessä. Koskikartanoa vastapäätä on Kylmäojantien yksityistieliittymä, johon ei ole selvityksessä esitetty kehittämistoimia, kuten väistötilaa tai liittymän kanavointia tai porrastusta. Tavoitetilan nopeusrajoitus on 80–100 km/h. Liikenne Koskikartanon vastapäiselle alueelle tulisi mahdollisesti ohjata itäisestä eritasoliittymästä rinnakkaistietä pitkin noin kilometrin matka valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen alueella ja Teuronjoen yli. Tämä ratkaisu nähdään haastavana. Päijät-Hämeen liitto on samaa mieltä asumisen houkuttelevuuden heikentymisestä valtatie läheisyydessä.
	Järven läheisyys lisää asumisen alueen houkuttelevuutta. Maakuntakaavaan esitetään lisättäväksi asuinalue Messilään Tiirismaantien alueelle sekä matkailupalvelualueita Kutajolle esim. Mustamaan alueella.	Tiirismaantien alueelle lisättäväksi esitetty asuinalue on kooltaan suppea ja muusta taajamarakenteesta irrallinen. Lisäksi alue sijaitsee lähellä neljää Natura 2000 -verkostoon kuuluvaa aluetta ja useita luonnonsuojelualueita. Taajamatoimintojen alueen osoittaminen maakuntakaavassa ei siten ole perusteltua. Kunnan on halutessaan mahdollista toteuttaa alue Messilän–Tiirismaan osayleiskaavan perusteella, jossa alue on osoitettu kyläalueeksi. Maakuntakaavassa osoitetut loma- ja matkailupalvelujen alueet perustuvat Päijät-Hämeen matkailu- ja tapahtumaselvitykseen (2023). Maakuntakaavassa on pyritty keskittymään valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittäviin asioihin ja välttämään paikallisesti tason maankäytön ratkaisujen suunnittelua. Kutajoen Mustamaan alueella ei selvityksen mukaan ole loma- ja matkailupalvelujen yrityksiä eikä kehitettäviä matkailuhankkeita. Kunnan on halutessaan mahdollista tutkia alueen soveltuvuutta loma- ja matkailupalvelujen toiminnoille yleiskaavalla.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hollolan kunta	On hyvä, että kaavassa osoitetaan geologisesti arvokkaat kohteet, kuten valtakunnallisesti arvokkaat kallioalueet. Myös Lapinmäen louhosalueen lisäämistä maa-ainesalueisiin voisi harkita, sillä kysymyksessä on isohko (10 ha), kestoaltaan pitkä (lupa voimassa 15 v) ja ottamismäärältään isohko (n. milj. m³) maa-ainesalue. Murskausta ja louhintaa koskeva yhteislupa on saanut lainvoiman toukokuussa 2025, mutta toiminta tarvitsee aloittaakseen vielä luvan louhosalueen vesien johtamiselle. Lausunnon liitteenä on useita karttaotteita.	Kiitos palautteesta. Lapinmäen louhosalue lisätään kaavakartalle.
litin kunta	Perheniemeen, Tillolaan ja Vuolenkoskelle on osoitettu laajoja viherverkoston ydinalueita. Merkinnällä voi olla vaikutusta alueiden maankäyttöön sekä yrittäjyyteen. Merkinnän ei tulisi rajoittaa maankäyttöä, vaikka se herättää huomioimaan viherverkoston ydinalueet suunnittelussa. Kaavamääräyksestä tulisi käydä selkeästi ilmi, että se mahdollistaa muunkin maankäytön kuin maa- ja metsätalouskäytön ja haja- tai loma-asumisen. Viherverkoston ydinalueet ovat laajoja, ja esitämme niiden merkitsemistä karttaan rasterilla viivamerkinnän sijaan.	Merkitään tiedoksi.
	Maisema- ja kulttuuriympäristön alueet ovat hyvin laajoja ja niitä on osoitettu litiin paljon. Kaavamääräyksen mukaan suunnittelun yhteydessä tulee pyytää lausunto ympäristöviranomaiselta ja museo- viranomaiselta. Esitämme, että lausunnon pyytäminen jätettäisiin kunnan harkintaan tai poistetaan kokonaan. Vaihtoehtoisesti rajauksista vain olennaisimmat säilytetään kaavassa ja nekin merkitään esimerkiksi keskeisimpien rakennettujen kulttuuriympäristökohteiden ympäristöön. litin alueella on useita aurinkovoimahankkeita käynnissä yksityisten mailla. Kaavaselvityksen mukaan aurinkoenergian tuotantohankkeista päätetään kuntakohtaisesti lainsäädännön asettamien reuna- ehtojen puitteissa. Viherverkoston ydinalueet sekä kulttuuriympäristö- ja maisema-alueet muodostavat esitetyillä kirjauksilla aluevarauksia, jotka voivat muodostua esteiksi aurinkovoimahankkeille.	Maakuntakaavaa varten on laadittu kulttuuriympäristöselvitykset, joiden perusteella on määritelty maakunnallisesti merkittävien alueiden arvorajaukset kaavakarttaan. Selvitykset ja rajaukset on tehty maakuntakaavan sisältövaatimusten perusteella, joiden mukaan kaavassa tulee turvata kulttuuriympäristöjen ja maiseman arvot sekä varmistaa alueiden erityispiirteiden säilyminen ja kestävä kehittäminen. Kaavan ratkaisussa huomioidaan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt ja maisemakokonaisuudet osana yhdyskuntarakenteen kehittämistä, elinympäristön laatua ja alueiden vetovoimaa. Maakuntakaavan kulttuuriympäristön arvoalueet eivät estä maankäyttöä, vaan edellyttävät ympäristön erityispiirteiden ja arvojen huomioon ottamista yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa. Tarkastellaan suunnittelumääräyksen sisältöä kaavaehdotusvaiheessa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Iitin kunta	Uusi työpaikka-alue, uusien käyttövoimien jakelupiste ja tilaa vaativan tai liikennettä palvelevan erikoiskaupan alue Kausalan uuden eritasoliittymän yhteyteen nähdään hyvänä ja merkinnät ovat linjassa kunnan suunnitelmien kanssa. Vt12 Tillolan uuden eritasoliittymän ympäristössä työpaikka-alueen merkinnän tulisi olla laajempi, vastaava kuin voimassa olevassa maakuntakaavassa. Kunnan tavoitteena on kaavoittaa valtatie pohjoispuolelle, liittymästä itään suuntautuvalla alueella suuria yritystontteja. Alueella on teollisuutta jo nykyisin. Vt12 Kausalan läntinen liittymä (Jokue/Matkakeitaan alue) tulisi osoittaa työpaikka-alueena, vaikka siitä ei ole tarkempaa suunnitelmaa. Kausalan Kymenrannan työpaikka-alue puuttuu kaavakartalta. Aluetta ei ole huomioitu nykyisessäkään maakuntakaavassa. Esitämme merkinnän lisäämistä, koska alueella on jo nyt teollista ja kaupallista toimintaa ja kunnan yritystontteja. Lisäksi alueella on aurinkovoimahanke ja useampia akkuvarastokohteita.	Tarkistetaan Tillolan työpaikka-alueen rajausta vastaamaan paremmin voimassa olevaa maakuntakaavaa. Selvitämme missä laajuudessa Kausalan läntisen liittymän alueelle on mahdollista osoittaa työpaikka-alue. Taajama-alueen kaavamerkintä mahdollistaa Kymenrannan alueen kehittämisen.
	Kehitettävät voimajohtolinjaukset Korian ja Heinolan sekä Korian ja Niinikosken välillä ovat elinvoiman kannalta hyvät. Voimajohtolinjausten suunnitelmat huomioiden tulisi viherverkostot ja kulttuuriympäristöt teemaa arvioida niin, että ne tai niiden läheisyys eivät muodosta estettä.	Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
litin kunta	Tuulivoimaloiden kokonaiskorkeudeksi on kaavaselostuksessa merkitty 250 m, joka pohjautunee maisemavaikutusten arvioinnissa käytettyyn korkeuteen 300 m. Kaikkia tuulivoima-alueita ei ole katsottu tarpeelliseksi merkitä maakuntakaavaan. litissä on vireillä Anhavan tuulivoimakaava, jota ei ole osoitettu maakuntakaavaan. Anhavan kaavan ympäristövaikutusten arvioinnissa tuulivoimaloiden kokonaiskorkeutena on käytetty 262 m. Voimaloiden korkeus voi vaihdella alueittain ja olla kiinni käytettävästä voimalatekniikasta. Kaavaan toivotaan tältä osin joustavuutta, että se huomioi teknologian kehittymisen ja alueiden paikalliset piirteet (mm. näkyvyysolosuhteet).	Päijät-Hämeen maakuntakaavan tavoitevaiheessa on linjattu, että maakuntakaavassa osoitetaan vain seudullisen mittaluokan tuulivoima-alueet (8 tai enemmän voimaloita). litin Anhavan tuulivoima-alueita ei ole osoitettu maakuntakaavassa, koska Päijät-Hämeen liiton käsityksen mukaan alue ei mahdollista seudullisen mittakaavan (8 tai enemmän) tuulivoimatuotantoaluetta. Maakuntakaavan raja seudullisen tuulivoiman voimalamäärän suhteen on linjassa muiden maakuntien vastaavien rajojen kanssa. Maakuntakaavan yleismääräyksissä ei ole otettu kantaa tuulivoiman kokonaiskorkeuteen. Tuulivoima-aluemerkinnän yhteydessä esitetty kokonaiskorkeus koskee vain maakuntakaavassa osoitettuja tuulivoima-alueita. Se ei siten rajoita kokonaiskorkeutta Anhavan alueella.
Lahden kaupunki	Maakuntakaava on keskeinen väline kasvun ja elinvoiman edistämässä. Se tukee seudullisia tavoitteita, kuten yhdyskuntarakenteen eheyttämistä, luonnon monimuotoisuuden turvaamista, vetovoimatekijöiden säilyttämistä, ilmastotavoitteiden saavuttamista sekä kestävää kaupunkiliikkumista. Osa tavoitteista liittyy tiiviisti MAL-sopimukseen. Vihreä siirtymä, kiertotalous ja korkean jalostusasteen teolliset investoinnit edellyttävät jatkossa laajempaa ja selkeästi profiloitua tonttitarjontaa. Maakuntakaavassa tulee ensisijaisesti vahvistaa strategisesti merkittäviä ja hyvin saavutettavia elinvoima-alueita. Tällainen on Lahden, Hollolan ja Orimattilan eteläinen kasvuvyöhyke, jonka saavutettavuutta Lahden eteläinen kehätie ja tuleva Miekkiön eritasoliittymä parantavat. Maakuntakaavan luonnoksessa on jo osoitettu uusia yhtenäisiä aluevarauksia tälle ylikunnalliselle vyöhykkeelle, mutta ehdotusvaiheessa niitä tarvitaan lisää.	Tarkastelemme laajojen yritysalueiden potentiaalia kaavaehdotusvaiheessa vielä tarkemmin. Jatketaan keskustelua kuntien kanssa niiden osalta tavoitteena löytää yhdessä parhaat ratkaisut alueiden kehittämiseksi. Tarkistetaan Miekkiön alueen rajauksia yhdessä kuntien kanssa maakuntakaavan ehdotukseen.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden kaupunki	Nastolan kirkonkylä jää keskustatoimintojen ulkopuolelle, mikä vastaa Lahden yleiskaavaa 2035, mutta kirkonkylä olisi tärkeää huomioida keskustatoimintojen alakeskuksena. Maakuntakaavaluonnoksessa Kiveriö on esitetty keskustatoimintojen alakeskuksena, kun taas Hennala, Nastolan kirkonkylä ja Villähde on jätetty pois, mikä poikkeaa Lahden yleiskaavasta 2035. Suositeltavaa on noudattaa yleiskaavaa: Kiveriötä ei esitetä alakeskuksena, mutta Nastolan kirkonkylä, Villähde ja Hennala tulisi osoittaa keskustatoimintojen alakeskuksiksi. Uusikylä on jätetty pois alakeskuksena, mikä vastaa Lahden yleiskaavaa 2035.	Lisäämme alakeskuskohteeksi ehdotetun mukaisesti Hennalan ja poistamme Kiveriön. Villähde on osoitettu maakuntakaavaluonnoksessa keskustatoimintojen alakeskuksena. Nastolan osalta noudatamme keskusverkon pohjalla olevaa logiikkaa, joka on laadittu kaavan yleispiirteisempään tarkastelutasoon ja tavoitevuoteen 2060 sopivaksi. Emme osoita Nastolan kirkonkylää erillisenä alakeskuksena vaan osoitamme Nastolan yhdellä keskustatoimintojen alueen kohdemerkinnällä, joka käsittää sekä Rakokiven että Nastolan kirkonkylän. Tarkistamme tästä kuvausta kaavaselostukseen.
	Maakuntakaavaluonnoksessa kylät on esitetty tekstillä ilman pistetai aluemerkitöjä sekä ilman jaottelua lähikeskus-, maaseutu- ja haja-asutuskyläin. Asutusrakenneliitekartassa kylät näkyvät pistemäisin kohdemerkinnöin ilman jaottelua. Kylien jaottelusta luopumista on tarkasteltu Kylätarkasteluselvityksessä, ja ratkaisu vaikuttaa perustelulta. Kaavakartassa kylät olisi kuitenkin hyvä esittää pistemäisin kohdemerkinnöin liitekartan tavoin, jotta ne erottuvat selkeämmin taustakartan nimistöstä.	Voimassa olevan maakuntakaavan ja Lahden kaupunkiseutusuunnitelman ja Päijät-Hämeen rakennemallin kylät ovat olleet osittain useampien kylien muodostamia yhdistelmiä, joille on vaikea määrittää tarkkaa, tai edes likimääräistä sijaintia. Tästä syystä niiden pistemäisen sijainnin merkitsemistä on haluttu välttää. Maakuntakaavan kylämerkintä ei estä kylätoimintaa, eikä myöskään tuo etuja esimerkiksi suhteessa merkitsemättömiin kyliin, joten kylien tarkka merkitseminen maakuntakaavatasolla ei tästä syystä ole perusteltua.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden kaupunki	Maakuntakaava on keskeinen väline seudullisesti merkittävien yritys- ja työpaikka-alueiden mahdollistamisessa. Sen aluevaraukset ohjaavat kuntien yleiskaavoitusta ja luovat edellytykset elinkeinoelämän sijoittumiselle, kasvulle sekä riittävän ja kilpailukykyisen tonttivarannon muodostamiselle.	Jatkamme teollisuus- ja työpaikka-alueiden tarkastelua ja inventointia kaavan ehdotusvaiheessa. Sisällytämme tarkasteluun myös mm. maaperän tarkastelun. Lahden kaupungin hallintorajojen sisältä maakuntakaavan mittakaavaan soveltuvan aluevarannon lisääminen on hankalaa niillä alueilla, joissa kysyntä on suurinta. Seudulliset hankkeet ja yli hallintorajojen ulottuvat laajat aluevaraukset ovat paras tapa osoittaa laajoja alueita suurille sijoittumisille.
	Lahti on profiloitunut vihreän siirtymän, kiertotalouden ja korkean ja-ostusasteen teollisten investointien kohteena. Yritysten tonttitarve on kasvanut erityisesti energiantensiivisten teollisuushankkeiden, kuten akku- ja vetytalouden sekä uusiutuvan energian ratkaisujen, myötä. Tämä kehitys edellyttää laajoja, hyvin saavutettavia ja infrastruktuuriltaan vahvoja yritysalueita. Lahden nykyinen tonttivaranto on rajallinen, eikä kaikille sijoittumista harkitseville toimijoille ole voitu tarjota vaihtoehtoja. Maakuntakaavaluonnoksen yhteydessä tehty työpaikkamäärien tarkastelu osoittaa, että merkintöjen kokonaismäärä on laskennallisesti riittävä, mutta strategisesti sijoiteltujen ja riittävän laajojen alueiden tarjonta on edelleen niukkaa. Monilla potentiaalisilla alueilla rakentamisolosuhteet ovat haastavia (kallioinen maasto, mäkisyys, pilaantuneet maat), mikä vähentää niiden käyttökelpoisuutta suurten investointien kohteina. Lahden eteläinen kehätie ja Miekkion tuleva eritasoliittymä muodostavat merkittävän seudullisen kasvuvyöhykkeen Lahden, Hollolan ja Orimattilan alueille. Maakuntakaavaluonnoksessa vyöhykkeelle on jo osoitettu uusia työpaikka-alueita, mutta kokonaisuuden toimivuuden ja kilpailukyyn varmistamiseksi varauksia tulisi laajentaa erityisesti Syväojan, Kukonkosken ja rautatiealueen tuntumaan. Riittävän suuret ja yhtenäiset aluekokonaisuudet tukevat myös joukkoliikenteen kehittämistä ja kestäväää liikkumista.	
	Pippon yritysalueella on kansallista vetovoimaa, ja sen laajentamistarvetta tulee tarkastella myös alueen itä- ja eteläpuolelle. Moottoritien varsi soveltuu luontevasti teollisuus- ja logistiikkatoiminnoille. Samoin valtatie 4 itä- ja pohjoispuolella tulee arvioida työpaikka-alueiden laajentamista siten, että ratkaisut vastaavat Lahden yleiskaavan 2035 linjauksia ja täydentävät nykyistä yhdyskuntarakennetta.	Tarkastelemme Pippon alueen varauksia etenkin valtatie 4 välittömässä läheisyydessä ja pyrimme löytämään soveltuvat ratkaisut, joilla alueen yritysaluepotentiaali saadaan hyödynnettyä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden kaupunki	Lotilan, Hennalan, Vipusen, Jokimaan, Mukkulan ja Rakokiven työpaikka-alueiden rajaukset on pääosin päivitetty vastaamaan Lahden yleiskaavan mukaista maankäyttöä. Joillakin alueilla (esim. Mäkeläntie–Alestie-kokonaisuus, Lotila–Lepikonkatu) on tarvetta tarkentaa merkintöjä siten, että maakuntakaava mahdollistaa sekä elinkeinotoiminnan että tulevaisuuden asuinalueiden kehittämisen.	Tarkistetaan kaavaluonnoksen ratkaisuja muutospaikalueiden osalta ja tarkistetaan mainittujen alueiden rajauksia sekä merkintätapaa ehdotusvaiheessa.
	Maakuntakaavan tueksi on laadittu kaupallinen selvitys, jossa on arvioitu vähittäiskaupan palveluverkon nykytila, kehitysnäkymät sekä ostovoiman ja liiketilatarpeen kehitys maakunnassa. Kaupan selvityksessä esitettiin päivitys merkitykseltään seudullisen vähittäiskaupan suuryksikön koon alarajan tarkistamisesta. Maakuntakaavan kaupan mitoitus perustuu alueen väestöpohjaan sekä arvioituun väestömäärän ja kysynnän kehitykseen. Selvityksen perusteella kaupan enimmäismitoitusta on lähes kaikissa kunnissa pienennetty verrattuna voimassa olevaan maakuntakaavaan. Lahdessa keskustan ulkopuolisten kaupan alueiden enimmäismitoitus on pienentynyt 845 000 k-m² 556 000 k-m². Enimmäismitoitukset ovat kaavaluonnoksessa liian matalia verrattuna asemakaavoissa jo annettuihin rakennusoikeuksiin. Alueella saattaa olla rakentamattomia tontteja, ja monilla jo rakennetuilla tonteilla on edelleen käyttämätöntä liiketilan rakennusoikeutta, jota ei voida jälkikäteen poistaa. Tämän vuoksi asemakaavojen mukaiset rakennusoikeudet voivat helposti ylittää maakuntakaavaluonnoksessa alueelle asetetun enimmäismitoituksen. Esimerkiksi Uudenmaankadun varrella maakuntakaavaluonnoksessa esitetty enimmäismitoitus on 76 000 k-m², kun aiemmin se oli 118 000 k-m² – luku, joka vastaa suunnilleen ko. alueelle asemakaavoissa annettuja rakennusoikeuksia. Maakuntakaavan vähittäiskaupan ohjaus perustuu alueidenkäyttölakiin. Valmisteilla olevan lain muutoksen tavoitteena on keventää vähittäiskaupan suuryksiköiden sääntelyä, jolloin velvoite osoittaa keskustatoimintojen ulkopuolisten kaupan alueiden enimmäismitoitus sekä velvoite määrittää seudullisen suuryksikön alaraja voivat poistua vuoden 2026 alusta. Jatkossa maakuntakaavan tehtäväksi jäisi arvioida vähittäiskaupan tasapaino ja maakunnallinen merkittävyys osana kokonaismaankäyttöä.	Kaupan osalta tarkistamme kaavaratkaisua uuden alueidenkäyttölain tullessa voimaan. Kaavaluonnoksen ratkaisut, merkinnät ja määräykset on laadittu nykyisen voimassa olevan alueidenkäyttölain mukaisesti. Maakuntakaavan mitoitus ei voida määrittää asemakaavoihin perustuen, koska asemakaavojen rakennusoikeudet pohjautuvat eri periaatteisiin eikä niissä huomioida kunnan tai maakunnan kokonaismitoitusta. Sen sijaan maakuntakaavan keskustan ulkopuolinen kauppa tulee mitoittaa koko maakunnan tasolla väestöpohjan, väestöennusteiden ja kysynnän perusteella. Lainvoimaiset asemakaavat ovat toteutettavissa maakuntakaavasta riippumatta. Maakuntakaavan enimmäismitoitus toimii kunnille suuntaa-antavana ohjeena strategisen ja tasapuolisen kaavoituksen tueksi. Sitä ei ole tarkoituksenmukaista sovittaa suoraan asemakaavojen mitoitukseen, koska asemakaavat vaihtelevat kuntien välillä eivätkä kata kaikkia alueita. Maakuntakaavan mitoituksen tarkoitus on siten ohjata kokonaisuutta yleisellä tasolla, ei asettaa tarkkoja paikallisia rajoja.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden kaupunki	Tulkinta on kuitenkin vielä epäselvä, ja liian pienet enimmäismitoitukset voivat muodostua ongelmaksi kuntakaavoitukselle. Edellytämme, että kaupan mitoituksia tarkastellaan ehdotusvaiheessa uudelleen, mikäli lainmuutokset tai kuntakaavoituksen tarpeet sitä edellyttävät. Maakuntakaavaluonnoksessa kaupallisten palvelujen alueet (KM) on osoitettu keskustatoimintojen ulkopuolelle laajoina alueina, jotka on tarkoitettu seudullisille vähittäiskaupan suuryksiköille ja myymäläkeskittymille. Lisäksi vähittäiskaupan suuryksiköitä on osoitettu km- (vähittäiskauppa) ja kme- (tilaa vaativa erikoistavarakauppa) kohde-merkinnöillä. Aiemmat kma-alueet on poistettu Udestakylästä ja Pippo-Kujalasta, mutta Pekanmäki on osoitettu kme-alueeksi, mikä vastaa Lahden yleiskaavan maankäyttöä. Uudenkylän merkinnän poistaminen on perusteltua, sillä alueelle ei ole suunnitteilla vähittäiskaupan suuryksiköitä. Nastolan alueella kauppa halutaan keskittää Rakokiven, Nastolan kirkonkylän, Kauppakaaren, Villähteen ja Erstan alueille. Holman kaupallisten palvelujen alue on laajentunut itään Savontien pohjoispuolelle, mikä vastaa pääosin yleiskaavan yhdistettyä kaupallisten palvelujen ja elinkeinoelämän aluetta. Alue on aiemmin ollut taajamatoimintojen aluetta, joten sen itäosassa sopivampi merkintä olisi taajamatoiminnot, mikä vastaisi paremmin yleiskaavaa. Kauppakaaren kaupallisten palvelujen alue on puolestaan laajentunut länteen alueelle, joka yleiskaavassa on osoitettu elinkeinoelämän käyttöön. Alueen läntiselle osalle tarkoituksenmukaisempi merkintä olisi taajamatoiminnot, jotta ei syntyisi vaikutelmaa, että kaupallisten palvelujen alue ulottuu liian kauas. Lahden palvelualueisiin kuuluvat Päijät-Hämeen keskussairaala, Niemen kampus ja Pajulahden urheiluoisto. Ne liittyvät terveydenhuollon, koulutuksen, tutkimuksen sekä liikunnan ja urheilun seudullisesti merkittäviin toimintoihin. Niemen kampuksen esittäminen kohdemerkinnällä on maakuntakaavan mittakaavassa perusteltua, mutta merkintä tulisi sijoittaa lähemmäs Lahden kampusta nykyisen nurkkasijainnin sijaan.	Tarkistamme Holman kaupallisten palvelujen alueen rajausta alueen itäosassa. Tarkistamme aluerajauksia Kauppakaaren ympäristössä. Pyrimme löytämään ratkaisun siihen, miten voisimme siirtää Niemen kampuksen kohdemerkintää esittämällä tavalla, ilman että kuvaustapa kärsii.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden kaupunki	Pippon karting- ja speedway-radoille tulisi esittää korvaavat alueet maakuntakaavassa. Kaavaselostuksesta puuttuu maininta litin Kymiringin alueesta, mikä tulisi täydentää. Uudenkylän EO/MU-maa-ainesten ottoalue on maakuntakaa-vassa esitetty liian laajana, ja rajausta tulee tarkistaa.	Maakuntakaavaa varten on selvitetty moottoriurheiluratojen nykytilaa ja tulevaisuuden kehittämissuunnitelmia. Pippon kartingradalle on esitetty merkittäviä kehittämissuunnitelmia ja tavoite kansainvälisen tason kilpailujen järjestämisestä. Uuden sijaintipaikan etsimistä radalle ei nähdä palvelevan tarkoitusta. Kaavamerkintä radalle on kohdamerkintä teollisuus- ja varastoalueen aluevarausmerkinnän päällä. Se mahdollistaa alueen käytön laajasti eri maankäytön tarpeisiin tulevaisuudessa. Lisätään kaavaselostukseen litin Kymiringin alueen kuvaus. Uudenkylän maa-aineksenottoalueen rajausta tarkistetaan kaavaehdotusvaiheeseen pienemmäksi.
	Virkistysalueverkoston taustaksi on laadittu virkistysalueselvitys, jossa on kuvattu kohteiden nykytilaa. Lahden kohteet puuttuvat luonnosversiosta. Lahden alueelle on osoitettu yhdeksän virkistysaluetta, yksi virkistyskohde sekä kolme maa- ja metsätalousaluetta, joilla on ulkoilun ohjaamistarvetta. Esitämme seuraavat tarkistukset maakuntakaavaluonnokseen: • Jokimaa: Virkistysalueen rajausta tulee laajentaa Lahden yleiskaava 2035 mukaiseksi. Jokimaan ravikeskus tavoittelee asemaa Etelä-Suomen merkittävimpänä ravikeskuksena, ja yleiskaava huomioi toiminnan kehittämistarpeet. • Turranmetsä: Virkistysalue esitetään rajattavaksi kiinni alueen länsipuoliseen taajama-alueeseen. Yleiskaavassa VR-alue ulottuu Vehkosillantielle saakka. • Lapakisto: Osa Lapakiston MU-alueesta esitetään rajattavaksi uudeksi virkistysalueeksi Lahden yleiskaava 2035 VR-rajauksen mukaisesti. • Kartanonmaa–Paakkolanmäki: Virkistysaluetta esitetään laajennettavaksi etelään, vastaamaan paremmin Lahden yleiskaavan 2035 (Y-205) mukaista VR-rajauksia.	Ehdotetut muutokset virkistysalueiden rajauksiin toteutetaan.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden kaupunki	Linnaistensuon luonnonsuojelualueen ja Pippon ulkoilualueen liittäminen kiinni toisiinsa edistäisi Kerinkalliolta Linnaistensuon kautta Nastolaan suuntautuvan ulkoiluyhteyden kehittämistä.	Ulkoiluyhteyden kehittäminen on mahdollista myös Pippon MU-alueen nykyisellä rajauksella.
	Rälssin ja Renkomäen nykyiset maa-ainesten käsittelyalueet on maakuntakaavassa esitetty virkistysalueina. Yleiskaavassa ne on osoitettu kaksoismerkinnällä, jossa tavoitetilä on virkistyskäyttö. Selostukseen tulee kirjata, että alueilla on nykyisin maa-ainesten ottoa ja läjitystä, mutta ne muuttuvat virkistyskäyttöön myöhemmin.	Täydennetään selostusta ehdotetun mukaisesti tiedolla siitä, että nykyisin maa-ainesten otto- ja läjityskäytössä olevat Rälssi ja Renkomäki muuttuvat virkistyskäyttöalueiksi vasta myöhemmin.
	Ekologisen verkoston taustana on toiminut viherverkostoselvitys, jossa on koottu maakunnan merkittävät luonnon ydinalueet, niiden väliset yhteydet sekä kriittiset epäjatkuvuuskohdat. Lahden kaupunki pitää toimivana ja perusteltuna uutta kriittisen ekologisen yhteyden merkintää Kerinkalliolta Ruolaan. Nastolan nauhataajaman alueella ekologinen yhteys katkeaa Nastolan kirkonkylän ja Rakokiven välillä, eikä alueelle ole esitetty ulkoilureittiyhteyttä. Salpausselän laella kaupunkirakenteen keskellä kulkeva ekologinen yhteys toimii käytännössä myös ulkoilureittinä mukaillen Loistopolun linjausta. Puuttuvalle osuudelle tulisi osoittaa joko ekologinen yhteys tai ulkoilureitti. Viherverkostosselvityksessä on merkitty ekologinen yhteys Lepakiston ja Nastola-Heinsuon luonnon ydinalueiden välille Salpausselän poikki. Esitämme tämän yhteyden lisäämistä maakuntakaavakartalle vastaavasti kuin Lahden yleiskaava 2035:ssä.	Salpausselän laelle Nastolan kirkonkylän ja Rakokiven välille lisätään Loistopolun linjausta mukaileva ulkoilureitin merkintä. Vaikka periaatteena maakuntakaavassa on ollut esittää kaavakartalla vain kriittiset ekologiset yhteydet, on mainittu yhteys merkitykseltään sellainen, joka on perusteltua lisätä maakuntakaavaan. Kiiämme huomiosta ja lisäämme yhteyden kaavaehdotukseen.
	Lahden kaupunkitaajaman sisällä sijaitsee useita luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaita kohteita, jotka eivät näy kaavakartalla sen tarkkuustason vuoksi. Monet näistä kohteista sijoittuvat kriittisten ekologisten yhteyksien kohdalle tai niiden läheisyyteen. Tällaisia kohteita ovat muun muassa Myllyoja, Jokimaa, Kujala, Latomäki, Kariniemi ja Vappula. On tärkeää, että kaavakartalla osoitetut ekologiset yhteydet säilyvät riittävän leveinä ja toimivat aidosti eliöstön tarpeita palvelevina sekä eri elinympäristöjä yhdistävinä ”siltoina”, jotta luontoarvojen heikentyminen voidaan estää.	Kaavaselvostukseen lisätään kuvausta maakunnallisesti merkittävien ekologisten yhteyksien suositusleveyksistä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden kaupunki	Kaavaselostusluonnoksen mukaan kaavakartalle osoitetaan vähintään viiden hehtaarin kokoiset luonnonsuojelualueet. Tämän perusteella kaavakartalta puuttuva, suojelupäätöksen jo saanut Ritamäen luonnonsuojelualueen laajennus (5 ha) tulee lisätä kaavakartalle. Lisäksi ehdotusvaiheessa kaavakartalle tulee nostaa kaikki ne vähintään viiden hehtaarin luonnonsuojelualueet, jotka saavat suojelupäätöksen maakuntakaavan luonnosvaiheen päättymisen ja ehdotusvaiheen kuulemisvaiheen alkamisen välillä.	Ritamäen luonnonsuojelualueen laajennus lisätään kaavakartalle, kiitämme huomiosta. Tuoreimmat tiedot perustetuista yli 5 ha luonnonsuojelualueista tarkistetaan kaavaehdotukseen.
	Kaavaluonnoksen valmisteluvaiheessa esitimme rajauspäivityksiä museon selvitysosuuteen kuuluneisiin maisema-alueisiin, koska rajaukset ovat huomattavan suurpiirteisiä. Kankaan maisema-alueita tulisi tarkentaa siten, että Villähteen pienteollisuusalue ei sisältyisi maisema-alueeseen. Maakuntakaavakartalla rakennetun ympäristön kohteet ja maisema-alueet on yhdistetty saman merkinnän alle, mikä on päällekkäisyyksien vuoksi perusteltua. Käytetty rasteri on kuitenkin vaikealukuisen erityisesti alueilla, joissa on runsaasti muita merkintöjä. Rasterin luettavuutta voisi parantaa esimerkiksi reunaviivan avulla.	Kiitämme ehdotetuista rajauspäivityksistä, jotka ovat perusteluja. Valitettavasti muutokset jäivät erehdyksessä päivittämättä kaavaluonnokseen, mutta ne muutetaan kaavaehdotukseen. Tämä koskee sekä Kankaan maisema-aluetta että muita läpikäytyjä rajausehdotuksia. Merkitään tiedoksi. Rasterin kuvaustapaa voidaan tarkastella kaavaehdotusvaiheessa.
	Maakuntakaavakartalla on esitetty arvokkaina geologisina muodostumina valtakunnallisesti arvokkaat kallioalueet, harjualueet sekä maakunnallisesti arvokkaat harjualueet ja muut geologiset muodostumat. Valtakunnallisesti arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat on esitetty ainoastaan liitekartoilla. Olisi selkeämpää, jos kaikki valtakunnallisesti merkittävät geologiset arvot olisivat löydettävissä myös varsinaiselta kaavakartalta, vaikka ne eivät suoraan kuuluisi suojeluohjelmiin.	Valtakunnallisesti arvokkaisiin geologisiin kohteisiin lisätään myös valtakunnallisesti arvokkaat tuuli- ja rantakerrostumat.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden kaupunki	Maakuntakaavan luonnoksessa on tärkeitä uusia teemoja, kuten päästöttömien käyttövoimien jakelupisteet (Pippo ja Veljeskylä) sekä huoltovarmuuden näkökulmasta puutermiinalien ohjeellinen sijainti. Vihreä siirtymä on seudun elinvoiman ja profiloitumisen kannalta keskeinen teema, ja maakuntakaavan tulee edistää sitä vahvasti esimerkiksi uusiutuvien energialähteiden osalta. Maakuntakaavassa on asetusten mukaisesti osoitettu päästöttömien käyttövoimien jakelupisteet, mutta tuulivoima-alueita on osoitettu vain kaksi. Vihreää siirtymää tukisi, jos kartalla osoitettaisiin myös uusiutuvan energian potentiaalisia tuotantoalueita. Tuulivoima-alueiden lisäksi kartalle voisi merkitä tarkempaan tarkasteluun soveltuvat, yli 50 ha laajuiset aurinkovoima-alueet.	Aurinkovoiman osalta maakuntakaavan periaate on linjassa muiden maakuntien kanssa. Aurinkovoiman osalta jo maakuntakaavan tavoitevaiheessa on linjattu: "Aurinkovoiman sijoittumista ohjataan ja edistetään yleisillä kaavamääräyksillä. Aurinkovoiman tuotantoalueita ei osoiteta kaavakartalla."
	Maakuntakaavan luonnoksessa on esitetty uudet ja kehitettävät voimalinjat. Esitystapa on hyvä, mutta esitämme, että kartalle lisätään myös uusi 110 kV voimajohto, joka Lahden yleiskaavassa 2035 on osoitettu kulkemaan moottoritien vartta Holman-Kymijärven maantieltä koilliseen Vierumäen suuntaan.	Lisäämme voimalinjan kartalle ja keskustelemme muistakin voimajohtojen yhteystarpeista yhdessä paikallisten sähköverkkoyhtiön kanssa.
	Savon oikorata on keskeinen seudullinen kehittämiskohde. On hyvä, että linjausta on selvitetty vireillä olevassa maakuntakaavassa. Lahden yleiskaavassa 2035 osoitettu Latomäen s-mutkan oikaisu on jätetty pois maakuntakaavaluonnoksesta. Oikaisu on yleiskaavan hyväksymisen jälkeen selvitystyössä todettu kalliiksi ja tarpeettomaksi matalan nopeuden alueelle, minkä takia oikaisusta luopuminen on perusteltua. Savon oikorataselvityksen jatkotarkastelussa olisi hyvä tarkistaa Seestan elinkeinoelämän alueen potentiaali toimia uutena liikennepaikkana. Lisäksi maakuntakaavan ehdotusvaiheessa olisi hyvä tutkia Nastolan liikennepaikkojen sijoittamista maankäytöllisesti potentiaalisempiin paikkoihin, jotka tukisivat parhaalla mahdollisella tavalla kestävästä kaupunkiliikunnasta Nastolan alueella.	Merkitään tiedoksi. Savon oikoradan linjauksesta on käyty maakuntakaavan luonnoksen nähtävilläolon jälkeen neuvotteluja valtion viranomais tahojen kanssa. Lusin pohjoispuolelta kulkevaa uutta linjausta tullaan selvittämään maakuntakaavan ehdotusvaiheessa. Selvitys ei vaikuta oikoradan ohjeelliseen linjaukseen Lahden ja Heinolan välillä. Seestan liikennepaikkaa ei ole tarkasteltu Savon oikoradan ajantasaisuusselvityksessä (luonnos 19.9.2025) eikä Duoraitiotien mahdollisuudet – Heinolan, Lahden ja Orimattilan duoraitiotieselvityksessä (2019). Alueelle kaavailtu maankäyttö ei tue uuden henkilöliikennepaikan toteuttamista, mutta Seestan uuden liikennepaikan edellytyksiä voidaan arvioida mahdollisessa Savon oikoradan jatkosuunnittelussa. Lahden kaupungin laatimien tarkastelujen (12/2025) perusteella Nastolan alueen liikennepaikkoihin ei olla esittämässä muutoksia kaavaehdotukseen.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden kaupunki	Maakuntakaavaluonnoksessa esitetty uusi Miekkiön eritasoliittymä on myös Lahdelle tärkeä. Liittymän toteutuminen palvelee ja vahvistaa Lahden, Hollolan ja Orimattilan uutta seudullista eteläistä työpaikka- ja elinkeinoelämän vyöhykettä. Lisäksi Hollolan Nostavan alueelle on osoitettu uusi liikennepaikka. Liikennepaikan osoittaminen seudullisesti merkittävälle asumisen ja elinkeinotoiminnan alueelle on tärkeä MAL-sopimuksessa sovittu toimenpide, joka edistää kestävästä kaupunkiliikunnasta.	Merkitään tiedoksi.
	Maakuntakaavakartalla esitettyjen satamakohdemerkintöjen sijaintia olisi hyvä tarkistaa Lahden kaupungin alueella sijaitsevien Teivaan, Matkustajasataman ja Niemen sataman osalta.	Tarkistetaan satamien sijainti kaavaehdotukseen.
	Pyöräilyreitit liitekartalla esitetty Eurovelo11 -pyöräreitti olisi hyvä esittää maakuntakaavan ehdotusvaiheessa varsinaisella kaavakartalla. Reitin esittäminen kaavassa antaisi enemmän selkänöjää reitin kehittämiselle, koska reitillä ei ole tällä hetkellä opastusta.	Osoitetaan Eurovelo 11 -pyöräilyreitti ehdotusvaiheessa kaavakartalla käynnissä olevan selvityksen pohjalta.
	Tieliikenteen verkosto -liitekartalla osoitettu parannettava poliisin valvontapiste Villähteen eritasoliittymän länsipuolella, on esitetty poistettavaksi valtatie 12 tiesuunnitelmassa välillä Joutjärvi-Uusikylä. Lisäksi Veljeskylän eritasoliittymän itäpuolelle esitettyä uutta poliisin valvontapistettä ei ole huomioitu tiesuunnitelman laadinnassa. Sen sijaan valtatie 12 tiesuunnitelmassa välillä Uusikylä-Tillola on esitetty uusi pysäköintialuepari Haarankylän kohdalle, jota voi käyttää myös poliisin tarkastustoimintaan. Nämä asiat olisi hyvä huomioida ehdotusvaiheessa.	Liitekartalla esitetään nykyiset ja suunnitellut poliisin valvontapisteet. Tarkistetaan liitekartan merkintää ja kuvataan selostukseen, että valtatielle 12 sijoitettu valvontapiste Lähdekioskin kohdalle tulee poistumaan Joutjärvi-Uusikylä-tiesuunnitelman toteutuessa. Täydennetään liitekarttaan valvontapiste Haarankylän kohdalla. Vt 12 tiesuunnitelmaluonnoksessa (18.11.2025) on esitetty rekkojen pysäköintialue Veljeskylän eritasoliittymän itäpuolelle erillisen tilava- raussuunnitelman mukaan. Aluetta voidaan käyttää raskaan liikenteen valvontaan.
	Maakuntakaavan selostuksessa sivulla 72 valtatie 12 koskevassa kappaleessa on mainittu Koiskalan uusi eritasoliittymä. Kyseessä on Kolavan eritasoliittymä. Sivulla 73 on mainittu Uudenmaankadun eteläosan parannus. Katuosuutta parannettiin Mannerheiminkadun ja Renkomäen eritasoliittymien välisellä osuudella.	Tarkistetaan eritasoliittymän nimi ja kadun parantamiseen liittyvä tekstikohta kaavaselostukseen.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden kaupunki	Pidämme hyvänä tavoitteena maakuntakaavan esitystavan yleispiirteistämistä. Luonnosvaiheen kartassa esitystavan tarkkuus vielä vaihtelee, ja toivomme yleispiirteisen esitystavan yhtenäistämistä ehdotusvaiheessa.	Merkitään tiedoksi. Kartan esittämistapaa kehitetään koko kaavaprosessin ajan. Ehdotusvaiheesta eteenpäin kaavakartasta on käytössä verkkopohjainen sovellus, joka mahdollistaa kartan zoomauksen sekä eri kaavamerkintöjen aktivoimisen. Aktivoidusta merkinnästä avautuu ponnahdusikkuna, josta käyttäjä voi lukea kyseisen kaavamerkinnän ja siihen liittyvän määräyksen.
Kärkölen kunta	Maakuntakaavan tulee tukea kunnan elinvoimaa, vetovoimaa ja strategisia tavoitteita.	Tämä on ollut maakuntakaavan tavoitteena.
	Kärkölen kirkonkylä ja Lappila on nostettu keskustatoimintojen alakeskuksiksi, mikä on myönteistä. Aiemmin nämä alueet olivat lähikeskuskylä-merkinnöillä. Järvelän taajama-alueella on laajennettu, mikä tukee yhdyskuntarakenteen tiivistämistä ja palveluiden saavutettavuutta. Taajamatoimintojen muutokset ovat suhteellisen vähäisiä, mutta tukevat kunnan kasvusuuntaa.	Merkitään tiedoksi.
	Kylämerkinnöistä on luovuttu, ja kylät esitetään nimistönä, mikä siirtää kehittämisen painopisteen kuntakaavoitukseen.	Maakuntakaavassa tarkasteltiin kyliä asukkaiden, rakennuskannan sekä yritysten ja työpaikkojen näkökulmasta. Ratkaisuna kaavakarttaan osoitettiin kaikki kylät nimistönä. Kylien osalta käytiin vuoropuhelua kuntien ja Päijät-Hämeen kylät ry:n kanssa. Maakuntakaava ei estä kylien kehittämistä, vaan nimistön avulla ne tuodaan näkyviksi kaavakartalla. Varsinainen kehittäminen tapahtuu muilla toimenpiteillä, kuten kylien toteuttamilla hankkeilla. Lisäksi tiiviimpi rakentaminen edellyttää kuntakaavaa, ja kyläyleiskaava voidaan laatia myös alueille, joilla ei ole merkintää maakuntakaavassa.
	Kärkölen kunnalla on ollut pitkäaikainen tavoite laajentaa teollisuusalueitaan erityisesti Koskisen Oyj:n alueen läheisyyteen Mäntsäläntien varteen sekä vt 54:n varrelle.	Koskisen teollisuus- ja varastoalueella on voimassa olevassa maakuntakaavassa ja maakuntakaavaluonnoksessa toteutumatonta teollisuus- ja varastoaluetta. Sahan alueen laajentaminen kohdistuisi 1-luokan pohjavesialueelle.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Kärkölen kunta	Maakuntakaavassa ei ole osoitettu uusia teollisuusalueita, joten näiden alueiden merkintöjä tulisi tarkastella ja mahdolliset laajennusvaihtoehdot huomioida.	Maakuntakaavaluonnoksessa on osoitettu Päijät-Hämeeseen runsaasti uusia teollisuusalueita. Kaavan ehdotusvaiheessa täydennetään tarkempi kuvaus siitä, minne ja kuinka paljon alueita on osoitettu suhteessa voimassa olevaan maakuntakaavaan. Kuntatapaamisessa sekä kevään 2025 suunnittelupäivillä ei noussut esiin tarvetta uusille teollisuusalueille Kärkölen kunnan alueella. Laajojen yritysalueiden potentiaalia tarkastellaan kaavaehdotusvaiheessa vielä yksityiskohtaisemmin, ja keskustelua kuntien kanssa jatketaan tavoitteena löytää yhdessä parhaat ratkaisut alueiden kehittämiseksi.
	Kärkölään on osoitettu vain yksi vähittäiskaupan suuryksikkö Järvelän taajama-alueelle vt 54 eteläpuolelle. Kunnan tavoitteena on mahdollistaa kaupallisten palveluiden sijoittuminen myös vt 54 ja st 295 risteysalueelle, huomioiden pohjoispuolen potentiaali. Alue on liikenteellisesti saavutettava ja soveltuu tilaa vaativalle kaupalle.	Maakuntakaavaluonnoksessa esitetty Järvelän tilaa vaativan erikoiskaupan merkintä (kme) mahdollistaa kaupan sijoittumisen vt54 ja st295 risteysalueelle.
	Ohjeellinen ulkoilureitti Järvelästä Hausjärven rajalle on poistettu kaavaluonnoksesta. Uusi ylimaakunnallinen ekologinen yhteys kulkee Orimattilan peltomosaiikista Kärkölen poikki Hollolan rajalle. Ulkoilureittien jatkuvuuden ja saavutettavuuden turvaaminen on tärkeää.	Maakuntakaavassa on osoitettu ohjeelliset ulkoilureittiyhteydet Kärkölästä Hämeenkosken ja Salpakankaan suuntiin. On tärkeää, että näiden reittien toteuttamisedellytykset turvataan.
	Lisäksi valmistelussa olisi hyvä tarkastella Kärkölen ja Orimattilan raja-alueelle, Hennan taajamatoimintojen läheisyyteen, teollisuus- ja varastoalueen osoittamista.	Aluetta tarkasteltaessa tulee huomioida maakuntakaavan strateginen mittakaava. Ehdotettu alue sijoittuisi myös irralleen muusta aluerakenteesta.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Orimattilan kaupunki	Kaavakartan yleispiirteinen esitystapa ja päällekkäisten määräysten vähentäminen ovat tehneet luonnoksesta selkeämmän ja helposti tulkittavan.	Kiitos palautteesta, merkitään tiedoksi.
	Keskusverkko ja kaupan alueet - Orimattilasta on tunnistettu aluekeskuksiksi Orimattilan keskus ja Henna sekä paikalliskeskuksiksi Artjärvi ja Pennala. Keskusmerkinnöillä ohjataan kauppa- ja palvelutoimintoja keskuksiin. Yli 4 000 k-m²:n kaupan keskittymille on omat alue- ja kohdemerkinnät. Keskus- ja kaupan merkinnät ovat pääosin linjassa kaupungin kehittämishankkeiden kanssa. - Helsingintien pohjoispuolelta on poistettu kaupan varaus entisen Megamyyntiareenan kohdalta. Kiinteistöllä on edelleen kaavat, jotka mahdollistavat seudullisen kaupallisen toiminnan, joten merkinnän poistaminen on perusteltua. - Tuuliharjan myymäläkeskittymä ja Orivillen kohdealue on muutettu tilaa vaativan ja liikennettä palvelevan erikoiskaupan alueeksi. Merkinnät vastaavat voimassa olevia osayleiskaavoja.	Merkitään tiedoksi.
	Taajama- ja työpaikka-alueet - Hennan aseman taajama-aluetta on laajennettu maantien länsipuolelle, mikä tarjoaa useita kehityssuuntia. Teollisuusalueet Hennassa ja Tuuliharjassa on osoitettu riittävän laajoina. - Orimattilan keskustassa on huomioitu taajaman kasvu pohjoiseen. Sampolan työpaikka-alueen laajennus pohjoiseen tulisi lisätä kartalle. - Entinen loma- ja matkailualue on muutettu urheilukentän ympäristössä virkistysalueeksi, ja hevoskylä on saanut oman erityisalueen merkinnän. Ratkaisu kuvaa nykytilannetta paremmin ja korostaa pohjoisen yrityskehän merkitystä. - Pennalan teollisuusalue on muutettu maaliikenteen alueesta teollisuusalueeksi, mikä vastaa toteutunutta kehitystä ja osayleiskaavamuutosta.	Merkitään tiedoksi, ja lisätään Sampolan työpaikka-alue kaavakarttaan lausunnossa esitetysti.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Orimattilan kaupunki	Luontoarvot ja ekologiset yhteydet • Luontoarvojen merkinnät ja määräykset tukevat tavoitteita, mutta joidenkin sijainti aiheuttaa ristiriitoja käynnissä olevien hankkeiden kanssa. • Keskustan itäpuolelle osoitettu laaja viherverkoston ydinalue on päällekkäinen aurinko- ja tuulivoimahankkeiden kanssa. Tämä herättää kysymyksen kehittämissuositusten soveltamisesta ristiriitaisessa tilanteessa. • Maakunnallinen ekologinen yhteys on osoitettu kulkemaan keskustan läpi, vaikka olemassa oleva hyvä ja leveä ekologinen yhteys sijoittuu ampumaradan eteläpuolelle ulottuen Kalliojärvelle asti. Mikä on perustelu saada maakunnallinen ekologinen yhteys kulkemaan Orimattilan tiiveimmin rakennetun alueen läpi?	Viherverkoston osoittaminen kartalla ei tarkoita, että se estäisi muut maankäyttömuodot alueella. Kuitenkin alueiden tarkemmassa suunnittelussa tulee huomioida viherverkoston ja sen välisten yhteyksien toiminnallisuuden säilyminen. Kehittämissuositus on luonteeltaan suunnittelumääräystä lievempi ja se mahdollistaa keskenään ristiriitaistenkin tavoitteiden yhteensovittamisen. Tarkastellaan kriittiselle ekologiselle yhteydelle vaihtoehtoja sijaintia kaavaehdotusvaiheeseen. Alkuperäinen selvityksessä esitetty reitti on kapeahko mutta toistaiseksi puustoisena säilynyt viheryhteys kaupunkirakenteen sisällä. Lausunnossa kuvattu vaihtoehtoinen reitti kaupunkirakenteen ulkopuolella on tässä tapauksessa ekologisen yhteyden leveyden kannalta perusteltu, vaikka se sijoittuukin osin peltoalueille.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Orimattilan kaupunki	Liikenne ja infrastruktuuri - Kaavakartan merkintöjä on selkeytetty, jolloin liikenteenmerkinnät erottuvat paremmin. Kartalle on poimittu seudullisesti merkittävät yhteydet. Esitystapa helpottaa hahmottamaan kokonaisuutta. - Tuuliharjantien ja Rautamäentien uudet linjaukset on lisätty kartalle. Tuuliharjantien suunnittelu alkoi jo 2018, nyt on valmistumassa Tuuliharjan eritasoliittymän esisuunnitelma. Tuuliharjantien asemakaavoitus alkaa 2026. Maakuntakaavan luonnoksessa esitetty Tuuliharjan päästöttömien käyttövoimien jakelupisteen merkintä tukee Tuuliharjan alueen suunnittelua. Liitekartalle esitetään lisätäväksi uusi poliisin valvontapiste Tuuliharjan liittymäalueelle. - Vt 4:n ja Luhtikyläntien liittymäalueelta puuttuu luonnonvaralogistiikan kohdemarkinta, vaikka alueella on potentiaalia tilaa vaativaan toimintaan. Esitämme teollisuusvarauksen Loukkaanmäen puolelle tulevaisuuden laajentumisalueeksi. - Maakuntakaavaluonnoksessa ei ole lainkaan luonnonvaralogistiikan kohdealueen merkintää, eikä tilalle ole osoitettu korvaavaa maankäyttöä. Esitämme, että risteysalueelle osoitetaan teollisuutta Loukkaanmäen puolelle tulevaisuuden laajentumisalueeksi. Sijainti valtatie eritasoliittymän yhteydessä on potentiaalinen kansainvälisestikin merkittävälle hankkeelle, mikäli maakuntakaava sen mahdollistaa.	Merkitään tiedoksi. Tarkistetaan päästöttömien käyttövoimien jakelupisteisiin liittyvää suunnittelumääräystä ja selostusta kuvaamalla, että niissä voi olla myös raskaan liikenteen taukopaikkapalveluita ja poliisin liikennevalvontaa. Tuuliharjan päästöttömien käyttövoimien jakelupiste on esitetty myös liitekartalla. Emme osoita Päijät-Hämeen maakuntakaavassa 2060 luonnonvaralogistiikan kehittämisen kohdealueita. Tarkastelemme millä rajauksella Loukkaanmäen alue olisi mahdollista esittää teollisuusalueena.
Padasjoen kunta	Valtatien 24 kehittäminen vuoden 2015 selvityksen mukaisesti on tärkeää, tavoitteena liikenneturvallisuuden parantaminen Lahden ja Padasjoen välillä sekä hyvän tason säilyttäminen Padasjoelta pohjoiseen. Satama ja Mainiemi on nostettu esille seudullisesti merkittävänä alueena, mikä on positiivista.	Merkitään tiedoksi. Luonnoksen kaavamerkinnot mahdollistavat tien toimivuuden ja turvallisuuden parantamisen tien nykyisellä linjauksella. Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Sysmän kunta	Virkistysalueet ja reitistöt Luonnonympäristö, järviolueet ja laajat metsämaisemat muodostavat merkittävän vapaa-ajan ja virkistyskokonaisuuden, jonka turvaaminen ja kehittäminen tasapuolisesti koko maakunnan alueella on keskeistä. Maakuntakaavan luonnoksessa virkistysalueiden ja ulkoilureittien painotus kohdistuu pääasiassa Lahden ja Heinolan seuduille. Tämä näkyy kaavakartassa ja selostuksessa, joissa virkistyskohteet ja -reitit on pääosin osoitettu Etelä- ja Keski-Päijät-Hämeen kuntiin. Kaavaselostuksen mukaan tavoitteena on turvata seudullisesti ja maakunnallisesti tärkeitä, yhtenäisiä ja riittävät virkistysalueet, mutta käytännössä tavoite ei toteudu tasapuolisesti. Sysmän alueella ei esitetä uusia virkistysvarauksia, vaikka alueella on runsaasti maisemallisesti ja ekologisesti arvokkaita kohteita, jotka soveltuvat seudulliseen virkistyskäyttöön. Keskustan alueella Ohrasaari on ainoa maakuntakaavaan merkitty virkistysalue, mikä poikkeaa selvästi muiden kuntien tilanteesta, joissa keskustojen ympärille on osoitettu useita virkistys- ja ulkoilualueita. Tämä jättää Sysmän keskustan virkistysrakenteen puutteelliseksi.	Merkitään tiedoksi. Sysmän kunnan osalta seudullisesti merkittäviä virkistyskohteita sijoittuu erityisesti Päijänteen saariin, joihin maakuntakaavassa on osoitettu lukuisia retkisatamia ja taukopaikkoina toimivia luonnonsatamia. Kunnan olemassa oleva virkistysverkosto taajamarakenteen läheisyydessä sen sijaan poikkeaa huomattavasti esimerkiksi Lahdesta ja Heinolasta, joiden olemassa olevat laajat ja yhtenäiset virkistysalueet on osoitettu myös maakuntakaavassa. Sysmän keskustan luontokohteita yhdistävät reitistöt ovat mittakaavaltaan sellaisia, jotka on tarkoituksenmukaisempaa osoittaa maakuntakaavaa yksityiskohtaisemmilla kaavatasoilla (yleiskaavat ja asemakaavat).
	Kehittämistarpeet • Uusia virkistysaluevarauksia keskustan ympärille. • Reitistöjä, jotka yhdistävät keskustan luontokohteet, metsät ja ranta-alueet yhtenäiseksi verkostoksi. • Vesiretkeily- ja melontareittien ulottaminen keskustan rannoille. • Yhteyksien luominen Heinolan ja Hartolan suuntaan osana maakunnallista ulkoilureittiverkostoa.	Ulkoilureittien yhteystarpeet Heinolan ja Hartolan suuntaan on osoitettu osana maakunnallista ulkoilureittiverkostoa. Järville sijoittuvia melontareittejä ei maakuntakaavassa ole pääsääntöisesti osoitettu, yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta. Tainionvirran melontareitin päätepiste esitetään Sysmän kunnan kanssa käydyssä keskustelussa esitetyn toiveen mukaisesti Suopellon satamaan.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Päijät-Hämeen ympäristöterveys	Maakuntakaava käsittelee maankäytön teemoja kattavasti, ja osallisten kommentit on huomioitu hyvin hankkeen edetessä. Kaavan tavoitteissa korostuu pohja- ja pintavesien laadun turvaaminen, ja pohjavesialueet on otettu huomioon sekä suunnittelussa että kaavamääräyksissä. Yleisissä kaavamääräyksissä olisi perusteltua laajentaa pohjavesien suojelutoimenpiteitä, kuten hulevesien hallinnan ja johtamisen ohjausta sekä tarkemman suunnittelun velvoitetta erityisesti tiheästi asutuilla alueilla.	Merkitään tiedoksi. Hulevesien hallinnan osalta yksityiskohtaisempi ohjaus on perusteltua tehdä yksityiskohtaisemmillä kaavatasoilla. Tarkastellaan kaavamääräyksiä vielä kaavaehdotusvaiheessa.
	Maa- ja kalliokiviainesten kestävän hyödyntämisen tavoite on tunnistettu, mutta kaava-aineistosta ei käy selkeästi ilmi, miten tätä tavoitetta edistetään. Maakunnallisesti merkittävät ottoalueet tulisi merkitä kaavakarttaan ja uusille alueille antaa yleisiä kaavamääräyksiä, kuten energiantuotannon osalta on tehty. Kiviainesten otolla voi olla merkittäviä vaikutuksia ympäröivään asutukseen, alueiden jatkokäyttöön sekä pinta- ja pohjavesiin.	Maakuntakaavassa ei osoiteta uusia maa-ainestenottoalueita. Kaavassa on osoitettu vain merkittävimmät jo luvitetut maa-ainosaluuet. Uusien maa-ainosaluueiden sijoittuminen ratkaistaan muissa prosesseissa. Täydennetään tämän ratkaisun perusteluja kaavaselostukseen.
	Aurinkovoimantuotantoa ei suunnitella maakuntakaavatasolla, mikä on perusteltua myös terveydensuojelun näkökulmasta. Kaavamääräyksissä on esitetty hyviä määräyksiä haittojen torjuntaan. Energiahuollon alueille, kuten muuntamoille ja akkuvarastoille, tulisi lisätä vaatimus riittävästä pohjavesisuojauksesta tai rajoittaa niiden rakentamista pohjavesialueille. Lisäksi energiahuollon alueiden rakentamista asutuksen läheisyyteen tulisi rajoittaa meluhaittojen vuoksi.	Maakuntakaavassa ei osoiteta uusia energiahuollon alueita, vaan kaava sisältää ainoastaan olemassa olevat energiahuollon toiminnot. Nämä sijoittuvat taajamarakenteeseen, ja niiden toimintatiedellytykset sekä ympäristövaikutuksia koskevat vaatimukset on määritelty ympäristölupamenettelyssä. Kaavaehdotusvaiheessa tarkastelemme mahdollisuutta täsmentää yleismääräyksiä siten, että pohjavesialueiden huomioon ottaminen sekä meluhaittojen ehkäisy tulevat selkeämmin esiin energiahuollon alueiden suunnittelussa.
	Tuulivoiman osalta kaavassa osoitetaan kaksi maakuntatason hankealuetta litissä ja Sysmässä, joille on esitetty hyvät määräykset haittojen torjumiseksi. Alle seudullisen kokoluokan tuulivoima-alueiden suunnittelu on mahdollista myös muualla, kunhan maakuntakaavan tavoitteet eivät vaarannu. Näille pienemmille alueille tulisi soveltaa samoja määräyksiä kuin suuremmillekin tuulivoima-alueille.	Alle seudullisen kokoluokan tuulivoima-alueiden osalta suunnittelua ohjataan yleismääräyksillä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Päijät-Hämeen ympäristöterveys	Moottoriurheilualueiden, ampumaratojen ja puolustusvoimien alueiden melualueet on hyvä merkitä kaavakarttaan, jotta ne voidaan huomioida jatkosuunnittelussa. Erityisesti Orimattilan motocross-radan merkintä olisi perusteltua lisätä, vaikka ympäristöluvan jatkokeskittely on kesken.	Melualueiden rajauksia tarkistetaan kaavaehdotukseen. Tämänhetkisessä tilanteessa Orimattilan motocrossrataa ei ole edellytyksiä merkitä maakuntakaavaan.
	Savon oikoradan ohjeellinen sijainti on osoitettu kaavakartassa, ja radan aiheuttamat vaikutukset on tunnistettu. Asutukselle ja virkistyskäytölle aiheutuvat haitat tulisi huomioida kaavamääräyksissä ja edellyttää tarkempaa suunnittelua sekä haittoja rajoittavia toimia alemmilla kaavatasoilla, erityisesti jos ratahanke ei edellytä ympäristölupaa.	Tarkistetaan ohjeellisen pääradan suunnittelumääräystä yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa erityistä huomiota vaativien teemojen osalta.
	Uusien voimalinjayhteyksien osalta tulisi huomioida asutus ja virkistysalueet, sillä kaikkia linja-alueita ei välttämättä käsitellä alemmilla kaavatasoilla ennen toteutusta. Tiheästi asutuilla alueilla sähkölinjat tulisi mahdollisuuksien mukaan toteuttaa maakaapeloinnilla.	Maakuntakaavassa voimalinjayhteydet osoitetaan ohjeellisina merkintöinä, joiden tarkempi sijainti ja toteutustapa ratkaistaan yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa. Linjausten jatkosuunnittelussa arvioidaan vaikutukset ympäristöön ja ihmisiin. Tiheästi asutuilla alueilla maakaapelointi on yksi mahdollinen toteutusratkaisu, jota voidaan harkita teknisten ja taloudellisten edellytysten puitteissa. Maakuntakaava ei ratkaise voimalinjan toteutustapaa, mutta luo puitteet jatkosuunnittelulle, jossa sovitetaan yhteen energiaverkon tarpeet ja ympäristön erityispiirteet. Päijät-Hämeen liitto ei tee voimajohtosuunnittelua, vaan niistä vastaa Fingrid sekä paikalliset sähköverkkoyhtiöt. Näiden tahojen kanssa käydään keskustelua suunnittelun yhteydessä.
	Häiriötä aiheuttavan toiminnan, kuten teollisuus- ja maaliikennealueiden osalta tulisi määrittää suojaetäisyydet tai edellyttää muita haittoja vähentäviä toimenpiteitä asutuksen ja toiminnan välille, mikä tulisi jatkosuunnittelua alemmilla kaavatasoilla.	Maakuntakaava on yleispiirteinen kaavataso, jossa teollisuusalueet on usein osoitettu kiinni taajamiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että asuinalueet ja teollisuusalueet olisivat tarkemmassa kaavoituksessa ilman suoja-alueita. Maakuntakaavan aluevaraukset sisältävät myös muita kuin pääkäyttötarkoituksen mukaisia toimintoja. Suojaviheralueet ja -vyöhykkeet osoitetaan tarkemman tason kaavoissa ympäristöhäiriötä aiheuttavien ja herkkien toimintojen väliin.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden Museot	Arkeologinen kulttuuriperintö Maakuntakaavan luonnoksessa arkeologinen kulttuuriperintö on jäänyt lähes kokonaan huomioimatta. Muinaismuistolain suojaamat ja muut suojelua edellyttävät kohteet tulee esittää kaavakartalla, eikä pelkkä yleinen suunnittelumääräys ole riittävä. Edellytämme seuraavia täydennyksiä:	Tarkistetaan suunnittelumääräystä lausunnossa esitetyn mukaisesti.
	1. Suunnittelumääräyksen tarkennus: Määräyksessä tulee todeta, että muinaisjäännökset (viittaus liitekarttaan) ovat muinaismuistolain nojalla suojeltuja. Alueidenkäytön suunnittelussa on tarkistettava ajantasaiset tiedot museoviranomaisilta ja Museoviraston rekisteristä sekä arvioitava arkeologisten selvitysten tarve yhdessä museoviranomaisten kanssa.	Esitetään muinaisjäännökset liitekartalla ja VARK-alueet kaavakartalla.
	2. Muinaisjäännösten esittäminen kartalla: Muinaisjäännökset tulee esittää pistemäisinä liitekartalla. Mikäli kohteita on paljon, voidaan käyttää suurempimittakaavaisia karttoja. Muinaisjäännökset tulee esittää muiden liitekarttojen kanssa yhdenvertaisesti, ja karttaan on merkittävä myös VARK-alueet (valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset alueet). Karttaan tulee viitata myös suunnittelumääräyksessä.	Lisätään liitekartta muinaisjäännöksistä. Lisätään suunnittelumääräyksiin viittaus liitekarttaan.
	3. Luettelomuotoinen esitys: Kiinteiden muinaisjäännösten ja VARK-alueiden tiedot tulee esittää luettelona (kohdenimi, mj-tunnus, ajoitus, tyyppi, alatyyppi, koordinaatit). Lisäksi muistutamme, että maakunnan historiallisten kylätonttien selvitys on edelleen kesken ja se tulee saattaa loppuun. Kylätontit ovat maakuntakaavan kannalta keskeisiä, ja niiden kokoaminen yhtenäiseksi aiheistoksi on välttämätöntä.	VARK-kohteet esitetään kaavakartalla. VARK-kohteiden osalta esitetään kohdeluettelossa keskeiset tiedot. Keskustellaan Lahden Museoiden kanssa edellistä kokonaismaakuntakaava varten laaditun historiallisten kylätonttien selvityksestä ja maakuntakaavatasolla tarkoituksenmukaisista selvityksistä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden Museot	Rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema Rakennetun kulttuuriympäristön selvityksen (MARY 2024) ja maisema-alueiden inventoinnin (MAMA 2024) tulokset on pääosin huomioitu kaavakartalla. Poikkeuksena ovat Hollolan Messilän kartano ja laskettelukeskus sekä Soramäen kerrostaloalue, jotka on jätetty merkitsemättä ilman perusteluja. Tämä aiheuttaa epäselvyyttä ja asettaa alueet eriarvoiseen asemaan. • Soramäen kerrostaloalue edustaa yhtenäistä metsälähiötä ja varhaista lähiörakentamista, jonka arkkitehtuuri ja alkuperäisyys ovat merkittäviä. Alueen jättäminen kaavakartalta voi vaarantaa sen arvojen säilymisen. • Messilän kartano ja laskettelukeskus ovat historiallisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittäviä. Laskettelukeskuksen kehittäminen on mahdollista, kunhan alueen arvot huomioidaan. Esitämme, että Soramäen kerrostaloalue ja Messilän kartano ja laskettelukeskus osoitetaan maakuntakaavassa inventoinnin mukaisesti. Muihin arvoalueisiin museolla ei ole huomautettavaa.	Merkitään tiedoksi. Esitetään kaavaselostuksessa perustelut rajaustarkistuksille, jotka on tehty Soramäen kerrostaloalueen ja Messilän laskettelukeskuksen osalta.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Lahden Seudun Kehitys LADEC Oy	Kaavaluonnos tukee elinkeinoelämän kasvua ja mahdollistaa yritystoiminnan kehittymisen alueella. Esitämme seuraavat huomiot: - Lahden seudun vahvuuksia ovat keskeinen sijainti, vahva elinkeinoelämä ja kasvava yliopisto. Ne luovat erinomaiset edellytykset yritysinvestoinneille, erityisesti puhtaan siirtymän hankkeille. Hankkeiden tonttitarpeet ovat suuria, mutta Päijät-Hämeen tonttivaranto on tällä hetkellä rajallinen. Maakuntakaavassa tulee varautua laajoihin teollisuuspuistoihin ja korkeatasoisiin yritysalueisiin tulevaisuuden tarpeita varten. - Kaavan ratkaisuissa on tärkeää tukea yritystoiminnan muuttuvia tarpeita ja maankäytön joustavuutta sekä huomioida teknologinen kehitys, erityisesti uusiutuvan energian ratkaisut pitkällä aikavälillä. - Lahden seutu kilpailee yritysten sijoittumisesta sekä kotimaassa että kansainvälisesti. Kaavassa tulee varautua siihen, että kaikkia laskennallisesti riittäviä yritysalueita ei voida toteuttaa suunnitellussa laajuudessa. Sen vuoksi tulee osoittaa riittävästi vaihtoehtoisia alueita. - Suurten hankkeiden toteutuminen edellyttää sähkön saatavuutta. Kaavassa tulee huomioida sähköverkon riittävyys ja yhteydet voimalinjoihin. Kuntien esittämät voimalinjojen kehittämistarpeet ovat olennaisia yritysvetovoiman kannalta. - Uudet ja laajennetut yritysalueet ovat kannatettavia, mutta niitä tulisi tarkastella laajempina kokonaisuuksina. Erityisen merkittävänä alueina nostamme esiin Miekkion, Pippon, Paassillan, Vierumäen, Lusin länsialueen, Tuuliharjan, Tillolan liittymän ja Onkiniemen. Kannatamme myös kuntien esittämiä laajennuksia ja muutoksia teollisuus- ja työpaikka-alueisiin.	- Laajojen yritysalueiden potentiaalia tarkastellaan kaavaehdotusvaiheessa yksityiskohtaisemmin, ja keskustelua Ladecin ja kuntien kanssa jatketaan tavoitteena löytää yhdessä parhaat ratkaisut alueiden kehittämiseksi. - Maakuntakaavan laadinnassa on pyritty huomioidaan yritystoiminnan muuttuvat tarpeet muun muassa tarkastelemalla elinkeinojen nykytilaa sekä laatimalla kaupan ja elinkeinojen selvityksiä. Uusiutuvan energian osalta on tehty erillisiä selvityksiä, joiden pohjalta kaavaan on osoitettu maakunnallisesti merkittävät tuulivoima-alueet. Lisäksi kaavaan on sisällytetty aurinkovoiman tuotantoalueita koskeva yleismääräys, jonka tavoitteena on edistää aurinkovoiman hyödyntämistä erityisesti niillä alueilla, joissa ympäristöolosuhteet tukevat sen käyttöä. - Laskennallisesti yritysalueita on riittävästi asetettuun työpaikkamäärätavoitteeseen nähden. Ymmärrämme kuitenkin huolen seudun kilpailukyvyistä investointien houkuttelemisessa ja menestymisessä. Ehdotusvaiheessa tarkastellaan vielä mahdollisia uusia alueita, jotka soveltuvat elinkeinoalueiksi erityisesti sähkösaannin, saavutettavuuden ja muiden yritysvetovoimatekijöiden näkökulmasta. - Voimajohdot esitetään sen perusteella, miten ne sopivat sekä kantaverkkoyhtiö Fingridin suunnitelmiin, että sähkön jakeluverkkoyhtiöiden suunnitelmiin. Kehittämistarpeista käydään keskustelua sekä Fingridin että paikallisten sähköverkkoyhtiöiden kanssa. - Tarkastellaan lausunnoissa esitettyjä alueita ehdotusvaiheessa, onko niillä edellytyksiä toteuttaa laajempina kuin mitä kaavaluonnoksessa oli osoitettu.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen kauppakamari	Maakuntakaava on keskeinen väline Päijät-Hämeen strategian toteuttamisessa – tavoitteena on olla Päijänteen verran parempi maakunta. Kaavassa tulee varmistaa, että koko alue on houkutteleva, kilpailukykyinen ja vetovoimainen niin asukkaille, yrityksille kuin vierailijoille. Monipuolisen elinkeinorakenteen, kattavan palveluverkoston ja toimivan infrastruktuurin tukeminen luo edellytyksiä kestäväälle ja monipuoliselle elinkeinoelämälle.	Kaavan valmistelussa on pyritty tukemaan monipuolista elinkeinorakennetta, kattavaa palveluverkostoa ja toimivaa infrastruktuuria, jotka luovat edellytyksiä kestäväälle ja monipuoliselle elinkeinoelämälle.
	Olemme huolissamme siitä, että kaavaluonnoksessa tuulivoimapiis- toja on osoitettu vain kaksi. Uusiutuvalle energialle tulee antaa suuri painoarvo, sillä tulevaisuus on sähköinen ja teollisuuden energiatarve kasvaa. Edullinen ja puhdas energia on Suomelle kilpailuetu kansain- välisissä investoinneissa. Maakunnan tulee mahdollistaa uusiutuvan energian tuotannon laajentaminen kaavassa.	Päijät-Hämeen maakuntakaavaa 2060 varten on laadittu lukuisia selvityksiä tuulivoimasta. Maakuntakaavaan on osoitettu tuoreiden selvitysten ja vaikutusten ar- viointien pohjalta ne seudullisen mittakaavan tuu- livoima-alueet, jotka on arvioitu toteuttamiskelpoi- siksi. Päijät-Häme on asuinrakenteeltaan verrattain tiheästi rakennettua, mikä vaikuttaa merkittävästi seudullisen mittaluokan tuulivoima-alueiden toteut- tamismahdollisuuksiin maakunnassa. Maakuntakaavan raja seudullisen tuulivoiman voi- malamäärän suhteen on linjassa muiden maakun- tien vastaavien rajojen kanssa. Alle seudullisen ko- koluokan olevia tuulivoima-alueita on mahdollista toteuttaa ilman maakuntakaavan tv-aluemerkintää. Tuulivoiman yleisiä suunnittelumääräyksiä tarkiste- taan kaavaehdotusvaiheeseen. Maakuntakaavan valmistelun yhteydessä on laadit- tu selvitys aurinkovoimasta, jonka pohjalta kaavaan on sisällytetty aurinkovoiman tuotantoa koskeva yleismääräys. Ratkaisun tavoitteena on turvata au- rinkoenergian tuotannon edellytykset erityisesti niil- lä alueilla, joissa ympäristöolosuhteet tukevat sen hyödyntämistä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen kauppakamari	Teollisuuspuistojen kehittäminen ja riittävä kaavavaranto ovat alueen teollisuuden kasvun ja uudistumisen kannalta keskeisiä. Esimerkiksi Nostavan alueen suunnitelmat kiertotalousalueeksi tarjoavat merkittäviä mahdollisuuksia elinkeinorakenteen kehittämiseksi. Kaavassa tulee tunnistaa teollisuuden monipuolinen rakenne ja mahdollistaa uusien teollisuusalueiden sijoittuminen sekä olemassa olevien yritysten kasvu ("scale up" -toiminta).	Teollisuusalueiden osalta kaava tukee sekä olemassa olevien alueiden kehittämistä että uusien alueiden sijoittumista. Nostavan alueen kiertotaloushankkeet on tunnistettu merkittäväksi mahdollisuudeksi elinkeinorakenteen uudistamisessa. Kaava luo edellytyksiä teollisuuden monipuoliselle rakenteelle ja yritysten kasvulle riittävän kaavavarannon avulla. Jatkamme elinkeinoalueiden tarkastelua ja pyrimme osoittamaan kuntien kanssa käytävien tarkempien keskustelujen pohjalta tunnistettuja uusia elinkeinoalueita.
	Liikenneyhteyksien kehittäminen on ratkaisevaa alueen elinvoimalle ja kilpailukyvyllä. Kaavassa tulee varmistaa henkilö- ja tavaraliikenteen sujuvuus sekä huomioida Lentoradan, Savon oikoradan ja vt 12:n kehittäminen. Myös vesiliikenteen ja Lahti-Vesivehmaan lentokentän kehityssuunnat tulee ottaa huomioon.	Liikenneyhteyksien, mm. Savon oikorata ja valtatie 12 kehittäminen on huomioitu kaavassa osana alueen elinvoiman ja kilpailukyvyn vahvistamista. Selostukseen täydennetään kuvaus nykyisen rataverkon kytkeytymisestä Lentorataan. Kaavaa varten on laadittu Päijät-Hämeen satamainventointi (2025), ja sen perusteella on osoitettu vähintään seudullisesti merkittävät satamat kaavakarttaan. Lahti-Vesivehmaan lentokenttä on osoitettu kaavassa lentoliikenteen alueena, ja se mahdollistaa lentokentän kehittämisen.
	Matkailun kasvupotentiaali Päijät-Hämeessä on merkittävä. Kaavassa tulee huomioida matkailun kehittämisen edellyttämä infrastruktuuri, joista hyötyvät myös alueen asukkaat ja yritykset.	Matkailun kasvupotentiaali on tunnistettu maakuntakaavassa. Kaavantaustaselvityksenä olleessa Päijät-Hämeen matkailu- ja tapahtumaselvityksessä selvitettiin matkailun ja matkailuun liittyvien tapahtumatoimintojen verkostoa ja tulevaisuuden kehityspotentiaalia. Selvityksessä todettiin Päijät-Hämeen vähintään seudullisesti merkittävät monipuoliset matkailukeskittymät, matkailualueet sekä matkailun kehittämisen kannalta keskeiset toiminnalliset yhteystarpeet. Maakuntakaavaan on osoitettu selvityksen perusteella maakunnallisesti merkittäviä matkailupalvelujen alueita ja kohteita. Toimiva, tasapainoinen ja kestävä yhdyskuntarakenne ja liikenneyhteydet antavat edellytykset matkailun kehittämiseksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Hämeen kauppakamari	Kauppapaikkojen sijoittuminen ja kehittäminen ovat tärkeitä sekä palveluiden saavutettavuuden että elinkeinoelämän kannalta. Kaavalla tulee mahdollistaa monipuolinen ja kehittyvä kauppapaikkaverkosto, joka tukee alueen vetovoimaa ja elinvoimaa.	Kaavaa varten on laadittu kaupallinen selvitys, jonka pohjalta kauppapaikkojen sijoittumista ja kehittämistä on tarkasteltu kokonaisuutena. Selvityksen perusteella maakuntakaava turvaa monipuolisen ja kehittyvän kauppapaikkaverkoston, joka vahvistaa sekä palveluiden saavutettavuutta että elinkeinoelämän kilpailukykyä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Päijät-Hämeen Yrittäjät	Pidämme tärkeänä, että kaavaluonnoksessa on huomioitu koko Päijät-Hämeen alueen houkuttelevuus asukkaille, yrityksille ja matkailijoille. Maakuntakaavan ratkaisut, jotka tukevat palvelu- ja väyläverkon kattavuutta sekä paikalliskeskusten vetovoimaa, luovat vahvan perustan monipuoliselle ja kestäväälle elinkeinoelämälle. Tämä on olennaista, jotta Päijät-Häme säilyttää asemansa kilpailukykyisenä ja elinvoimaisena maakuntana. Monikeskuksinen rakenne, toimivat liikenneyhteydet ja saavutettavat työssäkäyntialueet vastaavat työelämän muuttuneisiin tarpeisiin, kuten työvoiman liikkuvuuteen, hybridityöhön ja alueelliseen joustavuuteen. Tämä tukee yritysten kasvua ja työpaikkojen syntymistä koko maakunnan alueella. Arvostamme sitä, että työpaikka-, teollisuus- ja logistiikka-alueet on sijoitettu strategisesti tukemaan maakunnan kärkialojen – kestävä teollisuuden, teknologiapohjaisten toimialojen ja kiertotalouden – kehittymistä. On tärkeää, että kaavassa huomioidaan tuotannollisten yritysten tarpeet: riittävät ja laajennettavissa olevat tuotantoalueet, hyvät kuljetusyhteydet ja toimiva logistiikka ovat yritysten investointien ja kilpailukykyyn kannalta kriittisiä. Elinkeinoelämän tarpeita vastaava väyläverkko henkilö- ja tavara-liikenteessä on välttämätön alueen yrittäjyydelle ja työllistämiseksi. Lahden asema valtakunnallisena liikenteen solmukohtana on koko maakunnan kilpailuetu, ja sen hyödyntäminen edellyttää, että kaavan tavoitteet konkretisoituvat myös maanteiden ja tienpidon suunnittelussa ja resursoinnissa. Matkailu on merkittävä elinkeino Päijät-Hämeessä, tuoden alueelle tuloja ja työllistäen monipuolisesti eri toimialoilla ja koulutustasoilla. Se edistää nuorten työllistymistä ja tukee paikallisia palveluita. Matkailun kehittämisen edellytykset, kuten saavutettavuus ja vetovoimaiset kohteet, tulee huomioida kaavaratkaisuissa, jotta alan kasvu ja positiiviset vaikutukset alueen elinvoimaan ja työllisyyteen voidaan varmistaa. Yritysten kasvu ja investoinnit edellyttävät riittäviä ja joustavia aluevarauksia – kaavan ei tule rajoittaa yritysten laajentumista nykyisellä sijainnilla.	Kiitos palautteesta. Lausunnossa esiin nostetut asiat ovat linjassa maakuntakaavan tavoitteiden ja suunnitteluratkaisujen kanssa. Uusia elinkeinoalueita tulaa selvittämään kaavan ehdotusvaiheeseen lisää. Maanteiden ja tienpidon suunnittelusta ja resursoinnista huolehdimme valtion suuntaan edunvalvonnan keinoin.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Kouvolan kaupunki	Kaavaluonnos on laadittu pääosin asiantuntevasti ja muodostaa hyvän näkymän Päijät-Hämeen maankäytön kestäväälle kehittämiselle pitkälle tulevaisuuteen. Laajat taajama-aluevaraukset, elinkeinotoimintojen alueet ja uudet liikenneverkot edellyttävät huolellisia perusteluja ja selvityksiä, joita kaavaprosessissa on tehty. Osallistumismahdollisuuksien ylläpitäminen koko prosessin ajan on tärkeää. Virkistyskäytön sinivihervestoston kehittämistarpeet on huomioitu hyvin myös ylimaakunnallisesti.	Merkitään tiedoksi, kiitos palautteesta.
	Vesitieverkoston osalta keskeistä on Kouvola-Päijänteen vesistöalueeseen johtavan vesireitin kehittäminen Kimolan kanavan kautta, sekä väylä- että satamaverkoston osalta. Kouvola-Heinola-vesireitin kehittäminen tulee toteuttaa Mäntyharjun kanavahankkeesta riippumatta.	Vesiväyliä ja satamia koskevat kaavamerkinnot mahdollistavat Kouvola-Heinola- ja Heinola-Mäntyharjun välisen vesireitin kehittämisen riippumatta Mäntyharjun kanavan toteutumisesta.
	litin Annavan tuulivoima-alueella ei ole esitetty maakuntakaavaluonnoksessa, ilmeisesti sen koon vuoksi (alle 8 voimalaa). Alue sijoittuu kuitenkin vedenottoalueelle pohjavesialueelle, merkittävälle virkistysalueelle ja virkistysreittien läheisyyteen, lisäksi ympäristössä on asutusta. Mikäli hanketta jatketaan, sen ympäristölliset ja seudulliset vaikutukset tulee arvioida huolellisesti ja alue esittää maakuntakaavassa. Sama periaate koskee myös muita vastaavia tuulivoima-alueita maakuntakaavan alueella.	litin Annavan tuulivoima-alueella ei ole osoitettu maakuntakaavassa, koska Päijät-Hämeen liiton käsityksen mukaan alue ei mahdollista seudullisen mittakaavan (8 tai enemmän) tuulivoimatuotantoaluetta. Maakuntakaavan raja seudullisen tuulivoiman voimamäärän suhteen on linjassa muiden maakuntien vastaavien rajojen kanssa. Linjaus noudattelee myös Ympäristöministeriön tuulivoimaoppaan ohjeistusta seudullisen tuulivoimahankkeen voimamäärän osalta. Alle seudullisen kokoluokan tuulivoima-alueiden vaikutukset tulevat arvioitaviksi muiden prosessien kuin maakuntakaavaprosessin yhteydessä (YVA-menettely, yleiskaavoitus).
Hausjärven kunta	Ei lausuttavaa.	Merkitään tiedoksi.
Kangasalan kaupunki	Ei jätä lausuntoa.	Merkitään tiedoksi.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Suomen luonnonsuojeluliiton Uudenmaan piiri ry	Maa-ainesten ottoalue: Kaavamerkintään tulee lisätä suunnittelu-määräys, joka velvoittaa ehkäisemään merkittävät ympäristöhäiriöt teknisin ja toiminnallisin ratkaisuin sekä riittävin suoja-aluein. Määräyksessä tulee korostaa asutukseen, luontoon sekä pinta- ja pohjavesiin kohdistuvien haittojen ehkäisyä.	Maakuntakaavassa ei osoiteta uusia maa-ainestenot-toalueita. Jo luvitettujen maa-ainesalueiden osalta lupaehtot on ratkaistu muissa prosesseissa.
	Pohjavesialue: Suunnittelumääräystä tulee täsmentää siten, että pohjavedelle riskiä aiheuttavat uudet toiminnot sijoitetaan pohjavesialueiden ulkopuolelle. Pohjaveden pilaamiskielto on ehdoton, eikä ”ensisijaisesti” -muotoilu ole riittävä.	Tarkistetaan suunnittelumääräystä.
	Natura2000-alue: Kaavamerkintään tulee lisätä tieto, että Natura-alueiden suojeluperusteena olevien luontoarvojen lakiin perustuva heikentämiskielto koskee myös alueiden ulkopuolista maankäyttöä, ja vaikutus maankäytön suunnitteluun voi olla aluerajausta laajempi.	Tarkistetaan kaavamerkinnän kuvausta.
	Luonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen arvokkaat alueet: Alueiden merkintää tulee selkiyttää. Nykyinen pisteviivamerkintä on lukukelvoton pienillä alueilla.	Ehdotusvaiheessa kaavakarttaan voi tutustua sekä pdf-muodossa että karttapalvelussa, jossa kohteisiin on mahdollista zoomata ja kohteet on mahdollista valita. Tämä parantaa myös luo-alueiden luettavuutta.
	Viherverkoston ydinalue: Kehittämissuositus tulee muuttaa suunnittelumääräykseksi, tai vähintään muuttaa sanamuoto ”suositelusta” muotoon ”tulee kiinnittää huomiota [...] ja välttää [...]”. Ydinalueille ei tule suunnitella merkittävää pirstovaa maankäyttöä, kuten energia- ja teollisuushankkeita tai uusia taajama-alueita.	Tarkastellaan viherverkoston kehittämissuosituksen sanamuotoja vielä kaavaehdotusvaiheessa.
	Kriittinen ekologinen yhteys: Kehittämissuositus tulee muuttaa suunnittelumääräykseksi, joka varmistaa kriittisten ekologisten yhteyksien säilymisen. Vastaavaa käytäntöä on jo sovellettu ulkoilureittien osalta. Siniviheryhteys: Sama muutos kuin edellä, kehittämissuositus tulee muuttaa suunnittelumääräykseksi.	Kriittisen ekologisen yhteyden osalta saatu palaute on ollut kaksijakoista. Osana kaavaehdotuksen laatimista tehdään kokonaisarvio kaavamerkinnän (suunnittelumääräys/kehittämissuositus) ja sen sanamuotojen ohjaavuuden osalta. Merkitään tiedoksi. Myös siniviheryhteyden osalta tarkastellaan kehittämissuosituksen sanamuotoja vielä kaavaehdotusvaiheessa.
	Yleismääräykset: Aurinkovoimalat, sähkönsiirtoverkosto ja vesien ekologisen tilan parantaminen on huomioitu asianmukaisesti yleisissä kaavamääräyksissä.	Merkitään tiedoksi, kiitos palautteesta.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiiri	Maakuntakaavan luonnoksessa on paljon kiitettävää; kriittisten ekologisten yhteyksien laadun parantamisen ja siniviheryhteyksien huomiointi sekä arvokkaiden geologisten alueiden merkitseminen.	Merkitään tiedoksi, kiitos palautteesta.
	Kriittisten ekologisten yhteyksien kaavamääräykseen esitämme lisättäväksi ekologisen yhteyden tilantarpeen huomioimista: ”Ekologisen yhteyden tulee olla katkeamaton ja riittävän leveä.”	Kriittisen ekologisen yhteyden osalta saatu palaute on ollut kaksijakoista. Osana kaavaehdotuksen laatimista tehdään kokonaisarvio kaavamerkinnän sanamuotojen ohjaavuuden osalta.
	Tuulivoima-alueet ja viherverkosto	
	Lintujen elinolojen huomiointi suunnittelumääräyksissä on hyvä, mutta lisäksi tulisi mainita haitallisten vesistövaikutusten torjunta. Tuulivoiman rakentaminen voi aiheuttaa ojitustarvetta ja sitä kautta haitallista valuntaa. Viherverkoston ydinalueille ei tulisi sijoittaa tuulivoima- ja maa-ainesten ottoalueita (Orimattila). Kun tuulivoimaa kuitenkin sijoitellaan ydinalueille, tulisi hankkeissa edellyttää luontohaittojen välttämistä ja kompensointia, esim. tuulivoima-alueiden luonnon ennallistamista ja suojelua hanke-alueen sisällä esim. metsäkasvillisuuden ja lahopuulajiston hyväksi.	Tarkastellaan tuulivoima-alueiden osalta vielä kaavamääräystä kokonaisuutena (haitallisten vesistövaikutusten torjunnan lisääminen). Viherverkoston osoittaminen kartalla ei tarkoita, että se estäisi muut maankäyttömuodot alueella. Kuitenkin alueiden tarkemmassa suunnittelussa tulee huomioida viherverkoston ja sen välisten yhteyksien toiminnallisuuden säilyminen. Merkitään tiedoksi. Uusi luonnonsuojelulaki sisältää linjaukset vapaaehtoisen ekologisen kompensaation toteuttamiseen.
	Uusi ratalinjaus (Savon rata)	
	Uusi ratalinjaus herättää huolta arvokkaiden luontoalueiden ja paikallisten asukkaiden näkökulmasta. Luontoarvot tulee selvittää tarkasti ja huomioida jatkosuunnittelussa. Asukkaiden osallistaminen, oikeudenmukaisuus ja haittojen kompensointi ovat tärkeitä. Linjausta voisi myös siirtää länneemmäksi.	Lusin pohjoispuolelta kulkevaa uutta linjausta tullaan selvittämään maakuntakaavan ehdotusvaiheessa. Maakuntakaavan ohjeellisen uuden reitin osalta selvitykset ovat yleispiirteisiä. Selvitystarkkuus tulee olemaan yksityiskohtaisempi, mikäli hankkeen tarkempi suunnittelu etenee. Tarkistetaan ohjeellisen pääradan suunnittelumääräystä yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa erityistä huomiota vaativien teemojen osalta.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiiri	Ulkoilureitistön kehittäminen	
	Virkistysalueiden kaavamääräyksissä turvataan virkistyskäyttöedellytykset, mutta ulkoilureitistöjen osalta tavoite on matala. Reitistöä voisi kehittää kunnianhimoisemmin, esimerkiksi tavoitteena Suomen parhaat ja elämyksellisimmät reitit. Tämä edellyttäisi maisemanhoitoa, metsien jatkuvaa kasvatusta reittien ympäristössä ja leveitä suojavyöhykkeitä. Reitistö voisi toimia vihreänä infrastruktuurina, joka tukee luonnon monimuotoisuutta, hiilensidontaa ja huleveden hallintaa. Siniviheryhteyksien ja melontareittien synergiaa voisi laajentaa myös maalla oleviin reitteihin.	Maakuntakaavassa on osoitettu seudulliset ulkoilureittien yhteystarpeet ja olemassa olevat ylikunnalliset ulkoilureitit. Maisemanhoito ja metsien jatkuva kasvatus ulkoilureittien läheisyydessä eivät lukeudu maakuntakaavalla ohjattaviin asioihin.
	Yksityiskohtia	
	Kohdeluetteloon pieni huomautus kohtaan Mustamaan virkistysalue. Etelä-Hämeen luonnonsuojelupiiri kävi kartoittamassa Mustamaan lajistoa syksyllä 2023. Kohteella esiintyy vanhan metsän indikaattorilajistoa ja muita luontoarvoja.	Merkitään tiedoksi.
	Mikä on maakuntakaavakartassa Hollolan kuntakeskuksen eteläpuolella, Tikkakallion kohdalla oleva rajaus, jossa on sama viiva kuin maakuntakaava-alueen rajassa? Eikö alue kuulu maakuntaan?	Kysymyksen kohteena oleva alue on jätteenkäsittelyalueen vaihemaakuntakaava-alue. Kyseinen vaihemaakuntakaavan alue ei sisälly nyt laadittavaan kokonaismaakuntakaavaan. Tällä alueella aiemmin laadittu vaihemaakuntakaava jää voimaan.
	Luontokäytävät	
	Koneen säätiön rahoittamassa hankkeessa on laadittu suunnitelma kattavasta ekologisesta verkostosta, jossa luontokäytävät ovat 5 km levyisiä suojelualueita. Luontokäytäväjättelua tulisi edistää maakunnan tasolla. Luontokäytävien merkitseminen maakuntakaavaan olisi tärkeä askel ja osoitus tahtotilasta. Lisätietoa luontokäytävistä Suomen Luonto -lehdessä	Merkitään tiedoksi. Päijät-Hämeen maakuntakaavassa ekologiseen verkostoon liittyviä merkintöjä ovat viherverkoston ydinalueet ja kriittiset ekologiset yhteydet.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Päijät-Hämeen lintutieteellinen yhdistys ry ja Itä-Hämeen luonnonsuojeluyhdistys	Arvostamme kaavaluonnoksen esittelytilaisuuksia, pitkää nähtävillä-oloaikaa sekä sitä, että kaava-asiakirjat ja tausta-aineistot ovat olleet helposti saatavilla. Kaavaluonnoksen valmistelu on ollut avointa.	Kiitos palautteesta, merkitään tiedoksi.
	Luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeät alueet Maakuntakaavan uutena merkintänä on luonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen arvokas alue (luo), mutta näitä kohteita on kaavakartalla liian vähän. Kansainvälisesti arvokkaat lintualueet (IBA) sekä maakunnallisesti tärkeät lintualueet (MAALI) puuttuvat luo-merkinnöistä. Esitämme, että suojelualueiden ulkopuoliset IBA- ja MAALI-kohteet lisätään maakunnallisesti arvokkaisiin luontoalueisiin. Kohteiden rajaukset ovat saatavilla BirdLife Suomen sivuilta. Suojelumääräystä ei tarvitse muuttaa, sillä nykytilan säilyttäminen riittää useimmiten turvaamaan arvot.	Kaavan liitekarttakoosteeseen lisätään kartta, jolla on esitetty IBA ja MAALI-alueet.
	Viherverkoston ydinalueet Viherverkostotarkastelussa on tunnistettu 15 luonnon ydinaluetta, joiden ekologiset yhteydet ovat tärkeitä monimuotoisuuden ylläpitämiseksi. Ydinalueiden pirstomista tulee välttää, mutta kaavaluonnoksessa niille on osoitettu uusia voimajohtokäytäviä ja tuulivoima-alueita, mikä on ristiriidassa ekologisten tavoitteiden kanssa. Esitämme, että uudet voimajohdot sijoitetaan ydinalueiden ulkopuolelle ja ekologiset yhteydet turvataan.	Viherverkoston osoittaminen kartalla ei tarkoita, että se estäisi muut maankäyttömuodot alueella. Kuitenkin alueiden tarkemmassa suunnittelussa tulee huomioida viherverkoston ja sen välisten yhteyksien toiminnallisuuden säilyminen.
	Tuulivoima-alueet Kaavaluonnoksessa on osoitettu kaksi tuulivoima-aluetta, joiden linnustovaikutukset ovat huolestuttavia. On hyvä, että Päijänteen itäranan tuulivoima-alueet on poistettu. Rekolanvuoren ja Perheniemen alueilla on kuitenkin havaittu herkkiä lajeja ja muuton aikaista liikehdintää. Korostamme, että tuulivoima-alueiden suunnittelu vaatii YVA-menettelyn, ja samaa edellytämme myös teollisen mittakaavan aurinkovoimaloille.	Merkitään tiedoksi. Maakuntakaava on strategisen tason kaava, jossa esitettyjen tuulivoima-alueiden suunnittelu vaatii tarkennuksia yksityiskohtaisemmillä kaavatasoilla. YVA-menettelyn tarpeet määrittelee laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Päijät-Hämeen lintutieteellinen yhdistys ry ja Itä-Hämeen luonnonsuojeluyhdistys	Rataverkko Savon oikoradan uusi linjaus Ala-Räävelin itäpuolella on epäonnistunut, sillä se pirstoisi luontoa ja aiheuttaisi merkittäviä maisema-haittoja. Esitämme, että uudesta linjauksesta luovutaan ja rata sijoitetaan Heinola-Mikkeli-tien länsipuolelle, jolloin vaikutukset luontoon ja maisemaan olisivat vähäisemmät.	Savon oikoradan linjauksesta on käyty maakunta-kaavan luonnoksen nähtävilläolon jälkeen neuvotte-luja valtion viranomaistahojen kanssa. Lusin pohjois-puolelta kulkevaa uutta linjausta tullaan selvittämään maakuntakaavan ehdotusvaiheessa.
	Yhteenveto Maakuntakaavan ratkaisut voivat parhaimmillaan tukea Päijät-Hämeen luontoarvojen säilymistä. Kaavaluonnos on parantunut edel-lisen lausuntokierroksen (OAS) jälkeen, mutta toivomme, että luonnon monimuotoisuus huomioidaan jatkossa entistä paremmin.	Kaavaehdotuksessa pyritään yhteensovittamaan eri-laisia tavoitteita luontoarvot huomioivalla tavalla.
MTK Häme ja MTK Uusimaa	Pidämme hyvänä osallistavaa ja avointa tapaa, jolla Päijät-Hämeen liitto on kaavaluonnosta valmistellut. Kaavaluonnoksessa on otettu huo-mioon aiempien kaavojen tarkistamista vaatineet aluerajaukset, esi-merkiksi virkistysalueiden osalta. Kaavaan tehdyt ratkaisut on perus-teltu selostuksessa.	Kiitos palautteesta, merkitään tiedoksi.
	Geologiset muodostumat (ge-1, ge-2, ge-3): Merkintöjä on laajen-nettu huomattavasti, mikä aiheuttaa epävarmuutta maanomistajille. Kaavan tulee selkeästi määritellä, mitä toimintoja merkinnät ohjaa-vat. Maa-ainesten ottoa säädellään maa-aineslailla, eikä kaava saa heikentää lain vaikutusta, vaan voi ainoastaan tiukentaa sitä.	Ge-1 kaavamerkinnän kaavamääräystä selkiytetään kaavaehdotukseen.
	Viherverkosto ja luontoalueet: SL-merkintä on rajattu toteutuneisiin luonnonsuojelualueisiin, jolloin metsälaki ja siihen liittyvät lait ovat voimassa muilla alueilla. Kriittisen ekologisen yhteyden merkinnän määräyksessä tulee todeta, ettei merkintä estä maa- ja metsätalou-den harjoittamista.	Kriittisen ekologisen yhteyden osalta saatu palaute on ollut kaksijakoista. Osana kaavaehdotuksen laati-mista tehdään kokonaisarvio kaavamerkinnän sana-muotojen osalta.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
MTK Häme ja MTK Uusimaa	Savon oikoradan linjaus: Uusi ohjeellinen päärata on ongelmallinen, koska hankkeen toteutuminen on epävarmaa ja linjaus ei ole toteutamiskelpoinen. Merkintä rajoittaa elinkeinotoiminnan kehittämistä. Parempi vaihtoehto olisi osoittaa yhteystarve ja merkitä ohjeellinen päärata vasta, kun linjaus ja yhteyden jatkuminen Etelä-Savon puolella on varmistettu.	Savon oikorata sisältyy Väyläviraston (2009, 2018 ja 2025) näkemykseen siitä, miten rautateiden kehittämiseen tulee varautua maankäytössä pitkällä aikavälillä. Päijät-Hämeenliitto on käynyt keskusteluja valtion rataverkon suunnittelusta vastaavan Väyläviraston kanssa. Väyläviraston mukaan maakuntakaavassa voidaan esittää Savon oikoradan ohjeellinen linjaus pitkän aikavälin tavoitteena. Savon oikoradan linjauksesta on käyty maakuntakaavan luonnoksen nähtävilläolon jälkeen neuvotteluja valtion viranomais-tahojen kanssa. Lusin pohjoispuolelta kulkevaa uutta linjausta tullaan selvittämään maakuntakaavan ehdotusvaiheessa. Etelä-Savossa on käynnistetty kokonaismaakuntakaavan laatiminen ja yksi ratkaistava asia on Savon oikoradan linjaus. Etelä-Savo on osallistunut kaavan luonnosvaiheessa Savon oikoradan ajantasaisuusselvityksen ohjausryhmään.
	Elinkeinojen alueet: Maakuntakaavan tulee turvata maa- ja metsätalouden toimintaedellytykset. Maa- ja metsätalousvaltaisia alueita ei ole esitetty elinkeinoalueiden teemakartalla, vaikka ne ovat keskeisiä maakunnan elinvoimaisuudelle elintarvike- ja metsäteollisuuden ketjuissa.	Maakuntakaava on alueidenkäytön strateginen ja yleispiirteinen ohjausväline, eikä sen tarkoituksena ole osoittaa yksityiskohtaisia maa- ja metsätalousalueiden rajoituksia. Maa- ja metsätalouden harjoittaminen perustuu ensisijaisesti toimialakohtaiseen lainsäädäntöön sekä kiinteistönomistajan oikeuksiin, eikä maakuntakaava ohjaa metsien käsittelyä tai muuta maa- ja metsätalousalueiden yksityiskoh- taista käyttöä. Yksityiskohtaisten aineistojen liittäminen kaavaan ei ole tarkoituksenmukaista, koska niiden käyttö voisi johtaa tulkintoihin, jotka eivät vastaa maakuntakaavan tehtävää.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
MTK Salpausselkä	Viherverkoston ydinalue: Kaavamääräysteksti ”Merkintä ei estä alueen maa- ja metsätaloustaloutta tai käyttöä haja-asutusluonteiseen rakentamiseen tai loma-asumiseen” on olennainen ja tulee säilyttää.	Merkitään tiedoksi.
	Kriittinen ekologinen yhteys: Määräykseen suositellaan lisättäväksi sama maininta kuin viherverkoston ydinalueeseen, sillä maa- ja metsätalous eivät yleensä estä eläinten kulkua. Rajoitteet syntyvät taajamarakentamisesta, suurista liikennejärjestelyistä ja esimerkiksi riista-aidoista.	Tarkastellaan kriittisen ekologisen verkoston kaavamääräyksen/kehittämissuosituksen sisältöä kaavaehdotusvaiheessa.
	Maisema-alueet ja rakennetut kulttuuriympäristöt: Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden kaavamerkinnoissa peltoalueiden määrän vähentäminen on perusteltua, erityisesti niiden osalta, jotka ovat pieniä ja metsän ympäröimiä. Suunnittelumääräyksessä tulee varmistaa, ettei kaavamääräystä käytetä maaseudun museointiin, vaan mahdollistetaan ajanmukainen kehitys. Pellon maisema-arvo perustuu viljelyyn ja avoimuuteen, ja elinvoimainen maatalous takaa pellon säilymisen viljelyksessä. Kaavamääräyksessä voisi todeta: ”Merkintä ei estä uusien maatalouden tuotantorakennusten sijoittamista alueelle.”	Merkitään tiedoksi. Maakuntakaavan tarkkuustaso huomioon ottaen kaavamääräykset on pyritty pitämään mahdollisimman yleispiirteisinä.
	MU-merkintä Hämeenkosken taajaman koillispuolella: Merkintä ei ole välttämätön. Metsätalous ja taajaman ulkoilijat ovat mahtuneet alueelle, ja metsätalouden harjoittaminen varmistaa ulkoilureittien säilymisen. Ulkoilupaineen kasvu ei ole odotettavissa.	MU-merkintä kuvaa alueen käyttöä ja tuo esiin maa- ja metsätalouden alueen pääkäyttömuotona.
	Luonnonsuojelualueisiin liittymättömät suojelumerkinnot: Olemassa oleviin luonnonsuojelualueisiin tai Natura-alueisiin liittymättömät suojelumerkinnot on perusteltua jättää pois. Jäljellä olevat merkinnot ovat epätarkkoja, eikä maanomistaja pysty varmistamaan, koskeeko merkintä juuri hänen kiinteistöään. Merkinnot perusteena olevat luontoarvot eivät ilmene kaavasta, mikä vaikeuttaa oikeellisuuden tarkistamista. Merkinnot sulkevat alueet pois esimerkiksi Metso-ohjelmasta ja poistavat taloudellisen kannusteen kehittää alueen luontoarvoja. Sama koskee kaikkia muulla kuin M-merkinnällä merkittyjä metsäalueita.	Kaavaehdotusvaiheesta eteenpäin kaavakartasta on käytössä verkkopohjainen sovellus. Verkkopohjainen sovellus mahdollistaa kohteiden valinnat, joilla kohdekuvaus on mahdollista yhdistää kaavakohteisiin. Kohdekuvaus sisältävät tiedot kohteiden luontoarvoista.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
MTK Salpausselkä	Virkistysaluemerkinnät: Mikäli virkistysaluemerkinnät ulottuvat yksityisten maanomistajien maille, kaavamääräystä tulee tulkita siten, ettei omaisuuden suoja vaarannu.	Merkitään tiedoksi.
Metsänhoitoyhdistys Päijät-Häme Ry	Luonnon monimuotoisuuden kannalta arvokkaat alueet:	Kaavaehdotusvaiheesta eteenpäin kaavakartasta on käytössä verkkopohjainen sovellus. Verkkopohjainen sovellus mahdollistaa kohteiden valinnat, joilla kohdekuvaukset on mahdollista yhdistää kaavakohteisiin. Kohdekuvaukset sisältävät tietoja kohteiden luontoarvoista.
	Alueiden esittäminen kartalla on liian epätarkkaa ja kaavamääräys liian yleisluonteinen. Näitä kohteita ei tulisi sisällyttää maakuntakaavaan. Mikäli ne kuitenkin otetaan mukaan, tulee niiden sijainti esittää riittävän tarkasti, että maanomistajat voivat tunnistaa kohteet. Lisäksi jokaiselle kohteelle on yksilöitävä ne luonnon monimuotoisuuden tekijät, joiden perusteella kohde on mukana kaavassa.	
	Arvokkaat geologiset muodostumat:	Arvokkaiden geologisten kohteiden kaavamääräystä tarkennetaan kaavaehdotukseen. Rajaukset on osoitettu valtakunnallisesti arvokkaiden kallioalueiden inventoinnin tulosten perusteella, ympäristöhallinnon paikkatietoaineistojen mukaisina. Ge-1 kaavamerkintä ei rajoita metsätaloustoimia ja tämä kirjataan luonnosvaihetta selkeämmin ge-1 kaavamääräykseen.
	Kaavamääräykseen tulee lisätä, että alueen rajausta tarkennetaan yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa. Nykyiset rajaukset ovat liian laajoja ja kattavat myös muita alueita kuin varsinaiset kalliot. Rajauksella ei tule rajoittaa muita arvoja kuin niitä, joita merkinnällä tarkoitetaan. Lisäksi tulee selkeästi todeta, ettei metsätaloudelle aseteta rajoitteita.	
	Viherverkoston ydinalueet ja ekologiset yhteydet:	Merkitään tiedoksi. Osana kaavaehdotuksen laatimista tehdään vielä kokonaistarkastelua kriittisen ekologisen yhteyden kaavamerkinnän sanamuotojen osalta.
	Viherverkoston ydinaluemerkinne määräs on hyvä. Kriittinen ekologinen yhteysmerkintään tulee lisätä, ettei merkintä rajoita maa- ja metsätalouden harjoittamista.	
	MU-alueet:	Merkitään tiedoksi, kiitos palautteesta.
	Maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolla ulkoilun ohjaamistarvetta (MU) -merkinnän määräs on hyvä.	

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Metsänhoitoyhdistys Päijät-Häme Ry	Elinkeinoalueet: Liitekartalle tulee lisätä myös maa- ja metsätaloudelle varatut alueet, jotka on tunnistettu työpajoissa.	Maakuntakaava on alueidenkäytön strateginen ja yleispiirteinen ohjausväline, eikä sen tarkoituksena ole osoittaa yksityiskohtaisia maa- ja metsätalousalueiden rajauksia. Maa- ja metsätalouden harjoittaminen perustuu ensisijaisesti toimialakohtaiseen lainsäädäntöön sekä kiinteistönomistajan oikeuksiin, eikä maakuntakaava ohjaa metsien käsittelyä tai muuta maa- ja metsätalousalueiden yksityiskohtaista käyttöä. Yksityiskohtaisten aineistojen liittämisen kaavaan ei ole tarkoituksenmukaista, koska niiden käyttö voisi johtaa tulkintoihin, jotka eivät vastaa maakuntakaavan tehtävää.
Lahti Energia Sähköverkko Oy	Voimassa olevassa maakuntakaavassa on Kymijärvi – Vierumäki ja Salpakangas – Kukonkoivu – Hollola kk. voimajohtomerkinnät. Ne tulee osoittaa myös tässä maakuntakaavassa.	Lisätään kaavakarttaan lausunnossa esitetyt voimajohtojen yhteystarpeet.
Kymenlaakson Sähköverkko Oy	Yhteiskunnan sähköistymisen edetessä Päijät-Hämeeseen tarvitaan uusia voimajohtoyhteyksiä sekä nykyisten voimajohtojen vahvistamista tulevaisuudessa. Voimajohtotarpeet on kuvattu lausunnon liitteenä olevassa kartassa. Orimattila-Tönnö-voimajohto saneerataan lähivuosina, ja myöhemmin sen rinnalle on mahdollista rakentaa toinen voimajohto. Myös Hämeenkosken sähköasemaa syöttävä voimajohto saatetaan vahvistaa, ja rakentaa rinnalle toinen johto. Mikäli Tuuliharjan alueelle syntyy sähköautojen latauksesta tehonkasvua, alueelle tarvitaan uusi sähköasema. Liite: Maakuntakaavaluonnos ja KSOY 110kV yhteystarpeet	Lisätään kaavakarttaan lausunnossa esitetyt voimajohtojen yhteystarpeet ja uudet tai kehitettävät voimajohdot.
Järvi-Suomen Energia	Pyydämme lisäämään maakuntakaavakarttaan voimassa olevan maakuntakaavan mukaisen voimajohdon Iso-Suonjärven läheisyyteen. Voimassa olevassa maakuntakaavassa voimajohto on osoitettu Uusi voimajohtomerkinnällä. Pyydämme muuttamaan merkinnän Voimajohdon yhteystarpeeksi laadittavana olevaan maakuntakaavaan.	Lisätään kaavaan voimajohto yhteystarpeena Järvi-Suomen Energian esittämän linjauksen mukaisena.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Nivos Verkot Oy	Kärkölen sähköjakelu hoidetaan tällä hetkellä Järvelän sähköaseman kautta, joka sijaitsee yhden Metsä-Marttilan suunnasta tulevan 110 kV johtohaaran päässä. Nivos Verkoilla on energiaviraston hankelupa toisen 110 kV johtoyhteyden rakentamiseen Järvelän sähköasemalle. Uusi reitti Järvelän sähköasemalta Hovimäkeen mahdollistaa Koskisen sahan alueen läpi kulkevan nykyisen 110 kV linjan purkamisen Metsä-Marttilan ja Hovinmäen välillä. Hankkeen esisuunnittelu on tehty ja lunastustoimet ovat käynnissä. Rengasverkon avulla voidaan varmistaa sähkön varasyöttö Tennilän suunnasta, mikäli Metsä-Marttilan suunta vikaantuu. Uusi johto olisi hyvä merkitä myös maakuntakaavaan. Hankkeesta on kuitenkin valitettu, ja lupaprosessi on kesken. Mikäli maakuntakaavassa halutaan osoittaa alueita uusiutuvalle energiatuotannolle tai muille suurta tehoa (yli 10 MW) vaativille kohteille, ne kannattaa sijoittaa nykyisen 110 kV johdon läheisyyteen. Näin uusien alueverkkojen tarve sekä rakentamisen ja ympäristön haitat vähenevät. Orimattilan kaupungilla on Hennan alueella käynnissä kaavoitushankkeita, joihin on suunnitteilla laajoja teollisuusalueita. Sähköjakelu tulee tarvitsemaan 1–3 uutta 110 kV sähköasemaa. Sähköasemia syöttäville johdoille olisi hyvä tehdä varaukset jo kaavoitusvaiheessa, mikä edellyttää näkemystä sähköasemien sijainnista.	Merkitään tiedoksi. Lisätään lausunnossa esitetty voimajohtoyhteys uutena tai kehitettävänä voimajohtona maakuntakaavakartalle.
	110 kV alueverkoista olisi hyödyllistä käydä keskusteluja kaavaprosessin aikana.	Käydään tarkempia keskusteluja kaavan ehdotusvaiheessa paikallisten sähköverkkoyhtiöiden kanssa.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Caruna Oy	Käynnissä oleva energiamurros muuttaa merkittävästi sähkönkäytön tarpeita ja koko energiajärjestelmää. Energiaintensiivisen teollisuuden ja sähkönkäytön kasvu sekä uusiutuvan energian lisääntyminen edellyttävät sähköverkkojen kehittämistä lähitulevaisuudessa, mikä puolestaan kasvattaa maankäytön tarvetta sähköverkkojen rakenteille. Merkittävimmät huomiot liittyvät suurjännitteisen sähköverkon vaatimaan tilaan. Lisäksi julkisten sähkökäyttöpalveluiden, kuten sähköautojen latauspisteiden, yleistyminen kasvattaa sähkönkäyttöä ja edellyttää sähköverkon rakenteiden täydentämistä myös rakennetuilla alueilla. Energiamurrokselle on ominaista muutoksen nopeus, minkä vuoksi kaikkia tulevia tarpeita ei voida lausuntohetkellä määrittää. Lausunto perustuu tämänhetkiseen näkemykseen sähköverkon tulevista hankkeista.	Merkitään tiedoksi.
	Caruna Oy:n sähköverkko Päijät-Hämeessä	
	Päijät-Hämeen maakunnassa ei ole Caruna Oy:n 110 kV:n suurjännitteistä jakeluverkkoa, eikä matalamman jännitetaso verkkoa huomioida maakuntakaavassa. Caruna Oy:n jakeluverkon vastuualue rajoittuu Kärkölen länsiosaan, Lappilan ympäristöön.	
	Sähköasemien ja voimajohtojen tarpeet Caruna Oy:llä ei ole tällä hetkellä suunnitteilla sähköasemahankkeita tai voimajohtojen yhteystarpeita Päijät-Hämeen maakunnan alueella.	

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Suomen Vesitiet ry	Pidämme Päijät-Hämeen maakuntakaavan 2060 luonnosta kattavana ja hyvin valmisteltuna. Pyydämme huomioimaan seuraavat vesiliikenteeseen ja matkailuun liittyvät näkökohdat: Logistiset väylät ja huoltovarmuus: Valtion ja maakuntien tulee turvata logistiset väylät yhtenäisinä, erityisesti huoltovarmuuskriittiset reitit kaikissa olosuhteissa. Korostamme pitkäjänteistä suunnittelua ja sitoutumista kansallisiin sekä EU-tason tavoitteisiin. Vesiliikennejärjestelmän kehittäminen: Sisävesi- ja rannikkoliikenne tulee kartoittaa yhtenä kokonaisuutena ja laatia pitkän aikavälin kehityssuunnitelma. Tämä sisältää laivareittien syvyyksien, siltojen korkeuksien, kaksoiskäyttömahdollisuuksien sekä elinkeinoelämän ja teollisuuden tarpeiden huomioimisen. Satamapaikkoja tulee varata riittävästi, ja vesiturismi sekä kansainvälinen saavutettavuus on huomioitava. EU-tavoitteet ja vesikuljetusten merkitys: EU:n tavoitteena on kasvattaa sisävesikuljetusten ja lähimerenkulun osuutta merkittävästi vuoteen 2030 ja 2050 mennessä. Suomen riippuvuus vesikuljetuksista on kasvanut, ja kilpailukyky sekä kestävyys tulee varmistaa. Rahoitusmahdollisuudet: Kokonaiskuvakartoitus parantaa mahdollisuuksia saada rahoitusta valtion, kuntien ja EU:n ohjelmista, kuten sotilaallisen liikkuvuuden ja jakeluinfran kehittämisestä. Myös digitalisaatioon ja automaatioon liittyviä EU-rahoitusinstrumentteja sekä Nato-rahoitusta tulee selvittää. Vesistömatkailun kehittäminen: Suomen matkailun vahvuus on vesistöissä, mutta kehitys on vielä alkuvaiheessa. Puhtaat sisävedet houkuttelevat, mutta infrastruktuuri ja palvelut vaativat pitkäjänteistä kehittämistä, strategisia tavoitteita ja yksityisiä investointeja. Julkisten investointien osuus on rajallinen, mutta matkailu on kansantaloudellisesti merkittävä painopiste.	Merkitään tiedoksi, kiitos palautteesta. Uusilla liikenneväylillä ja väylien kehittämismerkinnöillä tuetaan myös huoltovarmuuden toteutumista ja sotilaallista liikkuvuutta. Kaavaluonnoksessa on huomioitu tiedossa olevat elinkeinoelämän kuljetustarpeet ja varauduttu Mäntyharjun kanavaan. Kaavaa varten on laadittu Päijät-Hämeen satamainventointi (2025), ja kaavakartalla on osoitettu myös teollisuutta ja kuljetuksia palvelevia satamia. Luonnoksen vesiväyliä ja satamia koskevat kaavamerkinnot mahdollistavat sisävesikuljetusten ja vesistömatkailun kehittämisen.

LAUSUNNON ANTAJA	LAUSUNNON KESKEINEN SISÄLTÖ	PÄIJÄT-HÄMEEN LIITON VASTINE
Suomen Vesitiet ry	Ympäristöarvioinnit: Vesikuljetukset ovat ympäristöystävällisin kuljetusmuoto, ja vesiväylien rakentaminen on usein nopeampaa kuin esimerkiksi rautateiden. Sisävesiliikenne tapahtuu pääosin vanhentu-neella kalustolla, mikä lisää riskiprofiilia. On tärkeää varmistaa toi-mintamallit ja riittävä, myös talvikäyttöön soveltuva kalusto. Kuljetusketjun tehokkuus: Tehokkuus ja kilpailukyky ovat keskeisiä häiriöttömän liikenteen takaamiseksi. Päätöksenteossa tulee huomi-oida ennakoitavuus, keskittämisen edut ja kasvun mahdollistaminen. Kokonaisturvallisuus: Sotilaallisen liikkuvuuden tarpeet tulee huomi-oida omissa käytävissään kokonaisturvallisuuden näkökulmasta. Vesiväyläosaaminen ja digitalisaatio: Väylanhoidon, turvarajojen ja tilannekuvan osaaminen sekä digitalisaation edistäminen parantavat turvallisuutta ja kustannustehokkuutta. Olemassa olevien väylien yl-läpito ja päivittäminen on jatkuvaa työtä, jotta ne vastaavat tulevai-suuden tarpeisiin.	

